

ACTUALITEITEN

Toneelspel op het podium

Het onderwerp van het stuk „de zaak A. D.” dat door het gezelschap Boubier in Amsterdam en andere plaatsen wordt opgevoerd, behandelt de na-oorlogse jeugd. Drie zeer goed uitgebeelde typen verschijnen voor de kinderrechter, verdacht van moord; een jongen en een meisje, geheel gedesillusioneerd door deze tijd, betrouwbare typen van karakter en de derde een echte meeloper zonder ruggespraak.

De verschillende visies op deze jeugd worden verpersoonlijkt door de inspectrice, die alle fouten wil toeschrijven aan de ouders en de tijdsomstandigheden en in de kinderrechter, die de delinquenten zelf aansprakelijk stelde. Men moet een Dostojewski zijn of een Ibsen, om hier de kwesties

waar het om gaat in de roos te raken en het is niet te verwachten van een toneelspeler als Tie Meyer, dat hij dit bereikte. Dat wil niet zeggen, dat de opzet niet zeer belangrijk was en dat vooral de activering van het publiek, dat in de pauze zijn oordeel mocht zeggen, niet een belangrijk debat gaf. Toch meen ik, dat de draagwijdte van het stuk en van de debatten veel groter is, dan van wat wij hier hoorden.

Zo dikwijls hoort men van de na-oorlogse jeugd, verwildering, baldadigheid, onverschilligheid. Het is de grote vraag, of men al deze verschijnselen niet moet zien in een ruimer verband.

Prof. Bongers, een van de eerste oorlogsslachtoffers in 1940, schreef na de vorige oorlog, toen de klachten over verwildering en na-oorlogse jeugd, precies zo luide vernomen werden als nu, een kleine brochure, die naar ik meen, heette: „Criminaliteit en Oorlog”. Als men alle mensen gedrongen ziet op een groot cirkelvlak, zo onge-

De cirkel sluit zich

DOOR J. RIEMENS-REURSLAG

Inleiding.

Op een fijne, late najaarsmiddag, als het zachtgouden licht vermengd is met lila nevels, die hangen blijven tussen de juist ontbladerde bomen, waar de nieuwe knoppen zich weer zetten, op zo'n middag, dat ons prachtige Amsterdam niet doet denken aan, maar op vele punten is het schilderij van een oud-Hollandse meester, op zo'n feestdag wandelde ik door de stad, om op mijn gemak boodschappen te doen.

Met opzet liep ik een paar straten om, ten einde de uitstalling te bewonderen van een winkel, die dikwijls prachtig ceramiek tentoonstelt. Geboeid bleef ik naar het middenstuk kijken: een bos bloemen op een kruis; zo prachtig van vorm en van ingehouden tinten, zo overtuigend eerlijk van handwerk, zo sprekend van symboliek: rozen van het leven, ter zijde kleine aäronskelken van de dood, ereprijs en gentiaan van de trouw, kleine zonnebloemen van het licht. In diepe aandacht stond ik het kunstwerk te „lezen”, toen plotseling een klein meisje stond tussen mij en het raam. Ik ken haar goed, met haar ouderwetse jurkje van donkerblauwe katoen met witte stipjes, haar hoge stijfgestroken schort met gehaakte pas, haar ronde kam, die van het donkere haar de wortels laat zien. Ze bezoekt me zo vaak in de laatste tijd.

„Waarom sta je daar verzonken in bewondering,” zo sprak ze, „dat heb je toch altijd mooi gevonden. Weet je wel, het eerste gedichtje, dat je negen of tien jaar oud, zo maar voor jezelf uit het hoofd leerde? Je zou het niemand willen bekennen, dat je het zo mooi vond, want je was bang, uitgelachen te worden.

Weet je het nog? Ken je het nog? Laten we eens proberen.” En ze begon:

Een kruis met rozen
Is 't mensenlot
Is 't rijke leven
Uw gave, o God.

En welke Uw gaarde
En treure Uw huis
Merk op de bloeme
Die blijft aan 't kruis.

Niet enkel rozen
Geen kruis alleen
De liefde voegt ze
Getrouw bijeen.

En kweek nog dankbaar
De kleinste knop
En neem met liefde
Uw taak weer op.

Al spoedig viel ik haar in gedachten bij. Ja, ik kende het nog helemaal uit mijn hoofd. Hoe is 't mogelijk, dat ik daar nooit aan gedacht had. Nu zag ik het duidelijk: een kruis met rozen.

Ik vond het gedichtje nog mooi, ik was er weer opnieuw van onder de indruk, precies als dat kleine meisje; deze kinderlijke ervaring mengde zich in mijn bewondering voor het stukje ceramiek daar achter het glas: met de maker ervan gevoelde ik mij verwant. Want jeugd en ouderdom reiken elkaar de hand, waar de ervaringen gewekt worden door een zuivere kunst, die het algemene vertolkt. Grote kunst moet men leren bewonderen, maar eenvoudige uitbeelding der gedachten, hetzij in steen, in handwerk of in woorden, spreekt alle leeftijden aan.

's Avonds was ze er weer. „Je moet dat alles opschrijven,” zei ze, „je kunt er misschien andere kleine meisjes mee helpen.” „Je weet, dat ik een uitgesproken hekel heb aan jeugdherinneringen. Het kan niet anders of het woordje ik komt telkens naar voren: het is een lelijk arrogant, woord. Wat doet dat „ik”

veer Prof. Bongers, dan kan men zich denken de mensen van karakter rondom het middelpunt, de onwrikbaren, degenen die zichzelf blijven onder alle omstandigheden en aan de uiterste peripherie van het cirkelvlak zijn de heroeps-misdadigers, die afwijken onder alle omstandigheden. Daartussen is de grote labiele massa in allerlei gradueringen. Zijn de omstandigheden slecht, dan zal het percentage van de peripherie beduidend toenemen. Onder gunstige levensomstandigheden is het middelste cirkelvlak veel groter.

Een dergelijke visie op de jeugd- en andere criminaliteit, die na de oorlog grote afmetingen heeft aangenomen in alle landen, ziet het geheel niet als een verschijnsel, maar als een soort wetmatigheid.

Dat neemt niet weg, dat deze proef van toneel op het podium te geven, buitengewoon belangwekkend was.

CITAAT UIT DE WERKEN VAN CONFUCIUS

Indien gij studeert zonder dat uw gedachten daarbij worden toegepast, zult gij de vrucht van uw studie verliezen; indien gij integendeel u aan uw gedachten overgeeft, zonder die op uw studie te richten, zult gij u aan ernstige moeilijkheden blootstellen.

toe? En dan: wat is een gewoon vrouwenleven: geboren worden, ter schole gaan, huwen, kinderen krijgen en grootbrengen, 't is 't leven van iedereen." „Juist daarom! Niet de hoeveelheid der ervaringen maakt het leven de moeite waard, maar de diepte. Het leven van een gewoon kind, één uit velen, is veel belangwekkender dan welke avonturen ook." „Maar dan is er nog iets. Over de diepste belevenissen kan een vrouw met niemand spreken, laat staan er over schrijven. 't Kan niet anders dan aan de oppervlakte blijven. En, dat niet alleen. Velen kunnen alles zo afgepast, zo precies zeggen: voor elk gevoel het juiste woord. Rilke zegt het zo goed:

„Ik ben bang voor het woord, dat alles kent;
Het is zo precies, zo afgerond:
Dit is een huis, en dat is een hond,
Hier is het begin, en daar is het end.

Ik ben bang voor der mensen schrandere spot,
Die alles weet, wat was en geschiedt,
Maar die geen berg als een wonder ziet.
Hun grond en hun goed grenst rechtstreeks aan God

Ik wil altijd zeggen: blijf er toch af!
De dingen zingen mij zacht een lied,
Maar wie ze beroert, die hoort het niet
En maakt van de aarde één zwijgend graf."

Och lieve kind, je weet niet, hoe dikwijls ik deze woorden zachtjes tot mijzelf heb gezegd, als ik sprak met zelfverzekerde mensen, die altijd zo precies weten te zeggen, wat literair mag heten, en wat die naam niet mag dragen: „Ihr Garten und Gut grenzt gerade an Gott".

Zo ben ik niet, niemand weet het zo goed als jij.

„Die Dinge singen hör ich so gern". Ik houd van het eenvoudige, het ongecompliceerde, het onpersoonlijke. Daarom gaat mijn hart uit naar de schoonheid, die eenvoudigen van geest schiepen, om hun leven en hun huis te verfraaien; de toevalligheden van een individuele kunst spreken veel minder tot mij."

„Ja, dat weet ik, dat heb je altijd gehad. Juist daarom moet je het opschrijven."

„En tenslotte, wat heb ik al veel van je verteld. Heb ik je niet, met duizenden andere kleintjes in eerbiedige bewondering doen staan voor Betsie het Paard? Heb ik niet verteld, hoe je een piano kreeg van je lieve vader, en welk een gebeurtenis de muziek in je huis was?"

„Doet er niet toe," zei het meisje koppig, „je moet het opschrijven."

Ik wilde haar over haar donkere hoofdje strijken, maar ze was weer weg.

En ik dacht aan Anatole France, als hij gaat schrijven: *Le livre de mon ami*. Is het gevaar niet groot, dat men die kleine vriend gaat idealiseren, een beetje geestelijk verwent, zoals men het een kleinkind doet? Zijn gebreken verontschuldigt, zijn bedoelingen mooier voorstelt?

Het gevaar is er: 't is niet alleen een gevaar, 't is een zekerheid. Men idealiseert dat kind, want van niemand kent men zó juist de goede bedoelingen.

De reiziger, die mij dus de eer wil aandoen, mij te vergezellen op onze tocht door jeugdland, zij in 't voren gewaarschuwd voor de klippen, waarop ons bootje kan stranden. Grote avonturen zullen wij niet beleven. Wij varen in een heel klein schuitje in een stil kreekje — Alleen: je hebt een prachtig uitzicht op de grote levenszee.

We wagen het erop.

(Wordt vervolgd.)

In den tijd, toen de dorpjes in het Oosten des lands verscholen lagen in het groen, als vogels in hun nest, was de straatweg, die door het hart der plaatsen heen liep, de vertrouwde verbinding. Wat zal het een storm hebben opgewekt, toen de Gols (Gelserse Overijsselse Lokaal Spoorwegmaatschappij) werd aangelegd. De spoorlijnen werden gebouwd, ver buiten de dorpen ze trokken a.h.w., in tegenstelling met de oude heirbaan, deze plaatsjes een beetje uit hun verband. Was het, om al te grote bochten te vermijden, of dacht men met ver vooruitziende blik, aan een dergelijke uitbreiding van de bebouwde kom, dat de spoorlijn dan toch nog aan de buitenkant kan blijven?

Hoe het zij, de „stationsweg” verandert in alle plaatsen de oorspronkelijke aanleg, die van uit een onbewuste eenheid uitgaat. En zo is het, tot zekere hoogte, ook met het gehele leven op het station: het behoort wel bij het dorp, maar het staat er toch ook buiten: de ambtenaren, en ook de arbeiders zijn geen oorspronkelijke bewoners, en blijven toch altijd een vreemd element vormen.

Hoewel ze wel zoveel mogelijk gerecruteerd werden uit de streek. Toen er dan een leger van personeel moest worden aangesteld voor de nieuwe lijnen, hielden de hoge heren zitting in Zutphen om aan te nemen, wie hun geschikt leek en kwam op hun advertentie in de plaatselijke bladen. — Examens of psychologische beroepstests, noch medische keuring was bekend. „Met het ambt komt verstand.” zo was de stelregel. Mijn Vader meldde zich voor het ambt van stationschef. Had hij een goede school bezocht? Jawel, de Franse school van meester Kobus te Lochem. Welke betrekking bekleedde hij nu? Geen enkele. Hij was in den Haag geweest voor de officiersopleiding, was daar ziek geworden, had de zes eerste jaren van zijn huwelijk niet

mogen werken, en was weer in Lochem gaan wonen voor zijn gezondheid. Was hij weer geheel hersteld? Ja zeker. Nou, dat was dan goed, maar kon hij telegraferen? Neen, nooit gedaan. Welnu, dan zou hij eerst gedurende een jaar op het kleinste station geplaatst worden, en daarna, als hij eenmaal de knepen van telegrafie, rangeren, bevrachten enz. te pakken had, worden verhoogd.

Zo komt het, dat ik ben geboren op het gloednieuwe stationnetje van de Gols te Didam, inderdaad destijds heel klein, want de woning van den chef was op de begane grond, naast het kantoor. Maar haastig moest het borelingske gedoopt worden in de kerk met de stompe toren, want de promotie was er: mijn ouders trokken naar Varseveld, een station, dat zichzelf respecteert, met een verdieping er op, als woning van den chef.

En in Varseveld liggen mijn eerste jeugdherinneringen.

Maar laat ik eerst wat meer vertellen van mijn ouders. Mijn Vader was tamelijk klein van postuur, met het fijne gezicht van veel Saksers. Zijn familie was afkomstig van een boerderij bij Lochem, de Reurslag, die nog bestaat. Daar, op die boerderij, had zich zijn jeugd afgespeeld: niet heel sterk zijnde, logeerde hij er vaak bij zijn twee oudooms. Een van deze was een zonderling: hij bezat een hele kist met door hem geschreven boeken, over de gehele geschiedenis, en alle sagen van de streek, die helaas met een brand verloren was gegaan.

Ze voerden daar het leven, zoals Meester Heuvel het beschrijft in zijn boek: trouwens, Meester Heuvel moet in dezelfde tijd jong zijn geweest, en woonde misschien vijf K.M. van daar. Mijn Vader sneed kisten, timmerde hekken en deuren, zette hooioppers op, smeedde haarden. Want zijn Vader was smid in Lochem: hij had een belangrijke ijzerzaak en een degelijke haardensme-

derij, die korte tijd tot grote welvaart kwam toen er, te gelijk met Burgers in Deventer, met het vervaardigen van fietsen werd begonnen. Maar het zakeninzicht ontbrak, geloof ik, een beetje. tenminste verder groeide de zaak niet uit.

Mijn grootvader, die zijn boorden model Willem II bleef dragen tot zijn dood op 92 jarige leeftijd, kende, zo leek het mij, alle versjes uit de streek, alle vogels, alle planten, alle verhalen.

De Sakser is eigenlijk in ons Nederlands volksleven niet zozeer de man van scherpe intelligentie als de Fries, niet zo de handelman als de bewoner der grote steden, maar hij is meer de romantische figuur, hij houdt van mooie dingen, van de natuur, van zijn tuintje en is goedhartig. Nergens werden vroeger zoveel kinderen van Pro Juventute ondergebracht als in de Achterhoek, maar ook nog in de laatste oorlog was men nergens zo vrijgevig voor de trekkers als daar, hoewel de moderne tijd wel veel van die oude deugden heeft afgeslepen.

Men heeft mij eens verteld, dat de Graafschappers de architecten en de bouwers der grote steden zijn geworden, en dat zou mij niet verwonderen: altijd zag men ze zelf prutsen aan een hekje of een schuurtje en altijd werd het van een natuurlijke evenwichtige schoonheid. Ze hadden gevoel voor de marge: langs hun korenvelden lieten ze een strookje onontgonnen heide, waar in het voorjaar de brem bloeide: in de avonden zaten ze rustig voor hun huis op de zelfgetimmerde bank, de werkhanden rustende op de knieën, en wisselden gedachten over wereldbeschouwing en godsdienst, minder over politiek.

Hoewel mijn Vader burger was door zijn ouders, vooral door zijn moeder van Franse afkomst, zijn huwelijk en zijn betrekking, bleef hij toch in alles zoon van zijn land. „Levenswijsheid met een glimlach,” zo zou men het kunnen noemen. Na de bekende natuurramp te Borculo beschreef Prof. R. Casimir, die een huisje bezit nabij Groenlo, maar zelf van Groninger afkomst is, hoe de mensen verdwaasd heen en weer liepen, zich in wanhoop de haren uit het hoofd rukkende.

Mijn eigen ervaring was heel anders. „Noew, dat was jao wat met die sturm, was ie niet bange?” vroeg ik aan een boerin.

„Och jao, 't was niet aorig, maor wat zal een mens er aan doon, 't is al zo 't is,”

't Waren dezelfde woorden, die Frits Reuter zijn boeren laat zeggen in zijn „Leven op het land.” Levensaanvaarding en berusting in het onvermijdelijke, voortkomende uit een natuurlijk, diep religieus besef, dat is wel de grondtoon van het karakter.

Een Zeeuwse predikant noemde eens de bevolking serviel, slap, achterlijk. „Een boer in Zeeland,

zo zeide hij, „voelt zich koning, zal niemand het eerst groeten, heeft zelfbewustzijn”.

Neen, dat gevoel is den Sakser geheel en al vreemd. Hij wil best de minste wezen, kan uitstekend tegen zijn verlies, heeft gevoel voor verhoudingen en voor humor, en zegt nooit U tegen zichzelf. Maar — kom niet aan zijn diepste levenswaarden. Want er is geen eigengereider mens (stuk eten, zei mijn Vader) dan een Achterhoekse boer. Eigengereid, wat heb ik dat woord in mijn jeugd dikwijls gehoord: ik was een verschrikkelijk eigengereid kind. Lang heb ik gedacht, dat het zo iets was als eigengerechtigd. Sommigen zeggen ook wel, dat het zou betekenen een boer, die eigen gerij heeft, zoals men ook zegt: eigengereerde. Maar Meester Heuvel spreekt van het eigengereide linnen. Een eigengereid kind is dus een kind, dat eigen lot in handen neemt.

Toen, in het begin van de 19e eeuw, een grote groep Achterhoekers hun geloof niet konden uitoefenen, zoals zij wilden, gingen zij niet voor hun principes vechten, ook speelden zij niet de martelaar, maar zij trokken kalm collectief naar Amerika — wat moet dat een besluit zijn geweest voor deze mensen, zo gehecht aan hun grond. Mijn Vader dan behoorde niet hart en ziel tot dit volk: door zijn lange ziekte waren de natuurlijke eigenschappen er van nog versterkt.

Zijn handigheid werd in vele opzichten haast vakbekwaamheid. Hij maakte schilderijtjes van postzegels, of van gedroogde bloemen, en knutselde in ieder vrij ogenblik. Wat zijn oog zag, konden zijn handen maken. En daar het met mijn Moeder ook zo was, ken ik geen huishouden, waar het „home made” zo de stempel op drukte. Wat bewondert een kind dat alles.

Daarbij was hij — met uitzondering van ontzettende driftbuien — steeds opgewekt, floot mooi en veel, had geen geldzorgen — niemand zal weten, of ik een kwartje op zak heb of vijf en twintig gld., zei hij wel eens — klaagde nooit en was behulpzaam voor een ander, adoreerde zijn vrouw, maar was toch ook weer graag alleen, zo heb ik mijn Vader gekend in mijn prillejeugd, zo is hij gebleven tot den dag van zijn dood, die hem onverwacht overviel, nadat hij enige jaren in den Haag van zijn pensioen had genoten. Een etmaal slechts was hij ziek: toen hij in de laatste nacht even bij kennis kwam, zei hij tot wie hem verpleegde, in het oude dialect: „Gao toch naor bedde, deerntje, ik red mie jao wal.” Dat waren zijn laatste woorden.

Zo was mijn lieve eigengereide Vader, die nooit iemand lastig viel, maar altijd afzag van zichzelf. Gezegend zij zijn nagedachtenis.

J. R.

Wordt vervolgd.

DE CIRKEL SLUIT ZICH (III)

EERSTE HERINNERINGEN

Wat is het eerste wat zich een kind herinnert? De meeste psychologen nemen aan, dat vóór de vier jaar alles in nevelen is gehuld. Duhamel zegt: misschien een zonnevlek op een muur, een vriendelijke hand.

Opstellen van leerlingen over dit onderwerp spreken dikwijls over een verhuizing, de geboorte van een broertje of zusje, een moeder, die naar het ziekenhuis moest, een oude knecht of meid, dikwijls de vader, de grootouders, maar nooit over de moeder. Het schijnt, dat deze steeds tegenwoordige, zorgende kracht, zo vanzelfsprekend is, dat ze in de eerste jaren nauwelijks wordt opgemerkt.

Het is aardig voor een kind, te wonen op een station; de huizen van de G.O.L.S. waren ontworpen, goed in overeenstemming met de omgeving en stonden daar, als eenzame voorposten van het dorp, tussen bossen en weiden. Ik hield van het geluid van de binnenkomende en vertrekkende trein; op mijn knieën op een stoel voor het raam van de slaapkamer, volgde ik de reizigers, naar de aanwijzingen van mijn moeder: „Daar gaat de burgemeester, die gaat zeker naar Arnhem, naar de Provinciale Staten; Juffrouw Pieterse wordt weggebracht naar het ziekenhuis; ginds brengt de politie een dief naar Zutphen, naar de gevangenis.”

Het rythme van de treinen was het rythme van ons leven. Had de chef vroege dienst, dan werd er om zes uur opgestaan en de petroleumlamp aangestoken; gas en elektrisch licht waren toen onbekend; allereerst moest het fornuis aangemaakt worden voor de verse koffie, want het was gevaarlijk voor de maag, zonder warme drank naar buiten te gaan.

Na de eerste trein had het gemeenschappelijk ontbijt plaats, tussen de personentrein van twaalf en de goederentrein van één uur viel het middagmaal en het avondbrood werd rustig genuttigd als de goederentrein van zes uur was afgehandeld. Ik hield van het puffen van de trein, van de lucht van de rook, en wist geen raad van opgewondenheid, als ik mee mocht.

Wat heb ik in later jaren, op verre reizen, die jeugdgevoelens teruggevonden; als dan 's nachts

de D-trein stilhoudt aan de stations, de machine water moet innemen, de treinsmid met zijn hamer de bouten vastslaat, de remmen knarsen, of dat de trein zich puffend in beweging zet, dan dacht ik aan dat kleine meisje, dat zich zo veilig voelde bij die geluiden.

Och, alleen een stoomtrein is een echte trein, Duhamel zegt het toch ook? Die anderen, die niet puffen en niet blazen en niet rochelen en niet stinken, kunnen die nu zo'n heimwee opwekken naar verre, onbekende landen? Laatst zag ik op het Centraal Station de Parijse trein vertrekken; een zware Zweedse locomotief kwam er achter en duwde het geval op, met een ontzettende krachtsinspanning en damp en rook; de hele kap van het station stond vol. Een heer naast me, keek met even verzonken aandacht als ik: „mooi werk, Mevrouw, daar kan geen Diesel tegen op; wat verlang je dan om op reis te gaan.” Hij vertolkte helemaal wat ik dacht.

Wat is nou een chef met een spiegelei, die het vertreksein geeft, en een trein, die zo maar weggaat als een dief in de nacht! Een chef moet hard roepen: „Vertrekken!” en een conducteur fluit, en de machinist gilt terug met zijn stoomfluit en dan zet alles zich moeizaam in beweging. Een juffrouw holt er achteraan en komt nog net mee, met een zetje van de chef. Zo hoort het. Ja op onze G.O.L.S. hadden we natuurlijk niet zulke zware Zweedse machines, maar we hadden keurige coquette locomotiefjes, met een hoge pijp met koperen rand, en een koperen bol, waaruit de stoom ontsnappen kon! Iedere machinist had zijn eigen machine; die werd Zaterdag gepotlood, het koper werd gepoetst en het geheel glom als een schip, dat de haven binnenkomt. Persoonlijk voelde ik me trots op die heldere treintjes. Moet je nu al die smerige locomotieven zien! Wat zegt U, dat eeuwige belletje van zo'n locaaltrein? Vindt U dat vervelend? Maar hoe kan het anders en in ieder geval, hoe kon het vroeger anders bij al die onbewaakte overwegen in zware bossen? Daar moet toch een waarschuwing zijn! Nee, dat belletje gaf een gevoel van rust, zoiets als de klepper van van Alphen: Lieve klepper, houdt de wacht, ik ga slapen, goede nacht!

En die rooie pet. Ieder jaar kwam er een met een

zwartfluwelen rand, waarop goudband en voorop het Vliegend Wiel van de firma Determeyer uit Den Haag. En later de uniform, eerst een paar smalle tressen en toen mijn vader eerste klasse stationschef werd, de brede gouden bies op mouw en pet.

Wat bewondert een kind graag, wat heerlijk om te kunnen bewonderen! Wat een belediging, nu nog, na zoveel jaren, laatst bij een halte van de autobus, een onnozelen jonk van een jaar of zeventien met een rode pet! Of een juffrouw in de trein, die zei: „Die mensen moeten toch een minderwaardigheidsgevoel krijgen, dat ze gedwongen worden, met zo'n rode pet te lopen”.

Nee juffrouw, zo ligt het geval helemaal niet, helemaal niet. Dat is een creteken, ziet U en daar zijn we net zo trots op als, ja, op het legioen van eer.

Maar iets was er met het station, in mijn aller-eerste herinnering, dat was niet vreugdig en glanzend, maar dat was dof, chaotisch en dat hing over mijn jonge jaren, als een droom, waarvan men de inhoud niet meer weet, over een overigens gelukkige dag.

Ik herinner me dat perron, waar ik zo in diepe aandacht naar kon kijken, als een vreemd donker bos, met ruwe storm en vurige ballen, die stuk gingen en bomen, die omvielen. Pas toen ik volwassen was, vroeg ik mijn vader, wat dit toch betekenen kon. En wat bleek?

Ons locaalspoortje was natuurlijk wel een afzonderlijk deel, maar toch verbonden met de Hollandse IJzeren Spoorweg Maatschappij, de H.I.J.S.M. (De Staatsspoorwegen was een andere maatschappij en daar hadden wij helemaal niet mee van doen, helemaal niet. Akelige onvertrouwelijke locomotieven in een gek model en zulke ongezellige wagons van binnen! Nee, ik zou het een degradatie vinden, als mijn vader bij de S.S. zou komen, maar daar was gelukkig geen sprake van!)

Maar die H.I.J.S.M. dan, bestond vijftig jaar en dat werd op alle stations gevierd. Er werden dennen op het perron geplaatst, zo maar in de grond met een hoop aarde er omheen, en in de dennen romantisch en sprookjesachtig, lampions. 's Avonds werd de feestverlichting aangestoken; het was een fantastisch schouwspel, het hele dorp was uitgelopen, om van zoiets prachtigs te genieten. Plotseling kwam er onweer, storm en plasregen; de dennen woeien om, de papieren lampions doofden, de mensen vluchtten in paniek naar huis. Wat was het mij een bevrijding dit te horen; 't was of ik van een nachtmerrie verlost was! Waarom had ik niet eerder'er eens naar gevraagd? Door het feit van dit feest is het gemakkelijk na te gaan, op welke leeftijd deze ramp zo'n diepe indruk op een kind kan maken. Ik was toen precies drie en een half jaar oud.

J. R.

rol. Het is dan ook duidelijk, dat in ongunstig milieu, bij gebrek aan goede leiding of bij een tekort aan morele aanspreekbaarheid, ontsporing in deze periode voor de hand ligt en zich de jeugdige criminaliteit kan ontwikkelen.

Met dat al is het kind in de meest rustige ontwikkelingsfase van zijn leven; het is met belangstelling naar de buitenwereld gericht en paraat, om die buitenwereld in al zijn schakeringen in zich op te nemen. Het is tot leren in staat. Bij de kleuter ging het leren als vanzelf, lag het spontaan in de ontwikkeling besloten, we kunnen dit het *onopzettelijke* leren noemen. Na het zesde jaar echter treedt het *opzettelijke* leren daarvoor in de plaats. We kunnen ook zeggen, dat het leren van het jonge kind een *biologisch* leren was. Na het zesde jaar heeft het leren de betekenis van opvoeden tot cultuur, het brengen naar het vereiste cultuurniveau. Daartoe moet het kind lezen, schrijven, rekenen. Dit gaat boven het biologisch rijpingsproces uit en krijgt dan het karakter van een doelbewust aanbrennen van vaardigheden. Om al deze dingen te kunnen bevatten, moet er een intellectuele aanleg aanwezig zijn, moeten de verschillende vermogens als: geheugen, voorstellingsvermogen, abstractievermogen, intact zijn. De individuele aanleg is in dit opzicht zeer verschillend. Het ene kind heeft een beter voorstellingsvermogen, dan het andere. De een heeft een goed, de ander een zwak geheugen; de een is meer aangelegd om door middel van de ogen (visueel) in zich op te nemen, de ander neemt beter gehoorsprikkels op (is auditief). Zo komt elk kind met zijn eigenaardigheden in de school en moet nu zo goed en zo kwaad als het gaat zich aan de schooleisen aanpassen.

Wij willen een volgende keer nader op de intellectuele ontwikkeling ingaan. Van belang is het hier nog te vermelden, dat bij de intrede van het kind in de school zich een eigenschap openbaart, die vooral door het echtpaar van Andel-Ripke (in hun pas verschenen boek) uitvoerig is besproken, nl. de verlegenheid of schaamte, dat zijn oorsprong zou vinden in het ontwaken van een lichamenlijk schaamtegevoel. Ik haal hier even een passage uit aan):

„De schaamte, zoals ze zich voordoet bij gezond en evenwichtig opgroeiende kinderen, brengt allereerst een zekere exclusiviteit tot stand, een neiging zich af te zonderen bij het uitkleden. Bij normale ontwikkeling treedt de natuurlijke functie der schaamte in het 8ste tot 10de jaar duidelijk tevoorschijn”. Met deze ontwikkeling der schaamte hangt dan de ontwikkeling der gewetensfunctie samen.

W. J. BLADERGROEN.

DE CIRKEL SLUIT ZICH (IV)

DE VOLWASSENE IS IN HET KIND

Kort na het mystieke spoorwegfeest, verhuisden we naar Terborg: wat ik me dus van Varsseveld herinner, ligt tussen de drie en de drie en een half jaar. Wát maakt nu indruk in deze prille jaren? Spranger, die hier vóór de oorlog veel werd gelezen, — wiens stem verstomd is door het Nazi-régime — noemt voor de eerste indrukken drie bewustzijnsgraden. Een kind zal zich b.v. allereerst onlekker, vrolijk of wat dan ook voelen, zonder meer. Dan komt de tweede graad: hij merkt het zelf op; hij zal zeggen: hé, ik ben zo vrolijk vandaag. Als hij er een oorzaak bij noemt, is de derde graad bereikt: ik ben zo vrolijk vandaag, omdat de zon schijnt. Volgens Spranger wijzen een grote hoeveelheid van indrukken wél vervlakkend, maar niet verdiepend: de enkele indrukken uit de eerste jaren worden des te dieper ervaren, naarmate er minder zijn. Een kind herinnert zich later precies de kamer, waarin hij speelde.

Nu herinner ik me die kamer niet zo goed, maar wel de weg: ieder kind is, geloof ik, van zichzelf een echte straatnadelief. Ik mocht — de auto en de fiets waren nog niet uitgevonden — alleen, met een machtige beschermer, boodschappen doen: deze geheel aan de dienst van het kind gewijde hond was Juno, in mijn gedachten groter, machtiger, sterker, trouwer, dan de zwaarste Sint-Bernard. Juno droeg in zijn bek het spoormandje met het papiertje waarop de boodschappen stonden en waar zonder twijfel het geld in was. Slechts één gevaar dreigde: dat was, als er een sleep houtwagens kwam uit de donkere poort van het bos. Ik vond dat prachtig — ik weet heel zeker, dat ik daar in ademloze spanning naar stond te kijken; ik heb zo'n lokkende poort van het groene bos altijd zo mooi gevonden. Als dan de karren naderden, zette de eerste voerman het kind over de greppel in de weide, en de laatste droeg het weer op de weg. Juno liet dat goedig toe, maar verder... kom niet aan zusje! Niemand durfde mij aan te raken.

Zo gingen wij dan een brief wegbrengen of postzegels halen bij de posthoudster, waar ik altijd een pepermuntje kreeg, of om zout of suiker bij de kruidenier. Goede kennissen woonden langs de weg; eens riepen zij mij binnen, zij waren aan het frambozen plukken, ik mocht zoveel eten van het geurige fruit als ik wilde; eens ook vloog ik gillende naar huis: rechts van de weg was er iets vreselijks, iets ontzagwekkends, dat

me vervolgde. Mijn moeder stelde me gerust: het was een brandende hoerderij, die kon niet iemand nalopen. Maar het idee van brand beeroerde mij hevig.

Eens liep ik die weg met een heel ondeugend plan. Mijn vijf jaar oudere broer — hoe weinig komt hij in mijn jeugdherinneringen voor — ging op school, al lang en ik niet. Men had mij verzekerd, dat je daarvoor sommen moest kennen, maar ik wilde dan toch aan deze vernederende toestand een einde maken.

Hoe ik de weg door het dorp gevonden heb, weet ik niet, maar op een gegeven ogenblik zie ik mezelf, huilend, op de arm van een vriendelijke juffrouw. Ze laat me de wandplaten zien, beweert ook, dat ik nog niet naar school mag, en om half vier gaat ze mee naar huis. Ik stond voor een onbegrijpelijk raadsel, want mijn broer wilde niet graag naar school, en die moest, terwijl ik... Maar een andere maal zie ik me met hem op de weg van het station lopen, Juno met de staart tussen de benen achter ons aan. Onze ouders waren uit, naar de vrienden van de frambozen. De klerk beneden zou op ons letten, en er was Juno. Op zeker moment haalde mijn broertje mij uit bed; hij keek zo raar. We gingen zo maar, op blote voeten, in onze hansoppen, over de grintweg, die zo zeer deed met zijn scherpe steentjes, en die beschenen werd door zo'n vreemd licht. Zonder kloppen of bellen traden wij de kamer binnen, waar wij een hele consternatie veroorzaakten. „Je mag hem niet wakker maken,” zei tante, „dat is gevaarlijk met slaapwandelaars.” Onze voeten werden gewassen, ik zie mijn moeder nog zich bukken, en toen werden wij door de maannacht naar huis gedragen; Pa zei tenminste, dat dat grote licht de volle maan was. Op een of andere manier voelde ik mij verantwoordelijk voor dit ongeval, en was doodsbenuwd, dat het zich herhalen zou, herinnerde mijn moeder er aan, of de natte dweil wel voor mijn broertje's bed aanwezig was, als wij gingen slapen. Ik had sinds een heilige schrik voor slaapwandelaars.

Naast de vrienden van de frambozen, die mij daarna dikwijls binnenriepen in hun mooie tuin, woonde de burgemeester, met een lange, dubbele naam; ik had er een diep ontzag voor, als ik daar te spelen werd gevraagd. Eens moest ik — of mocht ik — helpen de koffietafel opruimen, ook al zo'n inponerende deftigheid, brood tussen de middag: want het hele dorp at dan warm eten.

Een jampotje mocht ik wegzettén in de kast, maar in het donker van de gang vergiste ik mij in de deur. Nu was vroeger, om een onnaspeurlijke paedagogische reden, de keldertrap vaak los, en werd op zij geschoven, opdat de kinderen er niet zo maar in konden. In de duisternis deed ik een stap naar voren en viel op mijn hoofd op de stenen vloer.

Ik werd wakker in mijn gele ledikantje, dat midden in de huiskamer was gezet. Mijn vader en moeder stonden er schreiend bij, en een vreemde mijnheer. Ik was erg bang, toen ik mij alles herinnerde, dat ik het jampotje gebroken had, en daaraan schreef ik al die beroering toe. Maar ik moest vreselijk overgeven, had een akelige, rare pijn in mijn hoofd, en viel weer in slaap. De volgende dag werd er mooi speelgoed gebracht van de Mevrouw van de burgemeester, en de boodschap, dat de timmerman de trap meteen vast had gespijkerd. „Ja,” zei mijn vader, „als het kalf verdronken is, dempt men de put.” Ik kon de samenhang niet meer vatten: ik was toch geen kalf en ik was ook niet verdronken. „Je gaat er niet meer spelen,” zei mijn moeder boos. Zou er toch werkelijk zo iets ergs zijn gebeurd met dat jampotje? Maar waarom kreeg ik dan dat speelgoed?

Dan is het winter: mijn Vader en ik zitten dicht bij het fornuis, dat gloeiend rood staat. Het hele huis is leeggehaald; straks gaan we met de trein naar Terborg. „Zeg dan Sch - sch - scheveningen”, zegt Pa geduldig. En het kind: „Skeveningen, skool, sch - sch - school”. „Denk er om, als zusje niet school kan zeggen, dan kan ze niet naar school ook. Want als je nu vier jaar wordt, dan mag je naar de bewaarschool.” Dat was een spoorslag! Ik oefende, oefende, en toen mijn moeder binnenkwam, geheel gereed voor de reis, juichte ik: ik kan school zeggen, en Scheveningen en schuin.” Dan sluit het gordijn zich weer.

Alles is in alles. Voegt men deze enkele impressies bij een paar feiten, die liggen vóór de tijd, waarvan enige herinnering blijft, dan ligt een hele aard open. De kinderpsychologie legt de nadruk op het afwijkende van het kind, vergeleken met de oudere; maar meer nog geloof ik, dat men in het kind reeds de volwassene kan zien; tussen deze en het kind is niet zo'n groot verschil. Voor de volledigheid vermeld ik nog de andere feiten, die men mij vertelde. Ik was geboren, toen de trein van elf uur voorstond. Mijn Vader zeide, dat er een pakje lag aan 't eind van het perron, een bundeltje flanel, waaruit geschrei kwam. En daar mijn ouders zo graag een klein meisje wilden, had hij het meegenomen naar binnen. Toen later in mijn kinderleven de Misunderstoodperiode kwam, — die bijna ieder kind doormaakt — heb ik dit verhaal voor waarheid gehouden. Het andere hoorde ik van mijn grootmoeder uit

Den Haag, en van mijn beste jeugdvriendinnen. Mijn moeder, gewend aan de medische service van de stad, had tegen de geboorte van de tweede, vijf jaar na haar eerste kind, erg opgezien, en tot de dokter gezegd, die een practijk van enige dorpen verzorgen moest, gezeten op zijn peerd: Hoe moet dat, als U helemaal achter Zevenaar bent, en ik heb U nodig? waarop de zoon van Aesculaap geantwoord had: Het hele leger van Napoleon is er zonder dokter gekomen, zou dat éne onnozele kind van jou er nu niet kunnen komen?”

Het onnozele kind kwam, toen haar tijd gekomen was, zonder dokter met grote voortvarendheid, zo, dat ze, volgens mijn grootmoeder, met de helm werd geboren. Kinderen, die dat overkomt, kunnen voorspellen, zo zegt het bijgeloof. Dit verhaal heeft mij altijd ontzettend bedroefd gemaakt, alsook het volgende.

Vroeger was een box onbekend: het kruipkind zat tussen kussens op de grond. Zonder voorbereiding van langs het kantje lopen enz., zonder de hulp van een vriendelijke hand stond het kind op een gegeven moment op, viel een paar maal weer, en waggelde toen naar haar Moeder toe, die in de andere kamer zat te naaien. Ik voelde dit verhaal als een verwijt, en dat is het ook eigenlijk. Moeders willen aan haar kind haar volle moederlijkheid beleven, willen zachtjes en teder haar eerste schreden leiden. Men doet haar te kort, door haar deze vreugde te ontnemen.

Zo staat dan in de verte dat kind van drie jaar: een portretje completeert het beeld: een paar stevige knuistjes, heldere donkerbruine ogen, en toch er in iets schuws. Zo was het ook later: honger, om te leren, om te begrijpen; tegelijk: diepe en angstige eerbied voor het bovenbegrijpelijke, alles zelf willen doen, uit trots of om anderen niet lastig te vallen en daarbij — moordende hoofdpijn.

J. R.

Lieve Jacqueliëntje,

*wat slaap je lief en het duimpje al in de mond.
Jacqueliëntje, wat slaap je zacht.
Lief klein meisje, wat lig je lief
met die twee armpjes zo naast elkaar,
en in dat haartje zo'n mooie kuis.
Lief klein meisje, slaap nu maar door.*

*Als je wakker wordt dan ben je fris,
en dan lach je de hele dag.
Lief klein meisje wat ben je schoon,
wat lig je lief daar in die wagen.
Lief klein meisje slaap nu maar door.
Gedichtje van een jongen v. 8 jaar,
ingezonden door een abonné.*

DE CIRKEL SLUIT ZICH (V)

NAAR DE BEWAARSCHOOL

Daar woonden we dus in Terborg, een hele vooruitgang. Terborg is een stadje, dat zichzelf respecteert, ligt aan een echte rivier, heeft een prachtige wandellaan en een Paasberg, er is een vereniging voor Volkslezingen, en een mannenzangvereniging, er zijn twee bovenzalen voor vermakelijkheden, en vooral: er is het kasteel van Wisch: weliswaar is „het Hof” meestal in Zuid-Frankrijk, maar er straalt toch altijd luister af, aanwezig of niet. En het is een centrum van verkeer: een omnibus naar Dinxperlo, een tram naar Gendringen, naar Doeshurg, en, wat het lokaalspoor betreft, dubbelspoor, want daar kruisen elkaar de treinen van Winterswijk en van Zevenaar. Veel goederenvervoer is er door de fabrieken, een belangrijk personenvervoer als kruispunt, dus een groot stationskantoor, met vier klerken en vijf arbeiders — neen, Terborg, dat was een grote vooruitgang. Dit was natuurlijk de algemene mening, die het kind om zich heen hoorde. Maar ook zij vond het een vooruitgang, want ze had nu een eigen speelkamertje. Het tochtte zeker door het huis, want er werd een heel stelsel ontworpen van papieren muren met deuren erin. Vóór de trap naar boven ontstond nu een klein hokje, waar je inkwam door een met grijs behangsel beplakte deur: als je op de trap zat te spelen, kon je door het hekwerk de trap naar beneden zien. Oppassen, als Pa heel zachtjes naar boven kwam sluipen, zeker kwam dan, onverwacht, zijn hand door het hekwerk en pakte hij het kind bij de benen. Ze wachtte er al op, huiverend en lachend. Of ze moest naar beneden, haar Vader halen — roepen, dat is onbeleefd; een Vader roep je niet, je gaat naar hem toe en zegt zachtjes: „Pa, de koffie is klaar, of U bovenkomt.” Vooruit dan maar: hij hukte zich, nam het kind op zijn rug, hij fluiten, zij zingen, zo gingen ze dan de trap op. Of hij kwam op bezoek in het kamertje, belde deftig aan: tingelingeling, zette zich eveneens op de trap, inspecteerde de poppen, het ledikantje, de wagen, timmerde er nog een bedje bij, want één pop sliep op de grond. Ernstige gesprekken waren dat altijd: de poppen waren ook allerondeugendst. Maar dan naderde de grote dag: op 1 April nam hij haar bij de hand en bracht haar naar de bewaarschool — geen student betreedt met meer eerbied en verwachting zijn eerste collegezaal. Een wild rumoer van kinderen werd bezworen door twee jonge helpsters, meisjes uit het dorp, die boers praatten en waar ik zo al geen spaan

ontzag voor had: toen ging langzaam de behangseldeur open, die naar de kamer voerde, en binnen schreed juffrouw van Tubbergen. Met open mond bleef ik staan: zo iets moois had ik nog nooit gezien. Een bleek gezicht, klassiek, als van een gesneden camée, bruine amandelvormige gazellenogen, rinkelende armbanden, een bruine gedrapeerde japon, juist de kleur van haar ogen, met veel kant en veel ruches, maar vooral: glanzende, volmaakte pijpekrullen, met een fluwelen strikje in het haar, als van een prinses. Ik beschrijf haar met woorden van nu, maar zo was de indruk, al kon ik die niet onder woorden brengen. Ik kan me haar nog zo goed voorstellen, zo scherp is haar beeld, dat ik haar uit zou kunnen schilderen, als ik die gave bezat. Geen ander gelaat uit mijn prille jeugd zie ik zo scherp omlijnd voor mij.

De nieuwelingen moesten op een rij staan voor de lange schoolbanken, de namen werden afgelezen van de meegebrachte pokkenbriefjes: „Jan Jantink, Anna Wieberdink, Gradus van Dan,” en toen: „Guurtje Reurslag”. Ik begon hard te lachen — dat iemand toch zo’n gekke naam kan hebben. „Kind” sprak de volschone met scherpe stem, „ben je niet wijs? Waar lach je om, kom eens hier.” Verwezen trad ik naar voren. „Maar zo gek heet ik niet.” „Natuurlijk heet je zo, het staat hier toch?” „Nee, ik heet Zusje.” „En verder?” „Johanna.” „Met die gekkigheid heb ik niets te maken, en Zusje, dat is geen naam. Je heet Guurtje.”

Verslagen zat ik daar, deze vreselijke teleurstelling kon ik niet verwerken. Om half twaalf liep ik in één draf naar huis — mijn ouders wachtten me al op, om mijn eerste enthousiaste verhalen aan te horen. Maar in plaats daarvan begon ik te huilen: ze had me toch met zo’n gekke naam genoemd. Mijn Moeder troostte me: och, dat is de naam van Grootmoeder: die wilde niet, dat je naar haar heette, omdat zij die naam zo lelijk vond; toen hebben we er hem achteraan willen zetten, maar op het raadhuis hebben ze hem er bij vergissing vóór geschreven. Je héét naar je Vader, Johanna Hendrika.” Ik begreep het allemaal niet, en mijn tranen bleven vloeien. Toen zei mijn Vader iets, en mijn hart stond stil van schrik. ’t Was niet paedagogisch, vast niet, maar ’t had het gewenste effect. „Laat die Krullemie toch praten,” zei Pa. Ik keek hem aan, hoe dórst hij, zo’n heiligschennis. Zo iets moois, maar ja — ik was dan zeker aan de derde bewust-

heidsgraad van Spranger toe — ook zo iets kattigs. In eens keek ik mijn Vader aan, en begon te lachen. We lachten op 't laatst allebei, dat we ons geen raad meer wisten, en zo is het altijd gebleven. We hadden samen dezelfde humoristische kijk op een geval, en dikwijls hebben we onze ergernis en ons verdriet weggelachen. Hij sprak voortaan niet anders dan van Krullenie, maar dat — echt hoor — dat heb ik nooit gedaan. Mijn eerbied en ontzag bleef, ook veel medelijden, maar geen liefde.

Als die zachte bruine ogen zo heel vochtig waren, vreesde ik steeds, dat er een traan uit zou vallen, en dan zou ik zelf gaan schreien. Met angst en beven naderde ik altijd haar tafeltje, om het werk te laten zien — nooit ging ze de klas rond. Dan hing om haar heen een heerlijk zachte geur van rozen, maar tegelijk een vreemde lucht, die mij afstootte — ik ben altijd hyper-gevoelig voor geuren geweest, en beoordeelde de mensen daarnaar. Dat zal ik toen nog wel niet gedaan hebben, maar haar ongezonde geur stond mij tegen, al overheerste het rozenparfum. De volksmond zegt zo terecht: ik kan hem niet luchten of zien: en de Duitser zal begrijpen, dat wij hem, met zijn verwaandheid en zijn stinkende uniformen, niet konden „riechen”. Ik geloof zeker, dat sympathie en antipathie voor een groot deel berusten op geuren — als hij de dieren. En dan was er nog iets heel akeligs. Als juffrouw van Tubbergen heel kwijnend en zwak sprak, dan noemde zij mij op z'n Haags Geurtje, en dat was mij of een spijker over glas kraste. Veel later heb ik vernomen, dat ze jong aan t.b.c. is gestorven: dat zal ze toen al wel gehad hebben. Toch had ik altijd wel een gevoel van dank jegens haar, want ze leerde ons prachtige versjes. Allereerst zongen we: Ik ben een Terborgs kindje, zo vrolijk en zo blij, dus een echt optimistisch 19e eeuwskinderliedje. Dan kwam het oude Calvinisme bij een ander vers om de hoek kijken: Elke dag een stapje nader, tot het huis van onze Vader, totdat de Heer ons roept. Verder zongen we versjes van van Alphen, en die vond ik het allermooist, zonder enige notie te hebben, dat een dichter ze gemaakt had. Zou ik niet mijn Moeder eren; Mijn Vader is mijn beste vriend; en vooral Zou ik voor den klepper vrezin. Opgewekte, aardige wijsjes waren het, ik ken ze allemaal nog.

Lange tijden lag ik 's nachts wakker — die gunt zich geen tijd, om te slapen, zei een dienstbode eens. In de verte hoorde ik dan, voor het huis van de burgemeester de klepperman: hij ratelde daar extra hard, om zich te melden, en riep dan: Eén heit de klok, de klok heit één.” In mijzelf zong ik dan het liedje van de klepperman, en viel gerust in slaap: en ik kon eigenlijk niet goed hebben, dat mijn Vader spotte: Op de

stationsweg waagt de klepper zich niet: er mochten eens dieven komen.

Juffrouw van Tubbergen had een soort Monitor-systeem bedacht, dat haar blijkbaar minder vermoeide, dan gewoon les te geven. Ik kende de versjes vlug uit het hoofd, — kon maatvast en wijsvast zingen. Dus dan fungeerde ik verder zo'n beetje als voorzanger.

Lange verzen om op te zeggen leerden wij uit het hoofd: toen ik veel later aan literatuurlessen toe was, bleek ik heel wat van Staring voor de vuist te kunnen opzeggen. Eens heb ik geleerd: De Herfstmaand had haar taak voleind, 't Was kermis in Terborg: men at er koek bij 't kermisbier en leefde zonder zorg. Nu begrijp ik, dat dat zo'n soort paradepaardje was: want er zou een groot feest zijn op school, met alle regentessen, de schoolopziener en de burgemeester. Bij minder grote gelegenheden moest ik mijn kunsten al vertonen, maar nu moest het zeker iets bijzonders zijn. Er zouden prijzen uitgereikt worden dien dag, en ik kreeg er geen. Daatje Nunens had de eerste, Daatje, die geen versje op kon zeggen en nog al eens verzuimde. Mijn Moeder was verontwaardigd: „dat komt, omdat Daatje's Moeder het eten kookt voor de juffrouw, en 's morgens brengt ze haar gratis voor niets een bord pap”. Inderdaad zag ik altijd, als de school uitging, Daatje's Moeder verschijnen met een toegedekte dienbak. Als dat dan zo was met dat hord pap, dan was de zaak toch helemaal in orde. Die prijs kon me werkelijk helemaal niet schelen, ik was rijk met m'n mooie versje, en ik had het er blijkbaar niet slecht afgebracht, want ik moest het een paar maal herhalen: ik vond het een in-droevige geschiedenis, al begreep ik er niet veel van.

Maar ik moest ook nog andere versjes opzeggen voor de juffrouw, doch die waren niet voor de schoolopziener en niet voor de regentessen.

Voor de vereniging voor Volkslezingen trad er geregeld een komiek op, Abram de Winter heette hij. Tegenwoordig zegt men: cabaret-zanger, of kleinkunst-artist, maar vroeger zeide men komiek. Mijn moeder zong dan enige dagen de liedjes, of ten minste de refreinen, en ik moest ze herhalen voor de juffrouw van de bewaarschool. Dat begreep ik best: als je zo'n mooi en deftig gezicht had, dan kon je niet naar een komiek gaan, maar als je zo treurig bent, dan wil je ook wel eens iets anders horen dan: iedere dag een stapje nader, naar het huis van onze Vader. Dus deed ik mijn best en zong: Ik ben de dokter Eisenbarth, tiederiederiet bom, bom en Heb je 't al vernomen uit de Haagse courant, Sequah is gekomen in ons vaderland.

Ik vond ze helemaal niet komiek, die versjes, maar de juffrouw moest er om lachen, dat was het voornaamste.

Wordt vervolgd.

J. R.

DE CIRKEL SLUIT ZICH (VI)

SCHUIMPJES VAN PIERIK

Er staat in mijn geheugen een dag gegrift, dat ik niet naar de bewaarschool kon: de sneeuw lag buiten wel een meter hoog en ik had zulke open wintervoeten, dat de dokter eraan te pas moest komen. Hij verbond ze, ik mocht niet lopen en moest stil met m'n benen op een andere stoel zitten; terwijl ik dit al een erge beproeving vond, bedacht ik ineens, dat ze op het ogenblik op mijn onderwijs-instituut aan het matjes vlechten waren — dat zou ik nu niet meemaken, erger nog, ik mocht de hele week niet naar school. Ik voelde me hoe langer hoe treuriger en toen kwam er nog zoiets indrukwekkends bij, dat mijn tranen maar bleven vloeien. Zware kerkklokken begonnen te luiden, somber en treurig, want Koning Willem III was gestorven. Het gelui hield wel een uur aan en wat mijn ouders ook deden, ik bleef ontroostbaar. De wereld leek mij een woestenij, doodsklokken, tot stil zitten veroordeeld, uitgesloten van de gezelligheid, ik kon er maar niet overheen komen en ik voelde me zo miserabel, dat ik het nog weet. Het is heus niet alleen de puberteit, die lijdt aan diepe depressies. Een klein kind kan er evenzo onder gebukt gaan.

Korte tijd later ontving ik mijn eerste huwelijksaanzoek. De candidaat heette Frans, een naam, die precies paste bij het keurige jongetje met z'n witte kraag. De kinderen van het kleuterschooltje zouden gaan wandelen en stonden ordelijk twee aan twee in de rij; achter mij stond Frans. Ineens overviel hij mij: „Zusje, zullen wij later samen gaan trouwen?” Ik moet zeggen, aan die mogelijkheid had ik nooit gedacht. Eigenlijk wist ik niet eens goed wat hij bedoelde, maar als heerszuchtig lid van het vrouwelijk geslacht, had ik meteen mijn voorwaarde klaar: „Ja, dat is goed, maar dan moeten we in een luchtballon gaan wonen.” Hoe ik aan dat gekke idee kwam, weet ik niet. In die tijd werden er veel proeven met luchtballons genomen en dat was klaarblijkelijk tot mij doorgedrongen. Dit nu zeide weer niets tot mijn aanbieder, die zonder nadanken toestemde; blijkbaar was hij niet zo air-minded als ik, maar als echte man voegde hij er nu zijn voorwaarde bij: „We moeten tien kinderen hebben.” 't Leek me wat veel. Ook zag ik het verband niet goed tussen trouwen, een luchtballon en tien kinderen, maar enfin, ik had er niets tegen.

Ik weet nog, hoe wij stonden bij de deur, voor onze

wandeling gereed. Doch de volgende dag reeds werd onze idylle wreed verstoord, en wel door de verstoorster van professie: de schoonmama. Blijkbaar had de jongeman thuis over zijn plannen gesproken en Ma (hij zei Ma, een bewijs van grote deftigheid) had gezegd, dat kon niet, want we hadden niet hetzelfde geloof. En, voegde hij erbij, je kunt ook niet in een luchtballon wonen, dat is gek.

Dus waren hiermee de huwelijksplannen van de baan. Aan onze vriendschap deed het geen schade, want we bakten weer even trouw samen de mooiste poffers in de gemeenschappelijke zandbak. Na school heb ik Frans nooit weergezien. Hij ging naar een internaat en hij werd later lid van de Hoge Raad of zoiets. Zou hij zich het grapje nog herinneren? Mij had het een nieuw punt gegeven om over te piekeren. Het Geloof, wat was dat?

Wij vormden thuis een echt liberaal gezin van het eind der vorige eeuw: niet ongodsdienstig, maar met een dergelijke angst voor schijnheiligheid en wanbegrip, ook misschien voor sentimentaliteit, dat er weinig of niet over God gesproken werd. Mijn Moeder ging iedere Zondag trouw naar de kerk, mijn Vader nooit. Toch was hij vroom in zijn hart en hij was het, die later het godsdienstonderwijs voor zijn kinderen uitzocht bij een der nobelste mannen die ik ooit heb gekend. Hij vertelde mij, toen ik met mijn moeilijkheden bij hem kwam, hoe God ons aller Vader is, vol goedheid en liefde; en daar hij zelf zo was, heb ik mij al vroeg geborgen gevoeld in God: als een aardse Vader al zoveel goedheid betoonde tegenover zijn kind, hoe rijk moet dan de hemelse Vader niet zijn in liefde. Hierover spreken deed ik nooit, maar ik dacht er des te meer aan, maakte op rijm gebedjes voor alle gelegenheden. Maar toen was ik misschien al wel ouder: we nemen nog geen afscheid van de bewaarschool. Want daar ligt in mijn herinnering nog het avontuur met de schuimpjes van Pierik.

Pierik had nog een ouderwetse, gezellige bakkerswinkel: een rinkelbel, een paar tredjes af, een groot vat met meel, lucht van gist, een toonbank met zakjes aan een touw er boven en achterin uitzicht op de ruimte van de hakkerij, met de oven, waarin de schansen hel brandden en waar de knechts de broden op lange schoppen in schoven.

Maar bakker Pierik kon meer dan brood bakken. Op Vrijdag maakte hij schuimpjes, aanbiddelijke

rose en witte heerlijkheden, en hij stalde ze uit op een groot blad voor de lage ramen, zodat ieder kind het wel móést zien: dan een wit en dan een rose schuimpje, zo om en om. Sprakeloos van bewondering stond ik iedere Zaterdagmorgen voor dat dambord uit Luilekkerland.

Wij aten thuis geen schuimpjes: koekjes per ons kwam bij ons niet voor. Mijn Moeder bestelde ieder maand een kilo allerhande bij „Voor Allen“, de coöperatie van het spoorwegpersoneel en daar moesten wij mee toe. Ik had dus nog nooit een schuimpje geproefd en hoewel ik allerm minst snoep-lustig was, en mijn lekkers van St. Nicolaas het langst van allen bewaarde, wekten die schuimpjes mijn hevige begeerte op.

Mijn grote dag zou komen. Om welke onnaspeurlijke reden, begrijp ik niet, misschien om onze koopmansgeest te testen, kregen mijn broer en ik elk de vrije beschikking over een kapitaal van twee centen. We mochten er voor kopen, wat we wilden, maar — we moesten het thuis laten zien.

't Was een warme Zaterdagmorgen, in het heengaan naar school kocht ik, met kloppend hart, twee schuimpjes, een rose en een wit; de prijs viel me lang niet mee, een cent per stuk. Ik speelde dikwijls alleen in een hoekje van de grote zandbak, en ik kon niet nalaten mijn schat in 't verborgene te bewonderen en er eventjes, heel eventjes maar aan te likken, meer niet; dan weer gauw in mijn wit katoenen zak, en de jurk er netjes overheen.

't Was zomer en heel warm, de handjes werden zweterig en kleverig; toen ik thuis mijn schatten wilde tonen, was er niets anders over dan een hoopje klefferige zoetheid. Mijn broer had een betere koop gedaan: hij had zuurtjes gekocht, zes voor een cent, pas bij het naar huis gaan en hij werd geprezen om zijn verstandige daad, terwijl ik daar stond met trillende lippen bij de schamele resten van mijn rijkdom. En het ergste was, dat mijn ouders niet geloven wilden, dat ik er niet van gegeten had. Ik had er enkel maar van gelikt, heus, eventjes maar!

Och, wat heb ik hier in mijn leven dikwijls aan gedacht. Daar vertoont zich het geluk: ge grijpt er nog niet naar, ge stelt het genot nog uit, ge hebt er maar even, even een klein voorproefje van genomen, en dan, als je meent dat gij het omvatten zult in zijn volle omvang, dan is het ineengeschrumpeld tot een onooglijk stukje zoetheid, als een rose en wit schuimpje van Pierik.

— — — — —
En dan de laatste herinnering: 't Is Zaterdag ruim elf uur. De juffrouw verdwijnt, na het speeluur, in haar kamer door de papieren deur: met kloppend hart verwacht ik haar terug: daar komt ze, stoot met haar voet de deur open; over haar ene arm draagt zij een vracht platen,

met de witte kant naar buiten, ze ruiken nog naar de drukinkt: in haar rechterhand houdt ze een doosje griffels, we kennen de inhoud: fabergriffels met mooie zachte punten, en gouden papiertjes, en gewone griffels die hard krassen. Met haar dansende pijpekrullen en haar dragende, naar voren geheven armen lijkt ze haast een toverfee. Op de mooiste platen staat „Images d'Epinal“, ik ken ze aan het merk. De kinderen mogen beurt voor beurt bij het tafeltje komen; moeilijke keus: een fabergriffel of een prachtige „centense“ prent: steeds koos ik de laatste, met overleg: „nee, juffrouw, mag ik astublieft een andere, die heb ik al“, en dan rolde ik mijn kostbaar bezit voorzichtig op. Prentenboeken had men toen nog weinig. De centsprenten voerden ons in het grote leven. De gewone griffels waren zo'n beetje de poedelprijzen, ieder kreeg iets.

Veel later heb ik, met dezelfde huiver van eerbied, de gebouwen betreden van de enorme fabriek van Epinal, waar omstreeks 1780 een eerbare grootvader op het idee kwam, kinderprenten te drukken — helaas een van de gloriepunten uit het jeugd-leven der 19e eeuw die door de veranderde paedagogische inzichten verdrongen zijn. Waarom eigenlijk? Geen kleine beloninkjes, geen aanmoedigingen, geen plechtige uitreikingen van prijzen — 't wordt toch wel een beetje saai. Dikwijls heb ik, als lid van de Commissie van Toezicht op het L.O. de prijzen aan de eerste klassescholen uitgereikt bij het loffelijk ontslag „uit naam van de burgemeester“: een mooie prijs, geen prul. Vóór mijn tijd kreeg iedere jongen een goed horloge, ieder meisje een stevige naaidoos aan de Amsterdamse 1e klasse scholen. Een vriend, die in het leven zeer geslaagd was, wilde dit nikkelen horloge van het loffelijk ontslag later niet ruilen voor een van goud. Ook dat was toch alles wel een beetje de poëzie van het school-leven: 't is er helemaal uit!

In onze bewaarschool kenden wij deze poëzie dan wel — met leedwezen neem ik nu opnieuw afscheid van deze lieve, nuttige instelling. Wat had ik er veel geleerd: de lettertjes met verhaaltjes — de h is een stoel, waarop een vermoeide juffrouw hijgend neervalt — zodat ik mijzelf gemakkelijk lezen had geleerd, sommen tot twintig, maar vooral prachtige portretlijstjes en mandjes van sterretjes.

En dan de versjes!

Bewaarschool, er zweeft voor mij om dit woord een gouden licht. Waarom heeft men de naam veranderd in de nietszeggende van school voor voorbereidend onderwijs, een naam, die geen gevoelswaarde, en geen rhythmische klank heeft en nooit in zal burgeren. Kleuterklasje, dat gaat al beter, maar heeft toch altijd een sentimenteel element. — Maar bewaarschool = ik blijf het een lieve naam vinden.

J. R.

DE CIRKEL SLUIT ZICH (VII)

EEN KIND ONTDEKT HET LEVEN

In tegenstelling met de twee jaren op de bewaarschool, liet dezelfde tijd in de eerste en tweede klasse der lagere school geen enkele herinnering na, misschien verveelde ik mij, zonder dat ik het mij bewust was. De onderwijzeres, die later tot onze kennissenkring behoorde, staat nog maar vaag voor mij, en dan nog met haar gelaat van twintig jaar ouder — een jonge kwekeling, die assisteerde en daar ongetwijfeld zijn eerste onderwijzerswijsheid opdeed, leek een grijsaard van ouderdom en bleef dit zijn hele leven door in mijn gedachten. Ik moet nogal eigenwijs van hem gezegd hebben, dat hij zo „Deutekoms” praatte — dan Deutekoms heel geaffecteerd uitgesproken; want op Doetinchem keken wij met minachting neer — dat verbeeldde zich een stad te zijn, praatte Hoog-Hollands, haalde de neus op voor eerlijk Achterhoeks dialect, voor Doetinchem gold het scheldrijmpje „In Deutekom löpe ze met blöte hëne op de harde stene”.

Goed dan, de jonge kwekeling, die zonder twijfel zeer zijn best deed, ons de eerste beginselen van het lezen en het rekenen bij te brengen, was bij voorbaat al veroordeeld door zijn „Deutekoms”. Met de onderwijzeres herinner ik mij slechts één debat, en mijn eidetisch geheugen ziet mij nu weer precies zitten op de derde bank van de derde rij. Alles waar té voor staat is verkeerd, behalve tevreden en tehuis, zo wordt er gedoceerd. Neen, dat kan niet waar zijn. En te goed dan? Nooit was iemand té goed. Doch mij werd het zwijgen opgelegd, met een ernstige berisping voor mijn vóór de heurt roepen, ook té goed is verkeerd. En tot op heden kan ik nog geen ongelijk bekennen.

Maakte de school verder geen enkele indruk, des te meer leefde ik naar buiten, maar anders dan voorheen.

Was er eerst een soort eenheid, een natuurlijke verbondenheid met het omringende, thans begon ik een weinig afstand te nemen: ik begon te ontdekken, te zien, te onderscheiden.

En als ik mij nu scherp afvraag, wat ik het eerst ontdekte, dan is het de natuur, meer nog het vanzelfsprekende, het rustgevende, het rhythmische, en ook het verhevene ervan, dan wel dat deze kinderlijke belevens aethetisch getint was. Als de trein was vertrokken, en alle levendigheid afgelopen, dan bleef ik soms lange tijd op mijn knieën liggen op de stoel voor het slaapkamerraam, enkel maar om te kijken.

Op de voorgrond waren de nu lege perrons, met daarachter het derde paar rails voor een eventuele goederentrein, die, te groot voor het rangeerterrein bleek; daarachter de stevige ijzeren draden van signalen en wissels, die over katrolletjes liepen op ijzeren steunen; dan was de verhoging van de spoorweg afgelopen en met een schuin hellinkje naar omlaag kwam men op de niet opgehoogde grond. U kent natuurlijk allemaal die kleine stukjes ijverig bebouwd land zo naast de rails, hoeveel verhalen vertellen ze niet. Als de grond vruchtbaar is, worden die bouwlandjes onderling verdeeld, maar daar het personeel bij ons genoeg grond had vlak bij hun huis, had mijn vader ze allemaal in gebruik kunnen nemen.

We hadden zo ongeveer een heel boerenbedrijf. Vlak tegenover het station was de tuin, met een accacia, een treurwilg, seringen en jasmijn. Op alle stations waar mijn vader is geweest, staan thans hoge, wuivende bomen — dat behoorde een man te doen, meende hij — en hij sprak dan van een oud rijmpje, dat ik ook eens vernam van een waard in Zwitserland, maar dat ik helaas vergeten ben; zoiets van: een man hoort op iedere lege plaats een boom te planten. Er zijn mensen, die bomen kappen en mensen, die bomen planten, zo zeide hij. Ik geloof, dat hier een zeer oude gedachte vorm kreeg — het planten van bomen, in 't bijzonder geboortebomen, heeft diepe zin.

Er zijn wel primitieve volken, waar het een jonge vader gedurende enige tijd verboden is, een boom te vellen. Hoe dan ook, wij zagen de bomen opgroeien in onze tuin.

Links daarvan was een reuze kippenhok met wel honderd hoenders, die vrij rondliepen, reden waarom in de tuin geen lage bloemen konden groeien. Weer links daarvan was een groot aardappelveld; rechts van de tuin een stukje weiland voor de twee geiten; en achter dit alles de roodbliksloot met prachtige populieren er langs. Daarachter was dan de weide van boer Daalders, waar de merrie graasde, naast haar het veulentje, en op de achtergrond de Gelderse boerderij met geboomte rondom. Alle indrukken zijn tientallen jaren later gerealiseerd: de merrie, op wier rug ik zo dikwijls mocht zitten, leeft voort in het Prentenboek Betsie het Paard; ons buitenhuisje, dat ik zelf mocht ontwerpen, heeft met zijn gebroken dak de beschuttende vorm van de boerderij van boer Daalders, als een kloek, die

haar kuikens beschermt, — het huisje heet „de Peppels”, niet alleen omdat er populieren in de buurt staan, maar meer nog als een groet naar een rijk verleden.

Rechts van tuin en geitenweidje was dan het bos — 't is nu geveld; als men er langs rijdt met de trein, is het niet eens zo'n groot stuk bouwland — maar in mijn herinnering is het een machtig, dicht woud: 't kon het bos zijn van Klein-Duimpje, of van Hans en Grietje. Het pad, van de boerderijen af over de weide, voerde over een rustiek bruggetje naar het bos, en zette zich daar voort tot de Varseveldse weg: achter deze brug, dus op de weide, was een houten dam, van halve boomstammen ruw in elkaar getimmerd, waar peinzend 's avonds de paarden hun koppen op legden. Dat bos was mijn terrein; ik had er, een heel stuk terzijde van het pad, een groep elzenstruiken ontdekt in de buurt van een grote beuk — en niet waar, boeken moet men zoeken, en eiken moet men wijken; bij onweer geeft een beuk bescherming en ook de muggen hebben er een hekel aan. Mijn vader keurde om die redenen de groep elzen zeer geschikt om er een ideaal huisje van te maken door verschillende takken samen te binden: er was een ingangspoort, een woonkamer, een slaapkamer daarnaast met veel mos, en verderop de plait-il, oftewel pletie, waar de bodem wat was uitgegraven, en het roodachtige zand zijn diensten kon doen.

Mijn vader was zo enthousiast over mijn architectuur, dat hij een prachtige bank liet timmeren — zo een van dikke latten op gietijzeren steunen, die tevens de poten zijn, zoals men veel voor boerderijen ziet — die zijn vaste plaats in het huisje kreeg.

Als het voorjaar kwam, was de hele familie bezig met de verhuizing: alle poppenmeubels, tafels, stoeltjes, kastjes, bedden, gingen van de zolder naar het bos — ik zie de meid nog met de poppenwagen over de draden stappen en bijna vallen bij het hellinkje naar beneden. Wat tegen vocht kon, bleef er 's avonds en de rest ging terug: van dieven hoorde men niet.

Daar bivakeerden wij dan bij goed weer de hele dag buiten de schooltijden: want mijn vaste werk was, op mijn zusje en broertje te passen, de gewone taak van een oudere zuster. Een ondankbare taak: men is eigenlijk zo iets als sergeant-majoor, bekleed met een twijfelachtig gezag, dat niet ontspringt aan eigen rang, maar dat slechts van hogerhand verleend wordt.

„Denk er om, dat de kleintjes zich niet vuil maken, de jurken zijn pas schoon.” Alles stelde ik in het werk, om aan deze opgave te voldoen — waakte met strengheid over iedere insubordinatie, moest onverbiddelijk zijn, waar mijn hart overvloedde van moederlijke zorg. Ik had steeds het gevoel, dat zij mij een bedillerige kat vonden,

hoe ik mij ook inspande, hoeveel verhaaltjes ik ook vertelde, hoeveel versjes ik met ze zong. Als er thuis grondig gewerkt moest worden — en dat gebeurde nog al eens — vertrokken wij 's morgens vroeg naar het bos, met boterhammen, een fles eigengemaakte limonade en een kan met half melk half water, met de opdracht, pas na de trein van vier uur weer thuis te komen. De enige afleiding was dan het bezoek van mijn vader, die dikwijls op de bank kwam uitrusten van zijn vermoeiende taak. Het gevoel van verantwoordelijkheid drukte mij, dat wat Duhamel in zijn onvolprezen boek: „Lief en leed van twee kleine jongens” zo juist beschrijft als het gevoel van een oudste broer.

Maar had ik de kans alleen naar het bos te gaan, dan was de wereld mijn. Ik begon in die tijd al veel last van hoofdpijn te krijgen, of liever, het woord hoofdpijn kende ik pas later: maar er was soms een vreemd gevoel in mijn hoofd, gepaard met misselijkheid, en uit ervaring wist ik al, dat hier de beste remedie tegen was het dichte groen van het bos.

Kon ik aan mijn vele plichten ontkomen met een boek, dan deed ik dat kalm; ik hoorde mijn moeder in de verte roepen, maar hield mij Oost-Indisch doof, ook al kreeg ik er hartkloppingen van. Kwam dan later mijn vader, dan zei hij verbaasd: „Was je toch in het bos? Moeder heeft zo geroepen, je hebt het zeker niet gehoord. Je moest zout halen in het dorp, maar nu heeft Jansen het al mee gebracht, het hoeft niet meer.” Nee, paedagogisch was het niet, maar zo vol begrip.

Eens heb ik drie maanden in den Haag gelogeed, op verzoek van mijn Grootmoeder, die een zoon verloren had en de wens had te kennen gegeven, mij bij haar te zien. Ik zag er altijd even gezond uit, met blozende konen, maar begon toch blijkbaar na enige tijd te kwijnen. Zelf moet ik toen te kennen gegeven hebben, dat ik liever naar huis wilde, naar het bos, en ik zie me daar nog op de bank zitten, slap en onpasselijk, en voor mij mijn ouders en zeker de dokter, die aanried, een matras op de bank te leggen, dat ik een poosje een rustkuur kon doen. Maar na een of twee dagen had ik mijn veerkracht alweer terug.

Op een late namiddag ben ik eens een onderzoekstocht gaan doen. Het verschijnsel van het lengen der dagen hield mijn gehele geest geboeid; ik had de uitdrukking gehoord: de avond valt, en ik wilde nu eens zien, hoe dat toeging. Door het al een beetje duistere bos liep ik naar de Varseveldse weg, waar een machtige villa bij de spoorovergang steeds mijn bewondering wekte. Er was een sprookjesachtig woonhuis, paardenstallen, een vijver vol goudvissen, hele perken kleurige rhododendrons, en om dit

geheel een laag stenen muurtje, waarop een gietijzeren hek. Meermalen had ik me op dit muurtje geïnstalleerd, om alle pracht te bewonderen en het leek me nu een mooie uitkijkpost. Dat thuis het avondbrood en vast daarna straf wachtte, nam ik laconiek op: meer verontrustte mij een paar vleermuisjes, die om mijn hoofd vlogen. Zo zag ik de avond vallen, eerst over het donkere bos, terwijl de grintweg, de tuin en de weiden nog licht bleven, en toen werd alles in steeds dichtere duisternis gehuld. Maar het ging niet vanzelf, onmerkbaar, maar met schokjes, zoals ik het gezien van de klok, die in Arnhem op het station stond, waar telkens een minuut met een kramp versprong. „Dat zal ik nu altijd onthouden,” zo dacht het kind, „zo is natuurlijk het leven. Ineens ben je groter, ineens is het avond, dat gaat allemaal met schokken.”

Och, en is het eigenlijk niet zo. Ons bewustzijn bemerkt verbeteringen, groei, verslechteringen, afval, niet geleidelijk, niet in overgangen, maar in fasen, in trapjes.

In dezelfde tijd had ik een preek gehoord: werk zolang het dag is, tot de avond komt, dat ge niet meer werken kunt. Deze woorden maakten nu diepe indruk op mij, kwamen met mijn aard overeen, want niets spreekt aan, wat al niet in de ziel verborgen is. Dat wilde ik, werken zolang het dag is. Heel stil ging ik door het donker naar huis: over het rangeerterrein, blij weer het licht en het gewone leven te zien. Hoe het verder gegaan is, weet ik niet meer; met niemand sprak ik over deze dingen, maar ik piekerde er zo over na, dat ik elke bijzonderheid nog weet.

Langzamerhand was het niet alleen het bos, maar ook de Paasberg, waar ik heen trok, steeds met de kleintjes en met een taak voor brei- of haakwerk. De opgang naar de, in ons oog zo hoge heuvel, werd gevormd door een diep uitgehold, zanderig pad, waarlangs in het voorjaar de brem fonkelde; met het knarsende en zwiepende geluid der draaiende wieken achter ons, zochten we een beschut plaatsje, vanwaar we de brem konden zien. (Mijn eerste serie kinderboeken, na de wereldoorlog, was de Gele Brem serie.)

Iedere uitholling, iedere top, elk paadje van de Paasberg kende ik en had ik een naam gegeven: tegen de andere helling zat ik graag en daar spreidde de hele romantiek van het bannerheerschap van Wisch zich voor ons uit. Het allerliefste kasteeltje was net te zien door het dichte geboomte; dan de uitgestrekte gezamenlijke IJselweiden, waar alleen de oude huizen van Terborg recht hadden om één of twee koeien te laten grazen.

Tegen het vallen van de avond klonk dan aan alle kanten de zangerige kreet: Kóm dan, rooie, kóm dan... elke koe kende haar melkmeid aan haar stem.

Links in de verte was het kasteel Schuylenburgh — sombere onderaardse gangen, vol geraamten aan kettingen, verbonden de twee kastelen, zo maakten wij kinderen elkaar bang.

Eens was er brand in het dorp, een paar maal achter elkaar. De molenaar vertelde mij: het gloeiende paard ging rond, het sprong van huis op huis, hij had het gezien; dat was de vloek van Terborg. Sinds de oudste tijden kwam om de zoveel jaren het gloeiende paard en bracht ongeluk. Hij wist niet waarom het zo was: zeer zeker was dat te lezen in oude kronieken. Toen nam ik mij plechtig voor, dat later eens precies te onderzoeken en de geschiedenis te schrijven van de bannerheren van Wisch, van de IJselweiden en van het gloeiende paard — helaas, er is nooit iets van gekomen. Dit spijt mij temeer, omdat gedurende de oorlog dat onheilsdier vreselijker heeft huisgehouden, dan ooit tevoren.

Door geallieerde bombardementen met tengevolge daarvan hevige branden — de Duitsers hadden onraad bespeurd en waren er uit — zijn beide kastelen verwoest: Schuylenburgh is met de grond gelijk gemaakt, van Wisch staan enkel nog de witte muren: ik had aanvechting te schreien, toen ik daar stond bij die verzande vijvers, die vernielde kassen, die armoedige resten van alle heerlijkheid van vroeger.

Want die vijvers, waarop wij leerden schaatsenrijden — dan alleen was het park geopend voor het publiek — lagen daar als een brokje romantiek tussen de eeuwenoude bomen achter het sprookjes-slot.

Maar het mooiste was de groente- en de bloementuin, en die kende ik juist in de zomer. Hoe vaak luidde het niet, als ik naar school zou gaan: „Zusje, breng je twee centen peterselie, of bonenkruid of kervel mee?” Ik haastte mij dan in draf weg, om rustig te kunnen wandelen op de Laan van Wisch.

De muur, die de tuin afsloot, lag in het verlengde van de stallen; bovenop was een kalkenrand met kleurige glasscherven erin, die elk overklimmen onmogelijk maakte. Trad men, vanuit het rijk beboomde voorpark door het poortje en het trapje af in de tuin, dan stond men plotseling in het helle zonnelicht.

De haast bijbelse figuur van de oude tuinbaas, met zijn leren voorschoot en zijn pientere ogen, kwam vriendelijk naar voren.

Hij was een van mijn beste vrienden.

„En?” — „Twee centen selderij, als het U belijft en mag ik even...?” „Natuurlijk de broeikassen zien, hè?”

Hij toonde me, hoe alles lag te stoven in de zon, en hoe de vruchten aan de leibomen zichtbaar rijpten.

De tuinbaas van Wisch — stamvader der bekende Lovinks in ons land — sprak over zijn gewassen

als over kinderen. Altijd wilden ze iets. Een druif wil volle zon, maar een abrikoos behoort te groeien aan een boom, die wil ook wel een beetje schaduw; de ene plant wil liever in een pot, en de andere in de volle aarde. Vol ontzag hoorde ik dat alles aan.

Twee centen bonekruid, en dan een zongewarmde abrikoos toe, of een geurend takje heliotroop, dat was eerst een goede koop!

Nog een vriend had ik; dat was de bloemist uit het dorp, ter Horst. Mijn moeder kon prachtige kamerplanten telen; een deel van de zorg kwam op mij neer. Ik moest ze water geven, de luis er uit zoeken, de oleander bevrijden van kleine torretjes, die juist het takje, waar de bloem aan zal komen, opvreten, de palmen afzemen en van bruine schimmelvlekjes ontdoen en zo al meer. Twee boompjes in houten kuipen waren haar trots: een oleander en een theeroos. De theeroos bloeide steeds midden in de winter met wel twintig prachtige bloemen: dan gebeurde het soms, dat de bloemist een bestelling kreeg voor een trouw-houquet, en juist geen enkele bloeiende bloem in zijn kassen had. Ten einde raad kwam hij dan bij mijn moeder, die hem dikwijls kon helpen — als tegenprestatie mocht ik geregeld naar de bloemkwekerij om planten te halen, die in kassen getrokken moesten worden. Dat deed ik graag en daar kwam langzamerhand van, dat ik 's Woensdagsmiddags dikwijls ging helpen. Hij leerde me zaailingen verspenen, rozen enten, planten mesten en verpotten en ook bij hem deed ik veel wijsheid op omtrent de wil der planten: een begonia wil wel iedere dag een kwart slag omgedraaid worden, maar een camelia wil dat niet, dan draait ie zich de nek om: de meeste planten willen niet met hun achterste (hij gebruikte een sterkere „vakterm”) in het nat staan, maar sommige weer graag, en iedere bloem wil opgemaakt zijn met haar eigen groen.

Eens had mijnheer ter Horst een nieuwtje: hij had gelezen in een vakblad, dat er in Duitsland een tuinbouwschool voor meisjes was opgericht, dat was iets voor mij. Maar ik voelde er niets voor: zonder dat ik mij er rekenschap van kon geven, onderscheidde ik scherp het verschil tussen beroep en liefhebberij. Mijn planten zijn een grote liefhebberij gebleven — een prachtige oleander staat ieder jaar in volle bloei. De mooie tuin bij ons buitenhuisje was steeds een zorgenkind van mij, maar het werken erin de hele dag door, zou mij te vermoeiend zijn.

En al heb ik mijn leven lang steeds precies rekening gehouden met wat de planten „willen”, toch kan ik er kalm in berusten, sommige niet eens bij name te kennen. „Natte his” met alle bladinsnijdingen, zaaddozen en plantenfamilies vond ik later een vervelend vak, al was ik wel erg gesteld op Heimans en Thijsse. Maar juist

Thijsse lijkt in zijn beschrijvingen op den oude tuinbaas van Wisch of op de bloemist, de planten hebben bij hem een bewust willend leven, al heeft hij er een wetenschappelijke basis ondergeschoven. Zodat ik maar heel nuchter zeggen wil, dat men bij beroepskeuze bij kinderen zeer voorzichtig moet zijn, en deze zeker niet moet funderen, op wat slechts een liefhebberij is. Het is mij dikwijls opgevallen, dat zij zelf — tenminste als er geen invloed van boven op wordt uitgeoefend — ten opzichte hiervan een fijn gevoel hebben, dat men niet over het hoofd moet zien. Als de planten „willen” zij soms, en willen zij soms niet, dat komt uit diepe, onbekende bronnen, die met hun hele zijn samenhangen.

En waarom heeft men zich toch aangewend zo minachtend te spreken over een liefhebberij? Liefhebberijen zijn glanzende bergkristallen in het erts van de dagelijkse plichten. Ze spreiden een poëtisch zacht licht over de lente — én over de herfst des levens.

J. R.

Vervolg:

Vacantielectuur voor volwassenen

H. Wielek, (Uitg. Vrij Nederland) geeft enige zeer lezenswaardige beschouwingen, vooral over de vakantie van arbeiders; achterin staat een zeer praktische lijst van secretariaten van Jeugdherbergen enz., dus van allerlei instanties, die zich met dit werk bezighouden.

En tenslotte: twee reclameuitgaven, die met ere in ons blad genoemd mogen worden. „*Voorjaar*”, door *Fop J. Brouwer*, met prachtige plaatjes, die uitgegeven worden door Tiktak koffie-thee te Groningen, even mooi als de vroegere zo beroemde Verkade albums. De inspecteur van het L.O. te Groningen zegt in zijn voorrede: Dit boek zal Uw leven rijker maken. En *Een groot muziekboek*, twee-maal zes, met allerleukste plaatjes en oude liedjes. Voorop staat alleen de naam van de tekenares Jenny Dalenoord, en ik begreep niet, hoe zo een onbekende op muziekgebied zoiets tot stand had gebracht. Maar achterop is de oplossing: verzameld door en bewerkt onder toezicht van Willem Gehrels; nu is de zaak duidelijk. (*Uitg. van de Eerste Ned. en de Nieuwe Eerste Ned. Verzekerings Mij. te Den Haag*).

Ten laatste nog een roman: een dundrukuitgave van de drie beroemde boeken van Sigrid Undset, waarvoor deze schrijfster de Nobelprijs heeft ontvangen, in één band verenigd: *Kristin Lavransdochter* (*Uitg. J. M. Meulenhoff*). Een blijvend geschenk voor een dochter, die eindexamen heeft gedaan of voor een moeder, die met het slechte weer iets moois te lezen wil hebben. f 16.50, maar..... 1259 blz.

Dus... al regent het pijpestelen. we hebben keuze aan lectuur genoeg.

J. R.

DE CIRKEL SLUIT ZICH (VIII)

Het Kroningsfeest

„Ze zijn te laat geboren,” zei mijn vader hoofdschuddend, „zo'n ding hadden wij moeten hebben toen wij verloofd waren, vrouw. 't leven wordt hoe langer hoe aangenamer”. Zo'n ding was de spot van Terborg, een vélocipède, oftewel villesopee: één dame waagde zich eraan en ieder zong: Heiltje Huender rijdt op een villesopee, o jee! Maar, er gingen ook al arbeiders op zo'n ding naar de „hut” (de ijzergieterij, Duits die Hütte), er werd gesproken van een grote verbetering, die op komst was; een ander model, niet meer met massieve banden, maar banden met lucht erin. 't Leek gek, maar ja, alles is mogelijk: er kwamen fietsen apart voor dames en voor heren, (waar kwam ineens dat woord vandaan?), er kwam een fietsclub, sportjaponnen voor dames, een onderlinge manier van groeten voor fietsers: Al heil! een speciaal fietslied en op zekere dag was de zaak voor elkaar: twee glimmende vehikels, nieuwste model, met remmen (freewheel kende men pas veel later) kwamen regelrecht van de Adler fabriek in Duitsland, werden geparkeerd in een aparte grote kist in de nieuwe goederenloods, waar zij aan het eind van de Zondag, zorgvuldig in een hoos gewikkeld, na schoongemaakt te zijn, op het stuur werden in gezet. 's Zaterdags moesten zij dan gewreven, gepoetst, geolied worden, om de volgende dag weer dienst te doen.

„Nu weet je tenminste, waar je op je vrije dag heen moet”, want eerst was er maar één vrije Zondag per maand, en nu door vermeerdering van personeel twee, en het was voor mijn vader een hele toer, die te vullen.

Knutselen op Zondag, dat deed je niet; 's morgens met de kinderen wandelen, maar wat dan verder? Nu werd de wereld groot, en lachend hoorde je dikwijls een oud-Terborgs gezegde aanhalen: „Noe zie ik dat de waereld gin olde sok is”, zei Harm, „doe was-ie veur 't eerst van Terborg naor Varseveld elopen!”

Een meisje mocht niet op de fiets voor haar tiende jaar; toen ik eindelijk met de club een

grote tocht mee mocht maken, bezorgde dit pretje mij zo'n vreselijke hoofdpijn, dat het meteen uit was.

Maar ja, je kunt niet alles hebben. Er was een andere nieuwigheid in huis, speciaal voor mij, daarvoor was ik zo dankbaar, zo dankbaar, dat het nu nog voortduurt. Dat was een piano, een prachtstuk met een heerlijke klank, die mijn vader zomaar op een veiling gekocht had, en waarop ik les kreeg van mijn zevende jaar af.

Och, de mensen van tegen 1950, met radio, concerten, grammofoon, strijkjes, zij weten niet wat er vroeger een honger geleden werd naar klank en vrolijkheid: we hielden thuis veel van muziek, mijn vader kon mooi zingen, Moeder zong ook aardig, en er werd heel wat gefloten. Maar we hadden niet die cultuurhoogte, dat er instrumenten werden bespeeld: toen ik voor 't eerst een viool hoorde, dacht ik, dat ik door de grond zou zinken. Ook hoeken werden er wel gelezen, maar nooit gekocht. Alleen waren er voor de Zondagmiddagen enige jaargangen keurig gebonden van „De Huisvriend”.

Men moet zich eens indenken, wat dat betekent voor een gezin, waarvan alle leden meer wilden, dan wat het beperkte kringetje kennissen bood. Hoe komt men aan de namen, hoe vindt men de wegen? Mijn ouders leefden nog op de muziek van de Franse opera's, die zij in hun verlovingstijd in Den Haag trouw hadden bezocht: een wijs, die mijn vader graag floot, bleek mij later uit de ouverture „Dichter und Bauer” te zijn. Het vrije reizen hielp ons, om handen met de stad te onderhouden: aan mijn moeder was blijkbaar als zakgeld het rijkspensioen van mijn vader toegewezen, dat iedere drie maanden binnenkwam: dan ging zij een week naar familie in Den Haag of naar een vriendin in Amsterdam, bezocht een opera of het nieuwste toneelstuk, kocht modeplaten en patronen, bracht de titels mee van pas verschenen boeken, die dan aangeschaft werden door de bibliotheek van Bosman in Doetinchem, en waar zij, als dank, de eerste lezeres van mocht

zijn: ze kocht hreiwol en haakgaren bij hele pakken tegelijk bij een speciale zaak van Bispinck en Kundert in de Kalverstraat: het is een teken des tijds, dat deze zaak, die zoveel nijvere handen van materiaal voorzag, op de duur vervangen werd door een winkel in luxeartikelen van Hoying.

Nu kwam er dan bij al deze cultuur-import ieder kwartaal twee muziekstukjes van een dubbeltje van T.A.V.E.N.U. uit de Damstraat bij, want die piano viel ook bij mijn moeder zeer in de smaak; Nu kreeg de zang concurrentie: tot nu toe had deze de alleenheerschappij: voor ieder had ik een apart repertoire. Mijn kleine broertje was een zwak en huiltend kind: met Rückert kon hij zeggen: „Ich war ein böses Kind und schlief nie ungesungen". Daar zat ik dan, met mijn breikous, — en zong allerlei zachte, slepende wiegeliëdjes. 't Begon met: „Slaap nu m'n kindje, De bloempjes alle slapen" enz.

In die tijd begon ik het boek te ontdekken: 't kostte me nog wel moeite, maar na de avondboterham kon ik er mij soms al in verdiepen. „Toe, zing eens wat, zusje" zeide mijn moeder, die druk zat te naaien en de stilte vervelend begon te vinden. Dan legde ik zuchtend mijn boek weg: we hegonden altijd met: „Kom knapen en meisjes, vereent U in koor, de grond die Uw wieg heeft gedragen" enz. Zij had dat met een kinderkoortje meegezongen in Den Haag bij de onthulling van het monument 1813. Dan kwamen de vrolijke schoolliedjes: „Klein vogelijon op groene tak, Vogeltje wiedewiedewiet" enz.

Met mijn vader was het een veel moeilijker geval. Hij was lid van de mannenzangvereniging Arti Sacrum en wist niet altijd wanneer hij met de tweede stem invallen moest: de piano werd toen een hele steun: ik zong de eerste stem, begeleidde met één vinger, en Pa viel in: „Die Himmel rühmen des Ewigen Ehre: Ihr Schall pflanzt Seinen Namen fort, Ihn rühmt der Erdkreis, Ihn preisen die Meere". De moeilijkheid zat 'm in dat Ihn rühmt: de eerste stem voorop: Ihn rühmt, dan de tweede brommend: Ihn rühmt. „Nee, Pa, nu bent U weer te vroeg ingevallen." „Ja, dat is waar, nog eens." En we zwoegden verder.

Op een kinderzangkoortje leerden we kerkzangen: een paar maal moest ik de solo zingen in de kerk, wat me slapeloze nachten bezorgde, en 's winters kinderoperetten.

Nog een ander soort liedjes was er, van, duistere oorsprong. Ik leerde ze van een dienstbode, met wie ik de slaapkamer deelde. „Op 't sombere

kerkhof zekere nacht, zag men een meisje knielen"; „Nooit wordt Laura Uwe bruid"; „In 't lommer van 't prieeltje, zaten eens twee hand aan hand"; „Want maagdenbloed dat spuit zo ver"; „Toen ik op Neerlands bergje stond"; en vooral: „Drie jeune tambours, die kwamen uit het Oosten". Helaas was het laatste het enige lied, waarvan Grada alle coupletten kende; als mijn ouders uit waren, dan liepen we achter elkaar om de keukentafel, druk gebarende met onze denkbeeldige trommelstokken, en we zongen met nadruk: „Mijn va-der is groot-her-tog van Castilië, van rom-bom, wat maal ik er om, Groot-her-tog van Castilië van hom".

Ik wist niet dat de laatste resten van een eertijds zo levendige volkszang hier tot mij kwamen; ik vond ze het mooiste van alle liedjes, die ik kende maar in de huiskamer mochten ze niet gezongen worden, want mijn moeder vond ze onfatsoenlijk. Nooit heb ik aan de indruk kunnen ontkomen dat Castilianen de fierste mensen ter wereld zijn.

Met stille weemoed denk ik aan een andere afdeling zang. Ik heb al verteld, hoe ik, acht jaar oud, enige maanden in Den Haag doorbracht, met opdracht, te trachten mijn grootmoeder een beetje te troosten over het onherstelbaar verlies van haar zoon. 't Was het tweede kind van de zeven, dat zij verloor: tante Geertje was jong gestorven aan t.b.c.; een groot portret hing in de kamer met een krans inmortellen erom en daar naast nu dat van Oom Piet, met op stramien met zwarte letters de woorden gemerkt: Niet voor U verloren, maar U voorgegaan.

Ik wist niet goed hoe dat moest met dat troosten: op een avond toen de schemering viel, mijn grootvader zijn bril neerlegde op de bijbel, omdat hij niet meer zien kon, en het oude Opoetje de tranen liet higgelen over het verschrompelde appelgezichtje, die ze vergeefs trachtte met haar pezige werkhanden af te vegen, toen kwam ik aarzelend voor de dag met iets, dat ik die dag bedacht had, en ik begon zachtjes te zingen: „Veel jaren waren heen gesneld, sinds hij het land verliet, hij keerde weer naar 't oude dak, en sprak, en sprak: ik ben nieuwsgierig, wie mij straks herkennen zal, wie niet (bis)". Niemand herkent hem, maar dan: „oud moedertje keek door de ruit eens uit: ze zag hem aan, de trouwe ziel en kende hem terstond: „Ja, kindlief," sprak zij, „zie er is ook maar één moederoog". De tranen stroomden heviger bij het arme Opoetje, maar zij vond het zó mooi, zó mooi. Toch had ik een groot hezwaar tegen het

vers : dat éne moederoog zat mij dwars : of zij mij al uitlegden dat dat maar was bij wijze van spreken was voor mijn critische geest niet afdoende. „'t Is een prachtig, prachtig lied,” zei Grootmoeder „ken je er nog meer zo ?” Ik zocht naar overeenkomstige : „Hier stond ik nog jeugdig aan 't eenzame strand, verwijderd van ouders, van huis en van land, geroepen tot plichten, tot arbeid en strijd, tot het zijn in den vreemde, allicht voor altijd.”

Toen kwam : „Beelden uit mijn kinderjaren” aan de beurt en nadrukkelijk haalde ik uit „Hoe verheugd ik steeds ontwaakte in mijn hutje, mijn hutje bij de zee.” 't Was helemaal donker geworden, het petroleum theelichtje sputterde alleen een beetje en gaf wat licht. Zou ik het wagen, en zou dat troosten ? Opa las de hele dag in de bijbel, maar hij was zo streng, praatte steeds over zonde en gerechtigheid. Toen begon ik heel zacht, gescandeerd, zoals de voorzanger in de kerk het deed : „'t Hij-gend hert, der jacht ontkomen”. Zachtjes vielen de bevende, oude stemmen in : „streeft niet ster-ker naar 't genot, van de frisse wa-ter-stro-men, dan mijn ziel verlangt naar God”. Zo zongen we nog een paar psalmen, toen moest ik naar bed. Stil kwam ik bij Opa om een nachtzoen. Hij legde zijn oude hand op mijn hoofd : „Je kunt mooi zingen, meisje, 't is een gave van God, wees er dankbaar voor en misbruik ze nooit ; denkt er nooit over om zangeres te worden.”

Met een warm hart ging ik naar bed. Ik, die mezelf zo'n naar kind vond, ik had een gave van God ontvangen. Als Opa dat zeide, dat ik mooi zingen kon, dan zou het wel zo zijn, want hij praatte altijd van plicht, en bromde veel. Een kind te prijzen werd vroeger zondig geacht en zeer gevaarlijk : een oude paedagoog uit Beerta heeft hier zelfs, veel vroeger, een hele verhandeling over geschreven. En daar zelfkennis een van de moeilijkste verworvenheden van het leven is, merkt een kind door verbieden, straffen enz. wèl z'n verkeerde eigenschappen op, maar weet niets van z'n kleine gaven. Ik was heel dankbaar en hield het geheim voor mezelf. Wat een zangeres was, wist ik niet en ik heb er ook nooit over gedacht.

Maar hèt lied, hèt feest uit mijn jeugd, dat was het Kroningslied en het Kroningsfeest — „Weest begroet met jubeltonen, wees gezegend, grote dag !”

Er waren overal feestcommissies en wij repeteerden

op de bovenzaal van de heer K. Alle kinderen deden mee, van alle mogelijke scholen uit de omtrek — ik was toen niet meer op de dorpsschool, was een franse vertaling van het lied machtig geworden met pianobegeleiding : Sois salué, avec un cri de joie, ce jour si grand, si béni ! En ik speelde en zong het de hele dag.

Grote optochten waren er en feestsjerpen, bloemencorso's, gratis chocolademelk en krentenbroodjes in het koetshuis van het kasteel Wisch. De nieuw gevormde feestharmonie liep voorop : twee marsen konden ze nog maar blazen : 't Is plicht, dat iedre jongen, — en de Radetsky-mars, dat ging om en om. Dan kwamen de mannen van de „grote compagnie” in een soort uniform, de zware vaandels tegen de schouders met de korte stelen en loden knoppen, vooruit liep de tambour-maitre, die allerlei grappen maakte. Op de markt werd vaandel geslagen, zoals ook met de kermis : en overal tussen was de „kleine compagnie”, waar alleen jongens bij mochten. Resten van oude volksfeesten, als het oude Schutzenfest over de grens, maakten als kind onze rijkdom uit. Wat was dit alles levensecht ! 's Avonds was er de lampion-optocht, voorop echte flambouwen, Om de nieuw geplante Wilhelmina linde zongen wij ons kroningslied Natuurlijk was ik alleen al door de voorpret zó opgewonden, dat ik de dag zelf de hoofdpijn haast niet baas kon en halverwege de opfocht naar huis moest. Twee dagen later was er feest in Silvolde, maar dat was nu erg, echt weer iets voor Silvolde. daar was de chocolademelk aangebrand, gewoon ondrinkbaar. De vrouwen hadden ze gekookt in dezelfde potten als in Terborg, zeide een dame van het comité, maar ja, die Sillevoldse vrouwen waren zó onhandig, ze hadden niet genoeg geroerd. Ze had eens een dienstbode gehad uit Silvolde, die liet alles zó aanbranden, dat ze ze tenslotte weg had moeten doen. — Sedert hing voor mij over „Sillevold” zo'n aangebrand luchtje. Doch dat was dan ook de enige wanklank. De feestelijke stemming, die de eerste voorwaarde is voor elk feest was er, immers, daar ver weg in Amsterdam, daar werd een jonkvrouw, schoon als de prinses uit het sprookje, tot koningin gehuldigd. De afbeeldingen van de jonge vorstin met de hermelijnen mantel om de tere schouders en de diadeem op het fiere hoofdje verscheen in alle officiële gebouwen, ook op het station. Wij kinderen keken er naar op met de diepste eerbied en bewondering.

J. R.

DE CIRKEL SLUIT ZICH (IX)

DE DORPSSCHOOL EN PILO BROEKEN

Zo weinig ik mij van de eerste klassen der lagere school herinner, zo levendig staat de derde klasse voor mijn geest. Ik was toen juist zeven jaar, want met April begon altijd het nieuwe schooljaar en even daarna viel mijn verjaardag.

De derde en de vierde klassen waren evenals de eerste en tweede in één lokaal verenigd, maar hadden ieder een onderwijzer, die dan samen een beurtzang in geleerdheid hielden: dikwijls kwam ook de vijfde klasse er bij, want de bovenmeester was zwak en ziekelijk en veel absent. Zo zat dan het hele stelletje van een kleine honderd kinderen in één lokaal te leren, „ondeugden” uit te halen en te stinken — tegen half twaalf kon je de lucht snijden. Ik zat op de achterste bank, achter mij de deur naar de overdekte gang met de kapstokken, die open was naar de tuin van de bovenmeester: een heerlijk geurende sering stond net voor de opening, naast het trapje omlaag, dat toegang gaf tot tuin en achterhuis.

Als tegen half twaalf de stemming op kookhitte was, zongen alle klassen met elkaar: „Waar het maanlicht, langs de baren, blinkt als in een spieglen vlak, zal ons schommelend bootje varen.” De deinende beweging van het vers dreigde de druppel te worden, die de beker zou doen overlopen: ik kon mijn hoofdpijn haast niet meer tegen houden, maar hè, gelukkig, dan zette meester Maander de deur op de haak, een golf van frisse voorjaarslucht drong door de open deur naar binnen, vermengd met de zachte seringengeur, en ik was gered. Onverbrekkelijk behoren ze voor mij bij elkaar: „Waar het maanlicht”, een deinende beweging, seringengeur en een wijd gevoel van bevrijding.

Meester Maander was de éne onderwijzer; dat hij er niet hoorde, met zijn flodderdas, zijn keurige nagels, zijn gepomadeerde haren, zijn prachtige zang, zijn viool en zijn heerlijk piano-spel — dat begreep een kind. Hij was, zouden we tegenwoordig zeggen, een artist, en is dat later ook geworden: het onderwijs was bijzaak voor hem, en orde hield hij met behulp van een flink riet, dat dikwijls op de jongens hun achterste werd stukgeslagen en dan weer, door welwillende a.s. delinquenten door nieuwe „zwiepie's” werd vervangen, waarmee dan doorgaans de vriendelijke gever, in het verkeerde besef, dat hij nu een potje breken kon, het eerste pak slaag kreeg.

„Maander, de slaander”, zeiden de jongens. Maar de andere meester deed in dit opzicht niet voor hem onder, al was hij verder een heel ander type. Hij had de normaalschooljaren al heel lang achter zich, had blijkbaar alle hoop op promotie opgegeven, zag er verwaarloosd uit en verkortte zich de weg naar zijn naderend pensioen door menig borreltje.

Minstens éénmaal per schooltijd hadden we wel ergens in het lokaal de vertoning van een openbare tuchtiging met veel geschreeuw — ik kon er moeilijk aan wennen.

Daar mondelinge lessen nogal vermoeiend zijn voor de leerkrachten, en leien nóg geduldiger blijken dan papier, oefenden we ons meestal schriftelijk, en zo begonnen we met de eerste taalboekjes, invuloefeningen: de meid .elt de noot; de .akker .elt aan de deur. Mijn vreugde over het nieuwtje sloeg om in het tegendeel. Jawel, daar lag een valstrik, dat was duidelijk. Deze oefeningen waren gemakkelijk genoeg, een p of een b invullen, dat kon iedereen wel: maar dat ging natuurlijk zo door. In het tweede boekje moest je een heel woord invullen: hoe wist je dan b.v. of de bakker of de slager had geheld; dan volgden twee woorden, dan bijna een zin; in de zesde klasse gaven ze zeker maar één letter, en dan moest je er de hele zin bijzeggen. Dat zou ik nooit kunnen: hoe kun je raden welke zin iemand bedoelt als je maar één letter er van weet? Nu was ik af en toe op het schoolplein toegeknipt door een heel vriendelijk meisje met een allerliefst gezichtje en krullend zwart haar: ze zat in de zesde klasse. Haar dorst ik, na veel aarzeling aan te spreken, en mijn moeilijkheden voor te leggen. Ze lachte ze weg: dat kan toch geen mens: zó gaat het niet met de taaloefeningen. Van toen af werd Aaltje mijn vriendin: we brachten de hele Zondag samen door, we wandelden, speelden piano en zongen, vertelden elkaar later al onze geheimen; en tot haar vroege dood toe hebben we samen gecorrespondeerd. Deze vriendschap heeft mijn jonge jaren zeer verrijkt.

Toch was ik ook op goede voet met de hele klasse, al schaamde ik er mij een beetje voor, dat ik zulke prachtige witte schortjes droeg. De upperten van het dorp, de kinderen van de burgemeester, ontvanger enz., gingen, ook voor het lager onderwijs, als dagleerling naar de kost-

school van van Rij, hét opleidingsinstituut in den lande voor surnumerair bij de belastingen en bij de posterijen en telegrafie. Zodoende was ik dan de enige met een wit schort op de dorps-school en schaamde me er eigenlijk een beetje voor; ik begreep later heel goed, dat op de eenheidsschool in Frankrijk alle kinderen zwarte mouwschorten moeten dragen, zodat geen verschil in kleding zichtbaar is. Aan de andere kant vond ik die nette schorten, met prachtige gehaakte passen, wel prettig, want ik hield van alles wat fris en schoon was, maar een bonte hoezel kan ook helder zijn. Evenwel, dat kreeg ik niet gedaan. Om half negen stond een heel rijtje klompen-kindertjes buiten klaar, van de Doetinchemse weg gekomen en apart de stationsweg opgegaan, om mij af te halen. En dan begon het verhaal van Iselin. Iselin was n.l. mijn vriend, een geheimzinnig wezen, een beetje kabouter, en beertje, en aap, van alles wat. Hij woonde in een fantastisch takkenhol, achter in het bos: niemand had hem ooit aanschouwd. Wat ik niet mocht, mocht Iselin: wat ik niet dorst, waagde Iselin; alleen was ik nooit, want hij beschermde mij. Veel later zou de psychologie mij leren, dat zo'n geval heet: an ideal playmate, en dikwijls in de kinderjaren voorkomt.

„Wat heeft Iselin gisteren gedaan?” vroegen de kinderen als ik naar buiten kwam. En dan kortten we ons de lange weg naar school met al zijn avonturen. Ik zou dat niet heel zeker weten, als ik er niet een opmerking over gehoord heb.

Is het U wel eens opgevallen, dat veel mensen het leven a.h.w. beleven second hand, d.w.z. als ze er over hebben horen spreken of er van hebben gelezen, dringt een situatie of een feit pas tot ze door. In deze toestand is meestal het kind, waar het zijn eigen wezen betreft: zelfwaarneming en zelfkennis is onmogelijk. Prijs en blaam van anderen bepalen zijn zelfwaardering, en daar men vroeger uit principe nooit een kind prees — daar is zelfs een oude paedagoog geweest uit Beerta, die daar een hele verhandeling over heeft geschreven — had het gevoel van geblameerd te worden de overhand. Toch zou ik dat alles niet een gevoel van minderwaardigheid willen noemen, o neen, dat allerminst. Maar wel bescheidenheid, en ik geloof, dat het leven voor een kind veel meer belooft en bloeiender zal zijn, als het het betreedt met een gevoel van bescheidenheid en zich weet op de achtergrond te houden.

Dat ik vertelde, weet ik door de opmerking van een volwassen dochter tot haar moeder, met wie ze voor de deur een luchtje schepte (ik weet nog wie het zijn en waar het gebeurde): „Zus van de chef loopt altijd verhaaltjes te vertellen.”

Twee maal per week hadden we breien en zaten we voor de verandering óp inplaats van in de banken, gewapend met een enorme borstrok, die

maar niet opschoot. Dan moest ik verder vertellen van Iselin, elk van de meisjes, vlugger met de naald dan ik, breidde dan om de beurt de enorme toer van 120 steken, en in die tijd hield ik, vertellende, haar breiwerk vast, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat ik er geen steek aan deed, want ik breide zo ongelijk. De verplichte tien naadjes van mijn moeder had ik zeker té vaak stilletjes ontlopen.

De juffrouw was blijkbaar ook geïnteresseerd in de lotgevallen van Iselin en liet alles oogluikend toe; zo was het echt gezellig in de handwerklessen, geen meesters met pakken slaag, geen rumoerende jongens, wat je tegenwoordig noemt knus onder elkaar.

Minder gezellig vond ik het breischooltje in m'n oude hewaarschool, van vijf tot zeven, waar we dan ook óp de banken zaten, en waar we haken leerden van hoerenmutsen en rolnaadjes naaien en patronen breien. In mijn herinnering was het nu niet je dát met de orde, en ik geloof wel, dat ikzelf daar de meeste schuld aan had.

Wat was een kind ook toen al bezet: 's morgens, 's middags school, 's winters viermaal per week breischooltje, elke dag pianospelen, tien naadjes breien, of linnen merken, de planten verzorgen, op de kleintjes passen; toch deed ik haast alles even graag en gewillig, later werd dat heel anders. Bij het thuiskomen in donker van de breischool zong ik hard, zeker om geen angst te krijgen. Eens had mijn broer zich als spook vermomd, met een laken om kwam hij met rare geluiden achter een den te voorschijn maar gelukkig herkende ik hem. Voor geen geld zou ik hem de voldoening gunnen, dat ik tóch wel bang was geweest en meer dan gewoon stelde ik belang in de vorderingen van het electrisch licht, dat geleverd zou worden vanuit de ijzerfabriek Vulcaansoord: de kwestie of er wel of niet een booglamp zou komen op de donkere stationsweg, volgde ik als meest belanghebbende, al was ik tevens zeer gevoelig voor de grootheid van mijn stadje; stel je voor, wij sloegen gewoon het gaslicht over en stonden nu aan de spits van de moderne beschaving, ver boven „Deutekom” en Winterswijk. Geen wonder, dat ze daar, groen van jalouzie, een scheldrijmpje zongen met het refrein: „Wat een lucht (licht), wat een lucht, wat een lucht in Terborg.”

Dat de verschillende plichten mij niet bezwaard hebben, kan ik bewijzen met een enorme merklap die ik bezit, met alle denkbare ABC's erop, drukletters, schrijffletters, hoofdletters, gaatjesletters, Duitse letters en allerlei randen en als herinnering: voluit mijn naam, oud zeven jaar, van 6 Dec. tot 1 Maart gewerkt. Mijn moeder vond dat zeker toch wel mooi, dat ze mij dat erop heeft laten zetten.

(Wordt vervolgd)

J. R.

DE CIRKEL SLUIT ZICH (X)

DE DORPSSCHOOL EN PILO BROEKEN

Één herinnering van de school springt uit alle naar voren

In de jongensrij op de achterste bank zat Gradus Kapping, laatste van een hele rij Kappings en dus ook laatste drager van een pilobroek, die heel wat van het leven vertellen kon — desinfectieinrichtingen en stomerijen waren er toen nog niet en een pilobroek kan niet gewassen worden. Kent U de lucht van pilo? Met een zacht voorjaarsregentje kon die broek een geur om zich heen verspreiden, dat je je niet wist te bergen: toch belette de solidariteit me, om aan meester te vragen om een andere plaats.

Bij mijn proefneming, om het vallen van de avond gade te slaan voor de villa van Both had ik opgemerkt, dat langs de helling van de roodblik-sloot, waar heel in de diepte een beetje rode modder lag, prachtige vergeet-mij-nietjes groeiden; de volgende dag was een Woensdag en ik moest 's middags met mijn broertje van één jaar, die nog de lange witte kleren droeg met de wagen rijden. Nog niet bekend met de „Psychologie der frühen Kindheit“ meende ik, dat zo'n kindje de vergeet-mij-nietjes ook wel prachtig zou vinden en evenmin bekend met de wetten van de zwaartekracht, nam ik de witte pop uit de wagen en legde hem tegen de helling, voorzichtig de lange jurk en onderjurk uitspreidende. Wie beschrijft mijn ontzetting, toen broertje langzaam ging rollen om en om, en, nog tegengehouden door de witte kleren, op de roodblik-modder terecht kwam in de diepte. Ik kon de situatie niet overzien, wist alleen dat ik mij niet vuil mocht maken, vreesde dat de kleren van het kind ontzettend vies zouden worden, maar had nog geen vermoeden van dreigend levensgevaar. Gillende, niet wetende wat te doen, gereed om ook in de roodblik-modder te stappen, kwam daar — hoe kón het zo gebeuren — Gradus Kapping voorbij, op zoek naar een mooi zwiepie voor de meester. Hij behoefde geen angst te hebben voor zijn pilobroek, die had al ergere dingen meegemaakt, hij droeg blote voeten in klompen en stapte zonder aarzelen in de roodblik-modder, nam het kind, dat als een zwaan op zijn witte kleertjes dreef in zijn armen en ging mij voor naar huis. Ik er huilend met de wagen achteraan, zo door het bos.

Dat ik erge klappen kreeg, vond ik rechtvaardig, vooral toen de omvang van de ramp mij onder het oog werd gebracht: was de kleine met zijn gezichtje in de modder gevallen, dan was hij

zeker gestikt. Ik had wel iets verdiend en mijn goede bedoeling, broertje de vergeet-mij-nietjes te laten bewonderen, was ik al lang vergeten; dat ik daarna zonder eten naar bed moest, was ook best, al was het hard: bijna vond ik het niet goed van mijn vader, toen hij mij drie droge boterhammen bracht, hij moest me dwingen, ze op te eten, ik had mijn liefste kindje bijna laten verdrinken en dat kon alleen met erge straf goedgeemaakt worden.

Maar er groeide iets anders in me en ik had veel te overdenken. Ik met mijn mooie kleren, ik had broertje niet kunnen helpen, terwijl Gradus met zijn pilobroek, de vieste jongen van de klas, zonder aarzelen het kind had opgeraapt. Het was of de hele wereld voor mij een ander aanzien kreeg, zeer zeker had God met opzet de jongen gezonden. De volgende dag kreeg Gradus, naar de eeuwige wetten der school, het eerste pak slaag met het nieuwe zwiepie, dat hij, na zijn dappere redding, in het bos gesneden had. Hij schreeuwde als een mager varken. Woest van drift sprong ik uit de bank en hield Meester zijn arm vast. „U zult hem niet zo slaan, dat is gemeen.“ Verbaasd hield meester Maander op, veranderde de straf in in de hoek staan en joeg mij woedend naar mijn plaats. Toch droeg hij mij op water voor hem te halen, want hij moest van de schrik bekomen. Ondanks zijn woede was dit ook nu, als steeds, mijn werk, door mijn heldere witte schort. De kinderen vonden het niet goed, en noemde mij daarom het verwende kindje.

En nu wilde het ongeluk, dat de jonge vrouw van het hoofd juist een jolige bui had, en zout mengde door het water. „Niets zeggen, hoor!“ Daar zat ik, wat moest ik doen? Met angst en beven wachtte ik het eerste slokje van meester Maander af; hij dronk, proefde, dronk nog een teug, toen ontvlamde zijn toorn opnieuw, woedend liep hij naar de achterste bank en gaf mij een klinkende draai om de oren.

Beledigd dat ik was! Daar waren geen woorden voor. Dat mijn moeder mij geslagen had, dat was rechtvaardig en ze had daartoe het recht, maar zo'n Meester Maander, de slaander, dat nam ik niet.

Al gauw probeerde hij zoete broodjes te bakken, kwam naast de bank staan, prees het werk, maar ik antwoordde niet. Een poosje later kwam hij weer terug: „Nog boos, Zus?“ Geen antwoord.

„Och, jij bent ook zo'n juffertje raak met niet aan en kreukel me niet." Ineens schoot ik in de lach, daar had je weer zo'n gekke uitdrukking van grote mensen, die ik letterlijk opnam, en de vrede was getekend.

De vriendschap met Meester Maander werd evenwel nog hechter door het volgende grapje. Eens moest ik voor schooltijd weer twee centen bonenkruid halen op Wisch, toen ik, tot mijn schrik, de laan niet vlug af kon rennen, want voor mij liep, elkaar stijf omstrengelend, meester Maander met mademoiselle Idá, de Franse gouvernante van de burgemeester. Het was al laat, ik vreesde het ergste en ja, daar begon de klok van de Protestantse kerk negen te slaan. Nu was dat nog niet zo afdoend, want daarna sloeg de Roomse kerk negen slagen, ze namen er beide de tijd voor, deden het met waardigheid en daarna gold het pas voor negen uur.

Meester Maander gaf mademoiselle Idá een laatste haastige kus, zette er de spat in bij de eerste slag en was niet zijn lange benen eerder bij school, zodat hij zijn colbertje al had weggehangen en zijn linnen stofjas dichtknopend op het schoolplein verscheen, om uit te zien naar laatkomers, toen ik hijgend en wel aan kwam hollen.

„Je bent te laat," zei hij streng. „Ja, meester," zei ik berouwvol, maar toen spits: „ik heb óók op de laan van Wisch gewandeld." Toen, wetende hoe los van hand hij was, sloop ik onder zijn arm door, maar hij kwam mij met een rood gezicht achterop, schudde mij lachend door elkaar: „Kleine kattedekop, zul je er met niemand over spreken, ook thuis niet. 't Is nog een geheim, zie je?"

Wat voelde ik me, dat ik een dergelijk geheim te bewaren had. Toen een paar weken later de verlovingskaartjes veel beroering verwekten, kon ik niet nalaten te pochen: „Hu, dat wist ik al lang," en dat was ook weer niet goed, want een verloving is op een dorp een der belangrijkste gebeurtenissen en het geeft geen pas, het geheim ervan voor je te houden.

Mademoiselle Idá werd een van mijn grootste vriendinnen: ze bracht een Zwitsers huisje voor me mee en een schilderijtje met een waterval in een handgesneden lijstje: ze hebben mij overal vergezeld, tot ze in elkaar vielen. Toen ik voor 't eerst in Zwitserland kwam, vergeleek ik ieder châlet en elke waterval met mijn eerste beelden — ze vielen altijd tegen.

Maar ook Gradus Kappink werd een grote vriend. Na de mislukte tuchtiging werd hij uit zijn hoek verlost en wierp mij een knipoogje toe. „Ik zal je straks wat vertellen."

Op de speelplaats, in een hoekje, vertrouwde hij me het geheim toe, dat, al sloeg de slaander nog zo hard, hij er haast niets van voelde: maar ik mocht het aan niemand zeggen. „Zo'n pilo broek

is hard," zei hij. „en ik leg er altijd een oude zak onder." „Maar je schreeuwde zo!" „Natuurlijk, dat moet toch ook." Zo hield ik uit al deze narigheid twee trouwe vrienden over: Meester Maander en Gradus Kappink.

Gradus stond een beetje op voet van oorlog met de taal en de sommen, maar sinds maakte hij ze merkwaardig goed.

Deze vriendschap heeft nog een gevolg gehad. Korte tijd later ging ik dan voor drie maanden naar den Haag; naast mijn grootouders woonde een keurig jongetje, gekleed als de Kleine Lord; met hem kwam ik voorbij de school aan de Rijswijkse weg, toen een der stadsarmenschoolen. „Wat zien die kinderen er vreselijk vies uit," merkte ik op, want in Gelderland kende men geen echte armoede.

„O," zei het heertje naast mij glimlachend, „dat is een schoffies-school." Ik had een tas bij mij met een riempje eraan en een gesp, om boodschappen te doen; en met die tas sloeg ik het keurige gelikte jongetje op zijn gezicht, zo — dat was niet de bedoeling — dat er een schram kwam door de gesp over zijn wang, en ik zei: „Dat zul je niet zeggen, dat zijn arme kinderen, maar geen schoffies. Neem dat woord terug." En hij was niet zo goed, of hij deed het.

's Avonds was er samenkomst bij mijn Grootmoeder van de hele familie: de mama was al lang haar beklag wezen doen.

Nee, zo'n ongelikte beer uit de Achterhoek, gaat daar vechten midden op de Rijswijkseweg, om niks, en slaat die lieve Johnnie zo, dat hij een kras in het gezicht heeft. Maar ik hield nukkig vol: „Moet hij maar niet praten van schoffies," en één oom was er gelukkig die zei: „Het kind heeft gelijk." Een tante gebruikte een mooi woord, dat ik niet begreep, maar wel onthield. Het was „unladylike". Was het ook!

Daarom ben ik zo dankbaar, dat ik op een dorpschooltje deze jaren heb doorgebracht; ik heb er geleerd, nee, geen medelijden met armen en verdrukten, maar iets wat hier vër bovenuit gaat: eerbied, diepe liefde voor elk schepsel Gods en dat dank ik aan die lieve dorpskinderen, die zo blijde en zonder afgunst of spot luisterden naar de lotgevallen van Iselin, maar vooral aan Gradus Kappink, die niet wist dat twee maal twee vier was, maar die mijn broertje had gered. De eenheidsschool in de stad, ik weet het wel, is iets anders dan het dorpschooltje. Vanzelf komt men in de stad meer tot een afscheiding der verschillende welstandsklassen.

Maar toen ik, veel later, les gaf aan a.s. leraren in kinderverzorging, heb ik het altijd als een grote lacune gevoeld, dat deze meisjes dikwijls het volk zo bitter weinig kenden. Ze hebben — en zo velen — de 18e eeuwse instelling van „bienfaisance", waar een boven is en een beneden,

een weldoen en medelijden, en een verbazing over volkskinderen, die toch ook nog heus wel deugdzaam zijn. Zovelen kennen het volk alleen door hun dienstbode of tuinknecht, of als bezoeker van sociale instellingen, praten er welwillend over, zoals er ook kinderboeken verschijnen waar zo lief en innemend over het volk wordt geschreven; en in gloeiende betogen wordt er gesproken van opheffen en ontwikkelen.

Hoe ver is deze democratie af van het ware Christendom, waar de nederigste in zal gaan in het Koninkrijk der Hemelen.

Ik weet ook niet, hoe het anders moet, maar anders moet het. Het lijkt nu, dat onze Volkshogescholen in de goede richting werken. Pas als men eerst een geheel andere levensstijl begrepen heeft, zal de onderlinge waardering groeien.

Ondertussen — lang heb ik het op mijn dorps-schooltje niet uitgehouden. Al spoedig zat ik in de vierde klasse, waar ik toch clandestien al het werk voor maakte, als straf voor dit feit en toen een keer het hoofd aankondigde: „Zeg aan je ouders, dat ik vanavond kom om ze te spreken, het is beter dat je naar de vijfde gaat,” zei mijn moeder boos: „Wat is dat voor een school, waar je zo maar twee klassen over kunt springen; ik zal eens informeren of je geen examen doen mag voor de meisjesschool in Winterswijk”.

Aan zoiets had ik nooit gedacht en ik was weg van bewondering dat zij op het idee was gekomen. Nu moet men de omvang van een dergelijk initiatief eens overzien. Mijn broer was in Winterswijk op de driejarige H.B.S. Hij bleef me, tot mijn grote woede, altijd vijf jaar voor. Uit alle mogelijke plaatsen in de Achterhoek gingen jongens naar de H.B.S., dat was niets bijzonders al reisde er geen een helemaal uit Terborg, het abonnement zou te duur zijn, maar dat hebben spoorwegkinderen gratis. Maar dat een meisje met de trein zou gaan naar de Franse school in Winterswijk, dat was een wonder: de school sloot aan op de L.S. en gaf eindonderwijs, maar ik zou examen mogen doen om er jonger op te komen. Dat woog me ondertussen zwaar op het hart en ik trachtte mijn angst te overwinnen door een avondgebedje op rijm, gebruik makende van het feit, dat examen rijmt op amen.

Ik zou les krijgen van Meester Achters, à raison van een kwartje per uur.

Ik begreep niet, waarom meester Maander de klandisie niet kreeg, die hij nog wel gratis aanbod. Ook niet, waarom mijn moeder er zo op stond, dat de pianolessen bij ons aan huis waren en niet bij hem, waar hij herhaaldelijk om vroeg, omdat zijn kamer verwarmd was. Maar veel later begreep ik dit alles wel.

Ik ging dus met angst en heven de winkel door van het kosthuis van meester Achters naar zijn kamer, waar hij direct met de kunst der ontleding

begon: „Er zijn tien woordsoorten, zelfst. naamw., bijv. naamw., werkwoorden, voornaamw. enz.”, zo begon hij. „Huis is een zelfstandig naamwoord en lopen een werkwoord. Noem jij nu eens andere zelfst. naamw. en werkwoorden.” Ik begreep niets van dit potjeslatijn. „Ja,” zei hij minachtend, „als je dat nog niet weet, kan ik het je niet leren.” Dus bleven we bij de aardrijkskunde van Europa en bij ingewikkelde sommen van vaten en klokken, waar ik in de zeer ongunstige positie verkeerde, ze zonder antwoordenboekje uit te moeten rekenen en hij maar in een dergelijk nuttig nasla-werk te zien had.

Toen ik hem nog eens vroeg naar de geheimen der ontleding, zei hij brommig: „Daar ben je te dom voor, dat kan ik je niet leren,” maar ik dacht, er is zeker geen antwoordenboekje bij en ik kon er ook best inkomen dat hij het niet wist, want hoe verschrikkelijk lang zou het wel niet geleden zijn, dat meester Achters dit zelf allemaal geleerd had. In ieder geval kon ik ruiken, dat hij vóór de les telkens een hartversterking had genomen — hij zag er dus misschien nog meer tegenop dan ik.

— — — — —
Zo was de winst van deze jaren groot, al had ik op de dorps-school weinig geleerd: ik had de natuur ontdekt, een kleine indruk gekregen van menselijke verhoudingen, een vriendin gevonden voor het leven, kameraadschap ondervonden, voelde in de verte wat menselijkheid betekende en begon al — aarzelend nog — ten opzichte van grote mensen mijn eigen conclusies te trekken. De liefde voor het handwerk heb ik in deze jaren gekregen.

Een vrouwenhand en een paardetand mogen niet stil zijn, zegt een oud spreekwoord. Het is tegenwoordig helemaal geen mode meer, dat kleine meisjes handwerken en dat is jammer. Allereerst verkrijgt men de grote vastheid van hand juist in deze jaren, maar er komt ook een gewoonte van nuttig bezig zijn: de echte speelleeftijd is meestal voorbij en aan het eigenlijke boek is het kind nog niet toe. Ik meen, dat het nu, wanneer de kleine vrouwtjes nog zo echt huiselijk zijn, de gevoelige periode is, ze lust in het handwerk te doen krijgen; al zijn dan de befaamde tien naadjes aan een zwarte sajette kous niet verkieselijk, er is nog zoveel anders. Ik vind het altijd jammer, als ik meisjes op deze leeftijd maar zo'n beetje zie omhangen en meeluisteren naar de gesprekken der volwassenen, of beslag leggen op anderen voor hulp bij handenarbeid enz.; deze tijd kon zo goed gebruikt worden.

Zeven — acht jaar zijn zeer belangrijke jaren: de naïeve, alles aanvaardende kindertijd is achter de rug, de indrukken stromen op het kind aan, langzaam begint zijn geest ze te ordenen, te registreren en — te overwinnen. J. R.

DE CIRKEL SLUIT ZICH (XI)

*„En dan weet ik, dat niets vergaat,
Geen gebaar en geen gebed.
(Daarvoor zijn de dingen te zwaar).
Zodat heel mijn kindsheid staat
Altijd om mij heen.
Nooit ben 'k alleen,
Zij, die voor mij leefden,
En weg van mij streefden
Weefden,
Weefden
Aan mijn bestaan.*

Dit vage gevoel, van in gebed te zijn in de rij der geslachten, wordt doorgaans sterker bij het stijgen der jaren; maar een dichter als Rainer Maria Rilke getuigt er al van in zijn „Frühe Gedichte“.

De kinderlijke geest is als een gevoelige plaat, die alles opneemt; tientallen jaren later worden dikwijls de opnamen pas ontwikkeld. Daarom is het zo moeilijk te constateren: wat merkte het kind op? Merkte ik op dat wij stonden aan tafel; dat wij pas mochten spreken, als ons iets werd gevraagd; dat er streng werd toekeken op „netjes eten“, maar dat de hoofdzonde was, niet eerbiedig om te gaan met brood en — met zout? Toen ik eens in een vacantie van een deftige tante de manier had meegenomen om met het mes zout te nemen uit het zoutvaatje en — teveel voor het gebruik — te deponeren op mijn bord, werd mijn Vader uitermate boos: zout was één van de grootste gaven in het leven, daar mocht men niet mee morsen! Zeer zeker spelen hier zowel christelijke als heidense remenienties een rol: Gij zijt het zout der aarde, maar ook het gebruik van zout als afweer tegen boze geesten. In Vlaanderen schijnt dit laatste geloof nog op verschillende plaatsen te bestaan.

Het staan aan tafel heb ik nooit als een vernedering gevoeld, het was de gewoonste zaak ter wereld: in die tijd stond de klerk voor zijn hoge lessenaar, stond de onderwijzer voor de klas, stond de winkeljuffrouw en de kellner de gehele dag, en voor kinderen gold het als een bewijs van luiheid, veel te zitten.

De maaltijden thuis, allen verenigd om de grote keukentafel, lieten integendeel alleen maar positieve herinneringen na.

Wat was het leven in een burgergezin voor een

vijftig jaar rijk, vergeleken bij thans — alleen, men beseft zijn geluk niet.

Oorlog was een historisch begrip, de woorden crisis, werkloosheid, malaise, evacuatie, distributie, waren onbekend; doodstraf en geselingen waren overwonnen standpunten. Welke gesprekken horen de kinderen thans!

Maar ja, het geluk is zelden iets positiefs, voor ons aardse sterveling is het meestal afwezigheid van ongeluk. Als we iemands leven prijzen na zijn dood, drukken wij zijn zegeningen het meeste uit in negatieve begrippen: hij heeft een goed leven gehad, zeggen we, geen zorgen, hij is nooit ziek geweest, weinig moeilijkheden in zijn beroep en zijn gezin.

Het positieve zou voor ons zeker te verblindend zijn. En toch was er, in die eerste kinderjaren, een positief iets, dat mij met vreugde vervulde. En daar het meer een leeftijdsverschijnsel is, dan een toevallige omstandigheid in ons gezin, vermeld ik het. Ik vond, dat wij het thuis buitengewoon goed hadden, al was ik helemaal niet blind voor de bezwaren.

Nu is een gezin een afgesloten gemeenschap, niet alleen met eigen taal, eigen grapjes, eigen stijl, maar ook dikwijls met eigen normen.

Bij ons was eigenlijk het overwegende levensbeginsel: strikte eerlijkheid, de moeilijkheden zelf oplossen, waardoor je nooit iemand lastig viel, maar ook niemand dankje hoefde te zeggen. Er werd nooit geleend, nooit geklaagd, nooit op het medelijden van anderen gewerkt. En een kind wil dit eigenlijk wel graag, het geeft hem een achtergrond. Het grapje van een der kinderen werd dikwijls lachend opgehaald: toen bij het bezoek aan een kennis, een onvermijdelijke besogne volbracht moest worden, zeide zij met fonkelende ogen: „Wij heef thuis zef wel een potje“. Wel vonden anderen ons om dit alles „grosig“. Wat materiële welstand betreft, dacht ik, dat wij het rijk hadden; en als ik het nu bezie, op lange afstand, was het inderdaad zo. Want het leven was toen nog gemoedelijk, ook voor een ambtenaar. De lelijke woorden: steekpenningen, corruptie, dubbel verdienen, enz., waren nog niet uitgevonden. In het najaar was er wel minstens eenmaal per week een grote jacht en dan lag het Perron vol hazen. Dan was het, „chef, zoek de mooiste er maar uit“. Als de

loods geurde van de appels voor de jamfabriek, mocht ieder van hoog tot laag, een zak voor eigen gebruik meenemen. Wanneer mijn Vader als keurmeester voor de exportvarkens, thuis kwam met allerlei heerlijkheden, lever, nier, enz., die niet uitgevoerd werden, was dat vanzelfsprekend: dit alles werd onderling verdeeld. Dat de arbeiders allerlei huiselijke diensten bewezen, niet alleen die, welke uit het beroep voortkwamen, als water halen, hout kloven en hoven brengen, enz., maar ook schoenenpoetsen, boodschappen doen enz., dat was alles heel gewoon. Eén was er, die verzorgde het gedierte, een ander was weer de tuinman, enz. Daar stond dan weer tegenover dat onze dienstbode het kantoor en de wachtkamers iedere week schrobde, dat men van de vloeren kon eten.

Maar de grote welvaart kwam toch wel door de kolentreinen, die geregeld binnenkwamen en rechtstreeks op een apart spoor doorreden naar de ijzerfabriek. Op den duur merkte ik, dat meer nog dan stationschef, mijn Vader commissionair in steenkolen was en deze rechtstreeks van de mijnen bestelde. Hij moest daarom dikwijls naar Ruhrort. Later zijn al deze dingen verboden.

Hoewel minder dan de meester, de dominée, de pastoor, deelde de chef toch ook wel in de traditionele goedgeefsheid der boeren en kreeg wel eens een paar worsten van de slacht; meermalen stond er 's morgens een emmer karnemelk voor de deur — al zeide de hoer dan als verklaring: „Wie hep zovulle, de varkens kunt het toch niet op.”

Op mooie zomeravonden liepen wij soms vredig naar „het land”, om de stand der gewassen te bewonderen — en mijn Moeder plukte de portulacca en reseda, die speciaal voor haar gezaaid werd. Maar verder ging ons bukwerk niet — er was toen ter tijd een sterke scheiding tussen meiden- en dameswerk, heren- en knechtenarbeid. Al zou er een onkruidplant van een meter staan, dan zou mijn vader hem niet uittrekken — gek, iemand, die zo weinig om uiterlijke dingen gaf. Daar moest een arbeider voor komen.

En mijn Moeder streek de hele was, ook boordjes, maar waste zelf nooit; vulde en poetste wel de lampen maar nooit het andere, vele koper. Ik herinner mij een Vrijdag, hoe alle lampen op een rijtje stonden, hoe zorgvuldig ze werden schoon gemaakt — alle oude olie eruit, de peer van binnen uitgeveegd, mijn vader brandde de pitten af met een gloeiende pook, lampen en glazen glommen als een spiegel, en met innige bewondering constateerde ik bij mezelf, dat mijn Moeder zeer netjes was en dat hij ons nooit een lamp stonk of scheef hing.

Zo was het gezin bijna helemaal selfsupporting, de kruidenierswaren werden weer betaald met de eieren. De dienstbode voor dag en nacht, die

Donderdagavonds uitging „in katoen” en 's Zondagsmiddags en -avond om de veertien dagen in haar eigen kleding, verdiende twintig gulden per jaar, plus de goospenning met Nieuwjaar en kermis, de procenten van de jaarrekeningen met Nieuwjaar en een nieuwe japon en schort met de schoonmaak; de verstelnaaister, net als Leentje in Woutertje Pieterse, hield het gezin heel voor „zeven stuivers en een boterham”. Alleen was dat bij ons een heerlijke warme maaltijd en die werd zo op prijs gesteld, dat ze 's avonds „niet keek op een uurtje”.

Niet alleen bemerkte ik, met grote instemming, hoe een goede huishoudster mijn moeder was, hoe ze er zelf keurig gekleed — „stads” — uitzag, ook werd ik mij bewust, hoe zij, op intelligente wijze partij trok van alles, wat het buitenleven hood: zij maakte toen al in, in bussen met klemmen, de voorlopers van de Weckglazen, er werd thuis een half varken gekocht en verwerkt, nooit anders gebruikt dan boter en eigengesmolten reuzel, altijd voor elk een flink stuk vlees, 's Zondags in de pudding zes eieren; en daar mijn Moeder heerlijk kon koken en mijn Vader ons kinderen daarop wees, stonden wij altijd op met wel niet, zoals in Noorwegen: „Tak for matte” voor de huisvrouw, maar toch wel met een goed bedoeld: „Nu, we hebben heerlijk gegeten, niet jongens?” Ik kon dit alles niet rijmen met een andere omstandigheid: mijn Moeder heeft zich in de Achterhoek nooit op haar plaats gevoeld, wandelde nooit of nimmer, want zij droeg stoffen laarsjes, en haakte naar de tijd, dat zij in Den Haag zouden wonen.

Dat gaf wel eens een druk op ons gezinsleven, maar ook door contraire machten wordt een kind opgevoed; bij ons allen kwam tenminste iets van een gevoel van verantwoordelijkheid tegenover de plek waar men woont, om daar zich zoveel mogelijk „thuis” te gevoelen.

Maar ook de andere zijde van het beroep merkte het kind op. Want achter elke betrekking staat een zwarte schaduw; de musicus vreest het vrije gebruik van zijn handen te zullen missen, wie met geld omgaat, leeft voortdurend in spanning het te zullen verliezen, de onderwijzer heeft angst, geen orde te kunnen houden; en voor ieder, die het verkeer dient, de zeeman, de moderne vliegenier, maar ook de spoorwegman, is er als zwarte geest: het gevaar.

Er waren dagen, vooral in December, als het 's nachts ijzede en de rails spiegelglad waren, dan was het gevaar haast tastbaar aanwezig, en met kloppend hart keken we naar het rangeren van de goederentreinen: een jonge, onbekwame, of een oudere, stijve arbeider mocht misschien niet vlug genoeg, na het aaneenkoppelen der wagens, te voorschijn springen. Inderdaad gebeurde er in Winterswijk, waar de eindeloze kolentreinen uit

Duitsland binnenkwamen en gerangeerd moesten worden tot treinen naar verschillende delen van het land, op het grote en slecht verlichte rangeerterrein in die tijd menig ongeluk : wij spraken er huiverend over. Soms botsten de wagens, niet in bedwang gehouden door de remmen, te hard op elkaar en een remmer werd eens ginds doodgedrukt. O, die arme remmers in hun, toen nog open hokjes, aangekleed als een Kerstman in duffelse jas en muts, en dikwijls in de nachttrein beijzeld als hij. Wat heb ik daarom geleden. — De meeste arbeiders moesten hun pensioen nemen, ten gevolge van een ongeluk. — Maar ook voor het kantoorpersoneel was er het gevaar, het gevaar van anderen te doen verongelukken. Eens was er beneden een aardige, hupse jongen als hulp-surnummerair ; hij ging daarna in vaste dienst in Twello. Op de drukke dag voor Kerstmis moest hij alleen het loket bedienen, én het wissel omgooien, wat hij vergat. Het vreselijke Kerstspoorwegongeluk bij Twello was hiervan het gevolg, waarbij zovelen omkwamen, ook de zoon van een minister : de klerk werd gevangen genomen, dood door schuld. Nu hangt-ie, zei iemand somber op kantoor. Dat ik daar toch met niemand over gesproken heb, maar ik wist me geen raad van angst, dat hij tot de strop zou worden veroordeeld.

O, zoals dat drukte op ons allen. Zo'n beste, beste kerel ; zij die niet aan de spoorwegen zijn, weten niet, hoeveel zorg er dikwijls is. Enige tijd later stond mijn Vader alleen voor het loket met plotseling een lange rij mensen er achter : midden onder het gehaast met de kaartjes bemerkte hij, dat de dienstdoende arbeider het wissel niet had omgegooid, om de binnenkomende goederentrein op een zijspoor te laten rijden — en een personen-trein stond voor. Haastig en met kracht gooide hij, nog nét op tijd, het wissel om : met té veel kracht, want hij kreeg een soort verstuiking in de schouder, die op den duur de hele rechterarm verlamde : daarbij beefde hij voortdurend. Toen de hoofdinspecteur kwam, beval deze, dat mijn Vader zich moest laten onderzoeken door een bekwame professor in Amsterdam — een chef met een arm in de zwengel, dat ging niet, voegde hij er dreigend aan toe. De knappe professor zeide hoopvol, dat het wel op een amputatie uit zou lopen — nee, de angst, ook van ons kinderen ! Toen kwam iemand aan met het advies naar een beroemde „knokenzetter” te gaan in Wezel — en deze ried : Fichtenspitzten in Brantwein. 't Was juist Mei ; met hartstocht zochten we Fichtenspitzten en kwamen met manden vol thuis : mijn Moeder masseerde arm en schouder vier maal per dag met het harsachtige smeersel, en inderdaad, al spoedig kwam de beweging terug.

Mijn broer wilde dokter worden, maar toen hij

een overrijding meemaakte, en zag hoe Pa en de dokter het slachtoffer in de loods droegen, gaf hij dit plan helemaal op.

Zulke dagen zat mijn Vader stil aan tafel, en soms drupten de tranen in zijn baard. Toen hij later in Winterswijk stond, was daar voorschrift, dat de chef eens per maand 's nachts de treinen moest laten rangeren — hij kon het niet meer, zó vreesde hij een ongeluk ; gelukkig nam toen de onderchef vrijwillig deze dienst over. Zo is mijn vader gepensionneerd, zonder ooit een ongeluk gehad te hebben — maar de angst voor het gevaar was er dikwijls en ontnam mij dan voor enige tijd alle vreugde aan het leven.

— — — — —
Ons vrij reizen maakte het gemakkelijk mijn Moeders vrees, dat we zouden „verboeren” te overwinnen. Zij was één uit een grote Haagse familie, allemaal even hevig begaan met het lot van „Jane” (zo verbasterden ze de mooie naam Juliana), die daar zat in dat land, waar de wereld was dichtgeplakt met zakkenpapier en waar geen land meer achter was.

Iedere vacantie trokken wij naar Den Haag, wij kinderen met een van de twaalf vrijkaarten op de Hollandse Spoor, dus via Ruurlo, Apeldoorn en Amsterdam of via Zevenaar, Arnhem, Elst en Rotterdam ; want de Staatsspoorkaarten, direct via Zevenaar, Arnhem, Utrecht bleven gereserveerd voor mijn ouders. Met zo'n reis, goed voorzien van mondvoorraad en een aanbevelingsbriefje voor de diverse conducteurs (spoormensen helpen elkaar altijd), was je met al het overstappen en wachten, een hele dag zoet. Toch hebben wij kinderen die reis heel wat keertjes gemaakt.

Voor sommige ooms en tantes waren onze gevoelens nu niet bepaald hartelijk, heel zeker kwam dat door een soort minderwaardigheidsgevoel van ons, veroorzaakt door hun zelfbewuste houding van onberispelijk Hagenaar. Evenwel, langzaam wapenden we ons daar tegen en wel met kinderlijke verdedigingsmiddelen. Dat wij altijd gelijk hadden, zou ik niet graag beweren. Het liefste logeerden we in de veilige bescherming van Grootmoeder, maar werkten dan toch stelselmatig de hele familie af, om een beleefdheidsvisite te maken. Eén tante ging door voor geestig, maar het was een soort geestigheid als een vishaak, waar altijd een klein stukje vlees aan bleef hangen. Zo zeide ze, toen ik op een Kerstdag aankwam, gewapend met een warme mof, die mijn moeder zelf gemaakt had voor mijn winterhanden : „Wat kom je daar met een stoomketel ; zulke zijn zeker mode in de Achterhoek”. Ik zeide niets, nam mijn zusje, die op tante's verzoek daar logeerde, mee voor het volgend bezoek. Tot mijn grote verbazing verklaarde het kleine ding, dat nog maar nauwelijks goed praten kon, dat ze

Zie vervolg pag. 27

niet meer naar tante Amelie terug wilde. Ikzelf had dit ook al besloten, en wat mijn ouders en grootouders ook zeiden of dreigden, we zijn er nooit meer heen geweest.

Het hoogtepunt van Den Haag was Scheveningen. Dat was een machtig gebeuren; vol spanning liep ik de weg op bij het Kurhaus, om altijd weer diep onder de indruk te komen van de grootsheid der zee. Toch wogen ook de andere genoegens mee: een glas limonade met ijs, bij Kokadorus, een verlangende blik op de uitstallingen in de Passage van beeldige pluche naaidoosjes met schelpen erop — mijn hoogste wens voor mijn zevende verjaardag; ik kreeg er één, van al de tantes, maar zonder de schelpen! — de ademende Mevrouw in de glazen kist in de etalage van het wassenbeeldenspel en de heerlijke tocht terug, op het imperiaal van de paardentram.

Maar de gelijkmaker kwam dan toch, toen Den Haag, tamelijk plotseling, het buitenleven ontdekte. Oom Herman, oprichter van het Gymnastiekverbond, die de heilgymnastiek uit Zweden in Nederland had ingevoerd, liep met zijn prachtige gestalte over de laan van Wisch, als een diplomaat op het Binnenhof, met Blauwe demi en hoge zijde, bij een temperatuur van 80° in de schaduw en sprak van „gezondheid met lepels”. Oom Hendrik, eerste onderwijzer aan een stadstussenschool, keek naar een bloeiend veld aardappelen, of dit nuttig gewas eerst de vorige dag uit Amerika was ingevoerd, en toen, om zijn houding te redden, declameerde hij: „Wat is toch alles prachtig in de natuur, eerst zulke mooie bloemen die dan tot zulke voedzame vruchten rijpen.” Hij begreep niet, waarom wij schaterlachten.

Maar het mooiste was de aangetrouwde Oom Frederik, de richard van de familie. Hij kwam — haute nouveauté — in een lichtgrijs zomerpak met een ontzettend dure panama; en zijn vele bagage werd door een aparte arbeider naar het hotel gebracht op een handkar.

Nu kon het 's nachts verschrikkelijk onweten, zo, dat wij kinderen uit bed gehaald werden en zaten met jassen aan in de wachtkamer om de ronde tafel, waarop de trommel met waardepapieren uit het kantoor en die van het huishouden neergezet werden. Bij de knetterende donderslagen stonden de trommels te rammelen. Als de hui overdreef, gingen we buiten kijken, snoven de frisse geuren op en constateerden soms in de omtrek wel vier branden.

Zo'n onweer maakte Oom Frederik mee in de eerste nacht; de hotelier achtte zich verplicht zijn gasten te raden op te staan en in het restaurant te gaan zitten.

„Gebeurt dat vaak zo hier?” vroeg mijn oom met trillende stem aan mijn Vader, die met on-

bewogen gezicht antwoordde: „O, ja, als het onweer eenmaal over het Montferland heen is, heb je soms een week lang nacht aan nacht zwaar weer.”

En inderdaad, de volgende nacht was het weer zo, misschien nog erger. Met de eerste trein verdrongen we ons allen, lachend, voor het raam, om mijn oom te zien verdwijnen, die, met een slap gebaar naar boven wuifde met zijn panama van 150 gulden, terwijl dezelfde arbeider de handwagen vol koffers weer inlaadde, met een monkelend gezicht naar ons. Oom Frederik is nooit weer in de Achterhoek geweest en sprak er later bepaald met respect over.

Sint Nicolaas was het huiselijk feest bij uitnemendheid; tussen dat feest en Kerstmis werd een oud gebruik in ere gehouden: wij kinderen kregen de eerste week iedere avond één appel, één noot, dan twee noten en zo door, tot de tweede week begon met twee appels en één noot. Kerstmis werd, om de twee jaar, in de kerk gevierd met een grote boom; ook was er een gezin uit onze vriendenkring, dat het andere jaar voor een boom zorgde, waarbij dan een grote kinderschaar werd uitgenodigd. In de ruime tuinkamer brandde een vervaarlijke open haard met een halve boomstam erin, een echt Kerstblok. Mijnheer las eerst het Kerstverhaal voor, daarna zongen wij. Maar dan, o denk eens aan, was er voor ieder een mooi cadeau. Eenmaal kreeg ik een abonnement op de Kinderkamer, en twee jaar later op Het Jonge Volkje. De versjes van Abrahams, de verhalen van Louwerse, zij waren mijn rijkdom. Wat waren dat prachtige, goed geredigeerde bladen, een halve eeuw terug.

Maar wat een gemeenschapsgevoel van een gezin, waar de inkomens ruim vloeiden, om een twintigtal kinders van kennissen mee feest te laten vieren, en juist voor hen het geschenk uit te kiezen, waar ze het allermeest aan hebben.

Het Kerstfeest werd toen nog maar weinig in de gezinnen gevierd; Sint Nicolaas en ook Oud en Nieuw waren veel meer echte familiefeesten. Maar toch houd ik er goede herinneringen aan: dat de schone liederen, die wij in de kerk zongen met ons koor, mijn ziel verwarmden, daarover sprak ik niet, dat was te innig; maar wel probeerde ik ze thuis gezamenlijk in te zetten bij de piano, en als dat gelukte kwam ik er diep van onder de indruk.

Men noemt de leeftijd van 9 à 10 jaar wel die van de kindervolwassenheid, l'enfant fait. En ik geloof, dat in geen andere levensfase het kind zo hartstochtelijk zich lid voelt van de gemeenschap: van het gezin, van de school, van het dorp, van de vriendenkring; eigenlijk ziet hij zichzelf nog niet, zoals later, maar des te meer is hij deel van een geheel.

J. R.

DE CIRKEL SLUIT ZICH (XII)

DE MEISJESSCHOOL

De meisjesschool in Winterswijk — en in verschillende andere plaatsen — was een rechtstreekse afstammeling van de Franse School, die naast de Latijnse dé school was voor uitgebreid onderwijs, vóór de wet Thorbecke de H.B.S. in het leven riep. Er was ook een jongensschool, maar die had een enigszins ander programma en vormde meer tussenschakel tussen Lagere School en H.B.S. Soms gingen ook wel meisjes van de meisjesschool naar de H.B.S., maar in 't algemeen gaf de school onderwijs op zichzelf, zich niet storende aan andere onderwijsinrichtingen.

Het was een programma, geheel en al op de meisjesaard ingesteld: Rousseau zou het ideaal gevonden hebben voor zijn Sophie. Twee uren van elke morgen gingen heen met talen: in de eerste klasse Nederlands en Frans, in de tweede kwam Duits erbij en in de derde Engels; tijdens de schooluren was er dan, na de mondelinge lessen van grammatica en vertaling, tijd voor thema's en andere schriftelijke oefeningen. Het eerste uur van de morgen was bestemd voor rekenen, aardrijkskunde of geschiedenis. De vier middagen werden in hun geheel besteed, tweemaal aan vrouwelijke handwerken, nuttige en fraaie, eenmaal aan tekenen en eenmaal een uur hoofdrekenen en een uur schoonschrijven. Van dat uur hoofdrekenen heb ik nog dagelijks plezier, als ik vliegensvlug, zonder papier de leveranciers kan narekenen. Geen wiskunde, algebra, geen natuurlijke historie of cosmographie — talen, talen, talen. Zowel het Hoofd, dat bijna aan haar pensioen toe was, als de onderwijzeres, die haar later opvolgde, waren buitengewoon begaafde vrouwen met stapels acten: en zo was er het onderwijs grondig, d.w.z. de eerste beginselen van een taal werden erin gehamerd, gerepeteerd en aangevuld met schriftelijke oefeningen om nooit meer te vergeten.

Er werden nog rangnummers gegeven en de rapporten bevatten twee soorten „mauvaises marques”, gewone voor het gedrag en vlijt en buitengewone „pour ne pas parler français”. De laatste telden niet zo zwaar als de eerste, en kwamen niet in mindering van de „bonnes marques”, waarvan twintig ingewisseld konden worden voor een kaartje, terwijl vijftig kaartjes kans gaven op een jaarlijkse prijs. Met die prijzen was er iets niet in de haak, later heb ik begrepen, dat de gemeente ze, als moderniteit, niet meer wilde bekostigen en dat het oude Hoofd

ze betaalde uit haar eigen zak. Zo komt het, dat een van mijn dierbaarste boeken is: Daudet's „Tartarin in den Alpen” in een goedkope en toch zeer ooglijke Duitse uitgave — de Franse ging zeker boven de financiële kracht van juffrouw ten Entel.

Toen zij aftrad, verdween de verplichting om Frans te spreken en dus ook de „mauvaises marques”, de rapporten gedeeltelijk in het Frans en — een stukje romantiek.

Want laten we eerlijk zijn, we vonden dat alles prachtig en namen de zaak geheel en al au sérieux. Het toelatingsexamen voor mij alleen, twee dagen aan het begin van September, had mij de hele zomer al benauwd en mijn moeder had blijkbaar getracht een milde stemming jegens mij te kweken, want ze had de clementie der dames ingeroepen, omdat ik een beetje verlegen was.

Dat viel dan zeker nogal mee, toen ik mijzelf voorstelde met de vraag: „Kent U mijn broer Alex niet, hij is hier op de H.B.S.?” De importantie van de plaats kon ik afmeten aan het feit, dat juffrouw Kielstra de leerlingen van de H.B.S. in 't algemeen, en Alex in 't bijzonder niet kende — in Terborg kende iedereen elkaar.

Van het examen zelf herinner ik mij maar één feit. Ondanks de leerrijke lessen van meester Achters had ik het overal lelijk laten liggen, maar dat kwam ook gedeeltelijk hierdoor, dat ik stijf van angst was voor juffrouw ten Entel: zij was zeer mismaakt, leunde op een stokje, had een snor en een behaarde wrat op haar bovenlip, en droeg haar zeer dunne peper-en-zoutkleurige haar in een knoedeltje, niet groter dan een gulden en van haarspelden doorstoken, midden op het hoofd. Pas veel later merkte ik, dat zij achter haar blinkende brilleglazen in stalen montuur een paar droevige, zachte ogen had. Met juffrouw Kielstra was ik beter op streek. Toen ik het bij de Engelse oorlogen en de Franse tijd geheel en al af liet weten, begon ze ten einde raad bij de Kaninefaten en ik ratelde door tot en met de Hoekse- en Kabeljauwse twisten. Toen zeide zij: „Dat gaat tenminste van een leien dakje.” Tut, tut, tut, tut deed ik met mijn vingers, alsof een steen van een dak rolde, en moest lachen om die gekke uitdrukking; zo was het ijs gebroken.

Dank zij de Kaninefaten en het leien dakje werd ik voorwaardelijk toegelaten.

Hoewel alles op mij drukte, het heen en weer reizen, de nieuwe omgeving, het geheel vreemde

onderwijs, maar vooral de voorwaardelijkheid, zowel op school als thuis — want ik wist heel goed, dat het ook voor mijn ouders een proberen was — lag het toch niet in mijn aard, mij door een moeilijkheid, hoe groot ook, uit het veld te laten slaan.

De eerste dag begon het al. Ik zat naast een heel mooi, fijn meisje, dat ik midden onder de les trouwhartig aanhield in een glanzende appel te bijten, die ik mijn katoenen naastzak droeg onder de jurk — en waarvan ik zelf al eens een paar happen tot troost had genomen. Vol afschuw wendde zij zich af. Ziezo, dat wist ik weer, je at geen appel samen op de Franse school, zoals op het dorpsschooltje in Terborg.

Ook een andere moeilijkheid loste ik op mijn manier op. Daar ik reeds vroeg van huis ging, had ik er de eerste dag veel last van, dat ik niet kon vragen naar achteren te gaan, want ik wist niet, hoe dat moest in 't Frans.

's Middags luisterde ik nauwkeurig toe, hoe een meisje uit de tweede klas haar verzoek inkleedde en de volgende morgen stak ik, vroeger dan de geoorloofde tijd, mijn vinger in de lucht en zei: „Mètipemiedemapsantee, s'il vous plaît?” Juffrouw Kielstra wendde zich om naar het bord om haar lachen te verbergen en zei toen met een ernstig gezicht „oui”. Toen we eenmaal wisten van le père, la mère en la pipe, kregen we een extra les en leerden: m'est-il permis de m'absenter s'il-vous-plaît?

Heeft U weleens in Deventer, Groningen, Middelburg of waar ook, 's ochtends die lokaaltreintjes aan zien komen, met bendes kinderen, hun trommeltje onder de arm, hun schooltas in de hand, vroeger tenminste droegen de meisjes ronde schooltassen met hengsels en de jongens droegen hun tassen als ransels op de rug; thans dragen allen dubbele actetassen, ongemakkelijk! En ze komen met bussen! Ook al geen vooruitgang. Ze kwetteren allemaal door elkaar, ieder heeft iets te beweren en geen een luistert; 't is net een troep mussen. Tot het laatst toe blijven ze bij elkaar, om dan de verschillende scholen op te zoeken.

Wij moesten om zeven uur al op de trein. Had mijn Vader vroege dienst, dan riep hij ons om zes uur, sloeg met een hamer het ijs in de waskom stuk (het was vroeg winter dat jaar), maakte het fornuis aan, zodat het heerlijk warm was, als wij daarvoor gezeten onze, de vorige dag gemaakte boterhammen opaten met verse, hete koffie. Maar had mijn Vader late dienst, dan moest de dienstbode om zes uur op; daar kwam dan wel eens een kwartiertje bij, het fornuis wilde niet branden, of er waren geen dove kolen, dikwijls kregen we geen koffie, ja, een paar maal moest de machinist extra fluiten, zodat we met open

mantel en brood in de hand in de trein stormden — schande voor een kind van de chef.

De trein begon een station tevoren in Doetinchem en stoomverwarming was toen nog onbekend. Van begin November af waren de ruiten van de tweede klas coupé met dikke bloemen bedekt; soms haalde een medelijdende conducteur de kussens opzij, dat ik direct met mijn voeten op de warme stoven kon zitten; maar meermalen waren de kolen erin nog niet aangegloeid en bleef het ijskoud gedurende het hele uur reizen. De derde klasse werd eerder warm, ook waren daar meer passagiers, maar daar mocht ik niet in van thuis, dat paste niet voor een meisje, alleen in de derde klasse.

In Winterwijk aangekomen wachtte het hele stel dan op het treintje van Neede en een twintigtal kinderen toog het dorp in; ik was het enige meisje. Manhaftig kikte ik niet van mijn open wintervoeten, die pijn deden in de harde leren schoenen, als we over de slechte, met kinderhoofdjes geplaveide Misterstraat liepen; verborg ik mijn hoofdpijn en misselijkheid, als de boerderijen, waarvan er toen nog enige in het dorp stonden met naar oude bouwtrant hun staldeuren aan de straat, 's morgens uitgemest werden en de dampende mesthopen op straat lagen. Wat vond ik dan Terborg een net stadje, waar de achterkant der huizen alle op een achterweg uitkwamen en waar geen boerderijen waren in de kom en een net, breed trottoir voor de, in gelijke rooilijn gelegen huizen, het lopen gemakkelijk maakte. Voor school vermaakten we ons dan, tot de deur om kwart voor negen geopend werd. Was het heel koud, dan bleven alle jonge reizigers in de wachtkamer om de gloeiende kachel, tot het hele stel eruit gejaagd werd om het lawaai.

Een ongeluk komt nooit alleen: op een zeer koude morgen viel ik flauw, bevangen door de koude, bij het verlaten van de trein, zodat ik met sneeuwwassingen bijgebracht moest worden, én er kwam een miserabel slecht rapport. Ik smeekte mijn broer, toch vooral thuis niet te spreken over die flauwte — het rapport was al erg genoeg. Nog zie ik mijn ouders het zwijgend lezen. Ik was No. 14 van de 15 leerlingen — één boerinnetje uit het Woold was achter mij.

Mijn ouders zeiden helemaal niets en dreigender dan ooit voelde ik het bordje „voorwaardelijk” boven mijn hoofd hangen.

Maar toen was ook het ergste geleden. De volgende dag kreeg ik weer een ontleding terug met een dikke nul eronder. Juffrouw Kielstra kwam naast mij staan: „Hoe komt dat toch, dat je die ontledingen zo slecht maakt?” „Ja, als ik maar wist, wát een zelfstandig naamwoord en wát een werkwoord was, dan zou ik het ook wel kunnen.” „Weet je dat dan niet, hoe doe je dat dan?” „Ja”, zei ik, een beetje verlegen lachend, „dat is

„mijn systeem”. „En hoe is dat dan?” „Nu, er zijn tien woordsoorten: zelfstandig naamwoord, bijvoegelijk naamwoord, werkwoord, bijwoord, enz. Om er meer van te leren, daarvoor was ik te dom, zei Meester Achters. Bij elke zin ga ik het hele rijtje af, en dan begin ik weer van voren af aan. Er is altijd wel iets van goed”. Juffrouw Kielstra moest zich weer omkeren, om haar lachen te verbergen. „Wel”, zei ze hartelijk, „zullen wij dan eens om vier uur samen in school blijven en zullen we dan eens zien, of jij die ontleding niet onder de knie kunt krijgen?”

En zo hebben deze vrouwen — want juffrouw ten Entel deed ook al spoedig mee — haar moederlijke zorgen over haar spoorstudentje uitgestrekt: er kwam inzicht in de ontleding, zelf voor de wintervoeten, eau-de-cologne-compressen voor de hoofdpijn. Eerst bleven juffrouw Kielstra en ik om vier uur in de school, dan werd ik er alleen in gesloten tot de handwerkles om vijf uur, waar het oergezellig was en om half zes ging ik naar de trein. Om 7 uur was ik thuis, warm eten, piano spelen, naar bed. Mijn-kosthuis, waar ik tussen de middag het brood opat, bij een vroegere dienstbode, lag een half uur van de school af. Al spoedig werd het zo, dat juffrouw Kielstra mij om vier uur mee naar huis nam: ik kreeg een kop heerlijke thee met een koekje en werd in een zijkamertje gepoot, maar langzamerhand werd ik geheel in de familiekring opgenomen en ging alle middagen mee. Was het slecht weer, dan nam juffrouw ten Entel mij tussen de middag mee naar haar kamer, vlak bij school; eerst verzette ik mij daartegen uit alle macht, want ik vond haar zoiets als de heks uit Hans en Grietje, maar toen zag ik, dat ik haar werkelijk verdriet met mijn weigering deed. Ik at mijn boterhammen op, terwijl zij haar middagmaal op een blad geserveerd kreeg, en daarna lazen we een moeilijk stuk proza. „In het Overmaasche, daar had hij zich gelegerd, de storm” of zoiets. Zij vermeerderde daardoor mijn woordenkennis op ongezochte wijze en op 't laatst vond ik het heerlijk als het regende en ik met haar mee mocht. Want ik was als een uitgedroogde spons, die alle vocht opzooft: wat mij voorgezet werd, was mij gelijk, als ik maar leerde. Het bordje „voorwaardelijk” verdween uit de gezichtskring, de rapporten werden steeds beter en ik ging als no. 1 over. Tot eer van mijn ouders moet ik zeggen, dat zij ook nu zonder commentaar, maar wel zeer ingespannen, het rapport bekeken. Ikzelf was er ondertussen niet zo blij mee, want dit peil, dat ik met zoveel vriendelijke hulp bereikt had, kon ik misschien alleen toch niet handhaven, en dat werd nu thuis van mij verwacht. Inderdaad was dat zo.

Hoe langer hoe meer werd ik in koude weken, bij diverse vriendinnen te logeren gevraagd en mijn rapport, waarbij ik afwisselend no. 1 of 2

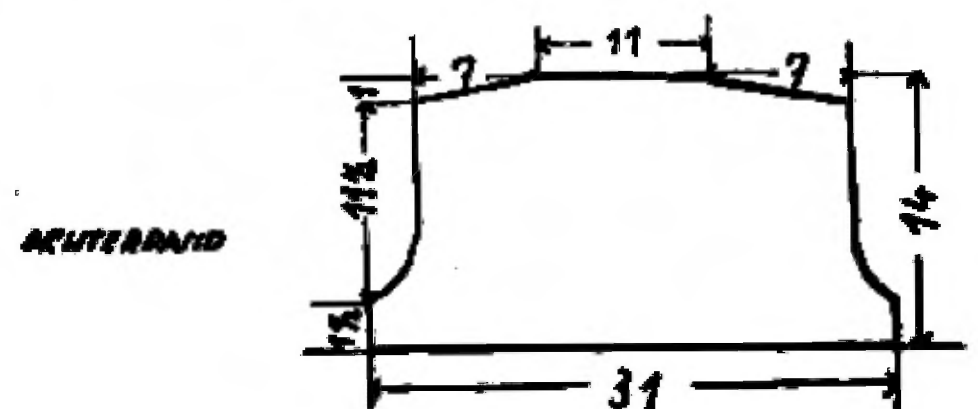
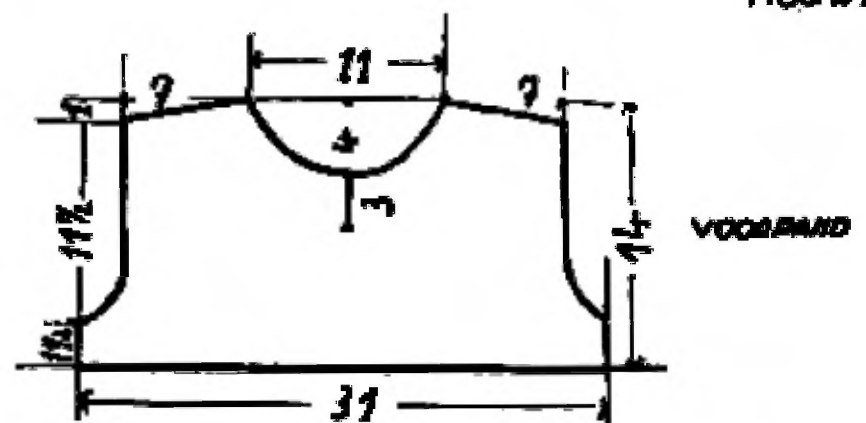
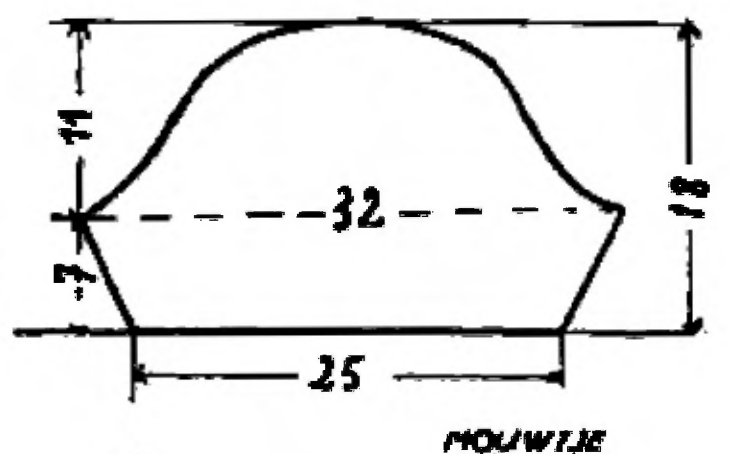
was, was eens achteruitgegaan en ik was no. 3. Ik gaf het met de conducteur mee naar huis en nam het de volgende dag weer aan de trein in ontvangst (waarom zouden de Spoorwegen de Posterijen de klandisie gunnen?) — en gegrift in mijn geest is het briefje, dat ik ontving. In het karakteristieke handschrift van mijn Vader stond er, zonder opschrift of ondertekening: „Dit moet alles anders worden, of ge gaat van school.” Ja, ja, zo ging het voor vijftig jaar, er was geen woord Frans bij.

In het algemeen vond ik het heerlijk in Winterswijk, zowel op school als onder mijn vriendinnen, al merkte ik wel, dat de meeste invitaties plaatsvonden tegen de tijd der repetities, wanneer ik mijn vriendinnetjes 's avonds met het huiswerk kon helpen. Maar — voor wat, hoort wat, dat deed ik graag.

En toch — was dit alles werkelijkheid? Of was het veel meer die andere wereld, waarin ik leefde, waar ik telkens van rol veranderde, maar steeds het middelpunt bleef, een wereld waarvan ik zonder tegenstand te ondervinden bezit had genomen; nergens voelde ik mij zo gelukkig.

Het leven was goed voor mij. Juffrouw Kielstra merkte mijn hoofdpijn eerder dan ikzelf, en liet mij dan naar huis gaan, waar ik in een donkere kamer op een bank werd gelegd — met de zwerm jongens, die heen en weer reisden, was ik goeie maatjes, ik had verschillende lieve vriendinnen, ik kreeg onderwijs, dat mijn hongerige geest bevredigde — maar tussen en om en boven dit alles was er dat leven enkel voor mezelf, waarover ik met niemand sprak, maar dat ik eigenlijk het echte vond. Al dat andere, dat was de buitenkant, het zichtbare, dat mij eigenlijk tamelijk onberoerd liet: doch deze, de wereld van het boek, dat was mijn leven. Maar daarover een andere maal. J. R.

FEESTJURKJE IN PAUWEVEER PATROON
ZIE PAGINA HIERNAAST

De Cirkel sluit zich (XIII)

HET BOEK

„Je verleest je hele verstand”. „Je verdoet veel te veel tijd met lezen”. Hoe dikwijls heb ik dit verwijt niet aan moeten horen, als ik, vingers in de oren en krom in elkaar achter een stoel of kast, alles om mij heen vergat, en leefde in wijde verten, waarvan ik met de grootste moeite tot de werkelijkheid terugkeerde. Is er eigenlijk één leeftijd, waarop een mens zo hartstochtelijk, zo critiekloos leest als die van 9—14 jaar?

Het is te begrijpen, de kindertijd wijkt terug, het grote leven wenkt in de verte, het gezag wordt meer dan vroeger als drukkend gevoeld, er worden nieuwe eisen gesteld, waaraan nog niet voldaan kan worden. De fantasie ontwaakt, maar een andere dan die van het speelkind, waarin de stoel een trein is, en waarin de pop praat: de fantasie cirkelt in grotere of kleinere kringen om eigen ik. Hoe zal het zijn als ik groot ben, kan ik aan alle opgaven voldoen, die het leven mij stelt? Kan ik zo braaf, zo deugdzaam, zo offerend, zo zelfvergeten leven als mij gevraagd wordt, kan ik God liefhebben en tegelijk mijn plaats vinden in de wereld, kan ik mijn lessen leren, thuis helpen, alles met een vriendelijk gezicht, zonder mopperen, en tegelijk mij voorbereiden voor eigen zelfstandigheid; kan ik mijn soms wilde fantasieën baas blijven, die ik voor alles ter wereld aan niemand zou willen vertellen? Nee, ik kan dat allemaal niet. Ik schrik er voor terug, ik trek er tussen uit, doodgewoon. Ik vlucht, zou de moderne psychologie zeggen, ik vlucht in het boek. Duizenden, miljoenen kinderen misschien van deze leeftijd vluchten in het boek, evenzoveel ouders maken er zich zorg over — je verleest je hele verstand, contrôle op het boek, het lezen rantsoeneren.

Och, laat ze hun gang gaan. De vlucht in het boek is een goede, een gezonde vlucht, vanzelf komen ze weer thuis — a wiser and a sadder man.

Maar dan moet er in dat boek iets zijn, een soort

klankbord, voor eigen gevoelens. Je bent thuis een nest, wil je onttrekken aan alle handreikingen. Kijk dan eens naar Jo uit „Onder Moeder's vleugels”, wat speelt die het niet mooi klaar, en is toch ook lang geen heilig boontje. Je vreest het leven, hoe je je er door zult slaan, maar zie dan eens naar „Robinson Crusoe”, hoe die tot een maximum de omstandigheden naar zijn hand wist te zetten, en van niets kon leven: er komen, nog maar heel vage, liefdesverlangens in je op: aanschouw die edele en nobele liefde van Marlitt en van Werner: „Rijksgravin Gisela, bemint gij mij?” „Want de herfststormen waaien, wie elkaar dan vinden, vinden elkaar voor eeuwig”. Is dat prachtig of niet?

Maar daar ik met het laatste al aardig afwijk van de officiële voorlichting, wil ik geregeld het avontuur van mijn leeswoede vertellen, in de hoop, dat ik er sommige andere „Leseratten” mee help. De leeftijd van \pm 6, 7 en 8 jaar is eigenlijk een overgangsfase in dit opzicht, dat het kind van voorlezen naar eigen lezen overschakelt en daardoor, aanvankelijk, op gemakkelijker leesstof terugvalt, dan het eerst verwerkte. Daartussen zit soms wel drie jaar, en dat is niet altijd bevorderlijk, om de liefde voor het lezen te doen ontwaken. Dikwijls hebben de kinderen, vóór ze technisch kunnen lezen, alle heel wat gedachten te verwerken over leven en dood, en dan boeien de eerste, zoete, verhaaltjes, die ze lezen, ze maar weinig. Zo spoedig mogelijk dient men dan ook leesstof te geven met inhoud, al moet men technisch moeilijke woorden en ingewikkelde zinnen vermijden.

Ook daarom was vroeger die „Kinderkamer” en daarop „Het Jonge Volkje” zulke uitstekende lectuur, omdat de inhoud vol betekenis was, maar de vorm doodeenvoudig.

Ik bezat een boek, dat ik stukgelezen had,

de Sprookjes van Moeder de Gans : het was van heel groot formaat, dubbelgevouwen. Haast alles kende ik uit het hoofd, maar om de attractie van het nieuwe te houden, las ik de verhaaltjes niet geregeld achter elkaar, maar door elkaar en misschien vond ik dan eens een nieuw. Op een keer zat ik — het was nog vóór de Winterswijkse tijd — met het boek in het bos. Ik had tevoren thuis stilletjes in de Bijbel gelezen, wat ik graag deed. Nu stelde ik mij de vraag, of God bestond of niet. Als ik mijn verhaaltjes weer las en er een nieuw in vond, zou ik zekerheid hebben, dat God deze verrassing voor mij verborgen had gehouden. En inderdaad vond ik een vertelsel, dat tot nu toe aan mijn aandacht ontsnapt was.

Maar ik zat nog teveel vol van eigen verhalen, waarvan Iselin het middelpunt was, om mij in die tijd geheel en al op het boek te werpen — zelfs moest mijn Moeder mij een keer aanzetten, om een heel dik boek te lezen. Het ging over een meisje van negen jaar, net als ik ; hoe graag zou ik de titel weten, want het is beslissend geweest voor mijn leven ; maar die ben ik vergeten : het enige dat ik weet is, dat het uit het Engels was vertaald, een blauwgroene linnen kaft had en een meisjesnaam, Hetty of zoiets tot titel.

Tot nu toe had ik eigenlijk een soort angst gehad voor zo'n hele levensbeschrijving, omdat ik in de werkelijkheid altijd alles anders vond. In het boek worden bepaalde momenten naar voren gehaald en worden a.h.w. overbelicht, terwijl andere diep in de schaduw blijven. Het gewone leven is een continue gang onder gelijke belichting. Ik heb weleens menen te merken, dat kinderen, die niet van lezen houden, deze sprong der fantasie niet kunnen maken : ieder boek lijkt hun onwaar, leugenachtig. Toen ik eenmaal aan deze berichtgeving gewend was en de dalen tussen de beschreven bergen opvulde met mijn eigen fantasie, kon ik een boek begrijpen, sterker, in minder dan geen tijd voelde ik mij voorgoed in zijn greep gevangen.

Na de eerste drie moeilijke maanden in Winterswijk, deed ik een kostbare ontdekking : ik had iets, wat ik tevoren nooit gehad had, en ook later nooit zou krijgen, ik had tijd : maar deze ontdekking hield ik angstvallig voor ieder verborgen, want anders zou er beslag op gelegd worden. Er werd van ons verwacht, dat wij één uur tijd besteedden aan het huiswerk — woordjes leren, een vertaling, een aardrijkskunde- of geschiedenisles. Alleen Woensdag en Zaterdag was er schriftelijk werk. Dat uur leren deed ik altijd van zes tot zeven in de trein ; maar toen alles wat gemakkelijker ging op school, bemerkte ik op een keer, dat ik maar een beetje over mijn boeken sufte, maar dat ik voor het eerste stationnetje, Miste, mijn les (die eerst mondeling behandeld

was) al kende. Van nu af stelde ik mijzelf de taak, bij Miste klaar te zijn en met een moeilijke repetitie, bij Aalten. Zodoende kon ik bijna het hele uur lezen. 's Morgens ging ik om zeven uur uit huis en had ook twee uur voor de school begon voor mijzelf. Van de breitaak was ik af, maar ik moest per week 1 el brede kant haken, of 2½ M. smalle, waarmee ik vijf centen verdiende : dat deed ik dan meest aan de thee bij juffrouw Kielstra en de rest in de trein. Tussen de middag liep ik een halfuur naar het kosthuis, at daar op het opkamertje mijn brood op, onder het lopen en het eten ongestoord lezende, dus zo las ik met elkaar wel een uur of vier, vijf per dag.

De ene voorwaarde voor lezen is tijd, maar de andere is : boeken. Ook aan deze voorwaarde werd rijkelijk voldaan : de vriendinnetjes in Winterswijk bezaten elk een uitgebreid bibliotheekje, en zo was er wel voor iedere dag een boek : Mevrouw Osselen van Delden, Tine van Berken — al kon ik niet begrijpen dat „De dochters van de Generaal” zo weinig overleg hadden, dat ze de laatste drie dagen van de maand enkel haver-mout moesten eten ; Therèse Hoven, maar vooral Louise Allcot, dat waren mijn liefste boeken. „Het Heidebloempje” vond ik zo mooi, dat ik het vroeg voor mijn verjaardag.

Evenwel, deze periode duurde maar heel kort : ik verlangde pittiger kost en gelukkig hadden de vriendinnen broers, die Aimard, Jules Verne, Kapitein Marreyat en zoveel andere bezaten. Maar toen ook dit hele gebied was afgegraasd, begon ik naar iets anders om te zien.

Zo langzamerhand had zich de wens bij mij gevormd, zelf boeken te bezitten, maar geen kinderboeken, boeken waar ik steeds iets aan had en mijn bijzonder verlangen ging uit naar een bundeltje gedichten van de Génestet, die, met een gewolkt bandje en blauw linnen rug en hoeken, zo verleidelijk in de boekhandel aan de Markt voor het venster lag. Aarzelend ging ik de winkel binnen. 65 Cent kostte het maar even, dat betekende dertien el kant haken, of minder, maar dan enige weken zakgeld erbij. Zeker zou mijn Vader mijn fondsen aangevuld hebben, als hij er van hoorde, maar allereerst ging ik altijd alleen mijn eigen weg en sprak nooit over wat mij toelachte of verontrustte, doch ook mijn trots wilde mij deze eerste aanwinst zelf doen verdienen. Ik was nog lang niet aan de koop toe en ging iedere morgen zien of het begeerde nog in de uitstalkast lag. Maar ik had iets anders ontdekt binnen in de winkel, de leesbibliotheek met rijen en rijen boeken. Vijf cent per week, en daarvoor kon ik (maar ik mocht het niemand zeggen) zoveel boeken lezen, als ik wilde : het tarief was zeker niet te hoog. Nu ging ik in series werken met als technisch adviseur de eigenares van de boek-

handel. Het eerst werkte ik af de love-stories van die tijd — Marlitt en Werner.

Mijn hele stemming, en de muziek van die tijd, sloot daar hij aan: Und seh ich auf der Haide dort, im Sturme dich, Mit meiner Mantel vor dem Sturm Beschütz' ich dich, maar het allerallermooiste van alles, tekst zowel als muziek, was de Trompeter von Säckingen. En daar dit het meest gedrukte gedicht is stond ik zeker niet alleen in mijn smaak. Elf jaar oud, galmde ik nadrukkelijk door het huis: Neid, Leid und Hass, auch ich hab sie empfunden, ein schwergeprüfter, müder Wandersmann, mit träumt von Frieden dann und stillen Stunden, da führte mich das Los zu dir heran: in deinen Armen wollt' ich ganz genesen, dir dann zum Dank mein junges Leben weih'n; Behüt' dich Gott, es wär, zu schön gewesen, behüt' dich Gott, es hat nicht sollen sein.

Na de Génestet was de „Trompeter von Säckingen“, prachtige band verguld op snee, mijn tweede koop, en de liefde voor dit boek hield het langste stand; daarna kwamen Cremer's „Overbetuwse Novellen“, „Ferdinand Huyck“ en „De Roos van Dekema“.

Aan Marlitt en Werner was ik spoedig ontgroeid, maar ik geloof, dat ieder meisje wel een tijd heeft, dat ze die sentimentaliteit hevig bewondert. Toen kwam Dickens, Conciense en Bosboom Toussaint. En hier kwam een slagboom. 't Was voorjaar, ik was ruim elf en zat buiten tegen het huis te lezen in „De Delftse Wonderdokter“. Toen kwam het schoolhoofd met zijn vrouw mijn Moeder opzoeken, die boven ziek lag. Hij zag mijn boek, schrok er van en toen hij hoven was, begreep ik, dat er wat voor mij zwaaide. Hij zou me wel boeken verschaffen. En er werd gebracht: „Nog niet te laat“ uit de Stamperius-bibliotheek. Ik las het in de keuken, gezeten op het groene bankje, had het in een half uur uit, vond er zo helemaal niets aan, dat ik tranen van woede schreide en het boek door de keuken keilde. Mijn Moeder, die net weer hersteld was, waarschuwde mij: „Als je niet inbindt, ga je zonder eten naar bed“, waarop ik vinnig zeide — ik herinner het me niet, maar het is me later verteld —: „liever geen boterham dan geen boek“. Van nu af aan was er contrôle op mijn lezen. Wel meende ik bij mijn Moeder enige onzekerheid te bespeuren over deze maatregel, want, zelf een hartstochtelijke lezeres, had ze mij na het bezoek van het hoofd de geschiedenis van de Delftse Wonderdokter uitverteld: „En toen zei die bastaard — je weet toch wat een bastaard is?“ Neen, dat wist ik niet, ik had zoiets gedacht van oomzegger, in het Frans neveu. Men vergeet zo dikwijls, dat kinderen heen lezen over dingen, waar ze innerlijk nog niet aan toe zijn.

Enfin, er was dan strenge contrôle, mijn schooltas werd elke avond nagekeken en het rantsoen was: één boek per week uit de Stamperius-bibliotheek. Maar ik kòn niet zonder boek, ik kòn niet. Toen heb ik iets gedaan wat zeker niet behoorlijk was, maar uit zelfverdediging komt een kind tot vreemde dingen. Als ik om zeven uur uit de trein kwam, was altijd mijn eerste bezoek aan het huisje in het portaal, waar een opstandje stond voor de kinderen. Mijn geliefde boek deponeerde ik onder dat opstandje, om het de volgende morgen weer weg te halen: zo kwam ik met een brandschone tas boven, en ik had een gevoel van schuld, niet zozeer tegenover mijn Moeder, dan wel tegenover Vosmaer en Rider Haggard, want ik herinner me speciaal, dat „Vorstengunst“ en „Twee Souvereinen gediend“ in deze minder frisse omgeving een paar nachten hebben doorgebracht.

Maar langzamerhand verslapte de contrôle en behoefde ik mijn lievelingen niet meer deze ontorende schande aan te doen. Eéns leek ze nog weer ingesteld te worden, maar toen won ik het pleit. Mijn broer had mij betrapd op het lezen van een boek 1813, naar ik meen van Sienkiewicz. Ik beweerde, dat het alleen een prachtig boek was en dat er niets van bastaards en zo in voorkwam: maar mijn broer verklaarde, dat de grote jongens elkaar een bepaalde passage aanwezen. Welke was dat dan? vroeg mijn Moeder. Een verloofd paar, dat zich uitgeeft voor broer en zuster, moest overnachten in dezelfde kamer bij een vlucht. Ik begreep werkelijk niet, wat daar achter stak en toen zei mijn Moeder terecht: „Dan hebben jullie jongens gemene gedachten, niet dit kind. Trouwens, je hebt je met haar lezen niet te bemoeien, laat haar haar gang gaan“. En zo was de kwestie van de contrôle langzamerhand van de baan.

Maar, zo tegen de veertien jaar, minderde de ergste leeshonger: de ziel komt dan vol met eigen fantasieën, het directe leven wordt meer opgemerkt, het boek neemt niet meer zo'n plaats in. En als men mij nu vraagt: Wat vond je het waardevolste, het feestelijkste uit deze, toch over het geheel zo vriendelijke tijd, dan zou ik zeggen: een avond alleen thuis, de kachel, die gestookt werd met vreselijk rokende vette kolen, goed doorgebrand, zodat door een kunstig hewerkt rooster in het deurtje het vuur was te zien, een reep chocolade van drie cent, dus van de beste kwaliteit en een prachtig boek: als ik wist, dat dat geluk me deelachtig zou worden, alleen thuis in het stille huis, dan spaarde ik gierig chocolade en de spannendste lectuur, om er ten volle van te genieten. Eigenlijk schaamde ik me een beetje voor mijn materialisme, maar sinds ik het gedicht las van J. C. Bloem, doe ik dat ook niet meer:

Hout voor het vuur, een boek en een glas wijn
Dit zijn de dingen van het latere leven
Die den alleen gewordenen nooit begeven
Maar steeds ter hand en nooit onwillig zijn.
En als men mij nu deze vraag zou voorleggen,
zou ik hetzelfde antwoorden: de kolenkachel uit
de huiskamer is een knappend, open houtvuur
geworden; de reep van drie centen is gepromo-
veerd tot een paar Drosteflikken, maar hetzelfde
is gebleven, het boek, dat raakt het innigste zelf,
dat de mens bevrijdt en onafhankelijk maakt,
dat de ziel vleugels geeft.
Maar dan moet men niet het boek, ook niet dat
voor kinderen, in enge kluisters willen slaan,
dan moet men er niet altijd een tendenz in willen
leggen, dat het kind er braver van wordt of iets
van leert: het didactische boek doet goede
diensten, het behoort tot het terrein van het
onderwijs en spreekt, op rationalistische wijze het
verstand aan.

Maar het *echte* boek raakt een kern, die veel dieper
ligt, het openbaart en legt bloot, wat diep ver-
borgen is in het eigen zelf, het behoort tot het
irrationele van het spel, welke levenscategorie
Prof. Huyzinga zo meesterlijk uiteen gezet heeft
in *Homo Ludens*.

Dat innerlijke zelf van de mens kent — en daar
is geen verschil in ouderdom — vier strevingen:
de eerste is wel degelijk die van zelfhandhaving
en het kind, zowel als de volwassene wil lezen
wat hem zich thuis doet voelen in zijn wereld.
Maar daarnaast is de behoefte aan zelfvolmaking:
en deze gaat uit naar een opbouwend boek. Doch
dan komt de drang, zich zelf te verliezen, op te
gaan in anderen, vreemde landen te bezoeken;
daaraan kan weer voldaan worden door het boek.
De vierde drang doet de mens zoeken naar zijn
complementaire wederhelft, en alweer kan het
boek aan dit vage liefdesverlangen richting geven.
Daarom zijn alle soorten boeken nodig, alleen
moet men ze niet met een vooropgezette bedoeling
schrijven, dan komt er niets van terecht en ze
het kind niet opdringen.

Meer dan controle moet er zijn een begrijpend
opvangen. Zo heb ik eens b.v. met K. en O.
leerlingen een roman behandeld van Jo van
Amers-Keiler, „Maskerade“, die mij als jonge-
meisjes-lectuur verderfelijker leek, omdat het als
deugd wordt voorgesteld, als een Moeder haar
kinderen in de steek laat, om een andere liefde
te volgen, en waarvan ik merkte, dat de meisjes
het met instemming lazen. Ook grove boeken en
zulke, die enkel parasiteren op effecten zal men
zo mogelijk, niet binnen de gezichtskring van
het kind brengen en als ze er eenmaal zijn ge-
komen, ze niet verbieden, maar trachten ze te
neutraliseren.

Ik hield niet van voorlezen; misschien was ik

meer visueel dan auditief, maar ik wist, als ande-
ren er bij waren ook niet goed raad met mijn
emoties: al te spoedig was ik tot tranen bewogen.
Natuurlijk zit er in het gemeenschappelijk beleven
van een boek heel veel goeds, ook kan men som-
mige passages al voorlezende, wijzigen naar ge-
lang der hoorders, maar in het algemeen is zowel
het lezen zelf, alsook de keuze van het boek,
een individuele daad.

Toch had ik, eenmaal volwassen, wel soms een
gevoel van schuld tegenover Stamperius en
Kievit, toen ik hun boekjes beter waardeerde
als jeugdlectuur, dan toen ik elf jaar was, en
„Nog niet te laat“ razend door de keuken sling-
erde. Maar gelukkig werd ik in de gelegenheid
gesteld, deze schuld goed te maken. Op zekere dag
kreeg ik een brief van de heer Stamperius: hij
wilde mij spreken. Wilt U wel geloven, dat ik
nog een heetje bang was, een verwijt te horen?
Maar — vurige kolen op mijn hoofd — hij vroeg
mij, met hem samen boeken te recenseren en
artikelen te schrijven over jeugdlectuur in het
blad *Ervaringsopvoedkunde*, dat zojuist was op-
gericht. „Ja, maar ik geloof niet, dat ik dat zou
doen in uw geest“. Maar ja, hij begreep ook wel:
Nog niet te laat contra de Delftse Wonderdokter,
dat waren te ongelijke partijen, en hij liet mij,
met jongere — dus weer andere inzichten, geheel
vrij. Zo heb ik vele jaren lang op de prettigste
wijze met hem samengewerkt, en eigenlijk zijn
verschillende boeken van deze twee schrijvers,
Kievit en hij — denk maar aan Dik Trom — lang
niet zo braaf en driedubbelovergehaald paedago-
gisch: ik had het alleen maar buitengewoon
slecht getroffen; voor achtjarigen zijn ze misschien
geschikt, maar ouderen vragen naar steviger kost.

— — — — —
Wat weet ik nog van al die boeken, welke invloed
heb ik er van ondergaan? Ik weet er weinig
meer van, ik kan geen vaste invloed constateren.
Was het dan toch verloren tijd?

Neen, neen, neen! Als er ooit tijd nuttig besteed
wordt, dan is het aan lezen. De juiste wetenschap
van het verhaal gaat verloren — net als de leerstof
op school — maar wat er overblijft, is een ge-
woonte, een liefde, een levenshouding, die zijn
vruchten afwerpt, het hele leven door. Een kind,
wie geen lectuur door allerlei suggesties is op-
gedrongen, maar die gelezen heeft met hartstocht,
waar hij op een ogenblik behoefte aan had, die
de gewoonte heeft gekregen, een boek in handen
te nemen met een, ik zou haast zeggen, eerbiedig
gebaar, die er zo eens even met zijn hand over
streelt, dat kind wordt een rijk en gelukkig mens:
want hoe de wereld hem teleurstelt, hoe klein zijn
succes is, hoeveel wanbegrip hij ontmoet, hij heeft
voor zichzelf een andere wereld opgebouwd, on-
toegankelijk voor vijandschap of ongunst der
tijden, de wereld van het boek. J. R.

DE CIRKEL SLUIT ZICH (XIV)

DE DAGERAAD

Vóór de tweede wereldoorlog was er veel belangstelling voor enige belangrijke handboeken over de vrouwelijke puberteit, waarbij dat van Charlotte Bühler bij ons wel het bekendste was. Op zeer knappe wijze wordt hier de psychologie van het meisje opgebouwd naar aanleiding van een groot aantal dagboeken.

Enige jaren lang bestond er toen bij het Nijverheidsonderwijs een z.g. middelbare acte, waar o.a. de puberteits-psychologie op het programma stond. Zo komt het, dat ik „Das Seelenleben des Jugendlichen” door en door ken, want men leert een boek nooit zó goed kennen, als wanneer men het met leerlingen doorwerkt.

Ieder jaar werd mijn aanvankelijke bewondering minder, en begon ik kritischer tegenover deze psychologie te staan. Het bleek al spoedig, dat het uitgangspunt — dagboeken — voor onze meisjes helemaal niet gold: op totaal driehonderd leerlingen, die ik gehad heb, waren er slechts drie, die regelmatig een dagboek hebben bijgehouden, en daarin werd op lang niet zo'n emotionele en lyrische manier van eigen moeilijkheden gewaagd, als de jeugdige schrijfsters bij de Oostenrijkse vrouwelijke professor deden. Onze Nederlandse meisjes blijven niet alleen veel langer kind, haar emoties zijn lang niet zo hevig en gedifferentieerd, als die van de Oostenrijkse proefpersonen, maar ze behoren ook uitgesproken tot een ander type. Bij verschillende leerlingen bestond er langzamerhand een tegenzin tegen dit boek en ik kon het me best begrijpen: het stuitte mij ook vaak tegen de borst.

Nu is een onderscheid in typen, dat vaak gemaakt wordt: het erotische en het moedertype, ook weer niet geheel juist, en men is er niet van af, te constateren, dat zowel de dagboekschrijfsters als de vrouwelijke hoogleraar — men behoefde haar maar aan te zien — uitgesproken tot het erotische type behoren. Ook het meisje, dat meer op het moederschap is ingesteld, valt in verschillende opzichten onder het erotische type: ze is alleen meer terughoudend, kwetsbaarder. Men zou misschien de onderscheiding beter zo kunnen maken: er is een grote groep, ook onder de jongens, wier gedachten aan één stuk cirkelen om het sexuele, die er een haast ongezonde en

allesoverheersende nieuwsgierigheid voor aan de dag leggen, welke evenwel niet verward moet worden met begeerlijkheid. Deze nieuwsgierigheid kan monstrueuze gestalten aannemen: het is dit type, dat zich naar buiten demonstreert en dat men met voorlichting meent te genezen.

Maar alle voorlichting richt zich alleen tot het verstand; het raakt het uiterlijke, maar nooit het innigste zelf.

En het andere, meer introverse type, dat niet van zich doet spreken, wordt door elke voorlichting benauwd, van de wijs gebracht, omdat zij duidelijk voelen, dat hier de kern niet wordt geraakt, over welke kern het haar niet mogelijk is te spreken. Veel meisjes hebben om zich heen een bruidsluier van tere onschuld: ook woorden kunnen deze sluier vernielen. Daarom ben ik tegen *alle gemeenschappelijke* voorlichting, hetzij op school, hetzij door de film, hetzij door een arts, hetzij in een jeugdbeweging. Het doet meer kwaad dan goed: het praten over deze onderwerpen alleen al lijkt me een zucht naar sensatie, zo ernstig en eerbiedwaardig als het er uit kan zien. Laat ik ten slotte deze, reeds veel te lange inleiding, besluiten met een ervaring in dit opzicht. Lang voor de oorlog was ik gevraagd door naar ik meende een studentenvereniging, te spreken over Sexuele Opvoeding en had in een onbewaakt ogenblik deze uitnodiging aangenomen. Ik kwam terecht in een allergezelligst kamp op de heide, waar meisjes van vijftien jaar af en ouder samen kampeerden met volwassen jongens. De sfeer leek absoluut zuiver; getweeën trokken de jongelui de heide op en bespraken de lezing, die 's morgens gehouden was over prikkellektuur; van flirten was niets te bemerken.

Mijn intuïtie waarschuwde mij evenwel, dat hier iets was dat geheel en al abnormaal mocht heten; ik zag in de ogen van verschillende meisjes, hoe zij haar held vereerden; maar bij de jongens was de polaire tegenstelling man - vrouw geheel opgeheven: zij bespraken met de meisjes de intiemste onderwerpen, als met een kameraad. Hier school, zo leek het mij, een groot gevaar. De jonge man zou zijn levenspartner zoeken onder anders geaarde meisjes, zou aan zijn vriendin schrijven:

„Jij mag het eerst mijn geheim weten, ik ben verloofd.” En haar leven zou gebroken zijn. Met het oog op verschillende zeer jeugdige hoorderessen werkte ik mijn lezing om: toen ik dat later vertelde, verhief er zich een storm van verontwaardiging — daar had je weer zo'n ouderwetse volwassene, die de jeugd dom wilde houden.

In Amsterdam besprak ik de kwestie met een bekend psychiater: hij gaf mij volmondig gelijk, had een artikel geschreven over het grote gevaar van deze manier van voorlichting en deze gesprekken tussen jongens en meisjes, maar het was door een paedagogisch blad geweigerd. Ik sta tenminste in mijn mening niet alleen, al is ze dan in strijd met alles, wat men doorgaans leest: dat wilde ik maar even zeggen. Maar evenmin als een man ooit een vrouw kan doorgronden: haar diepste wezen — en omgekeerd misschien ook — evenmin is het ene type meisje in staat, het andere te begrijpen, maar ook evenmin kan de oudere, ongehuwde vrouw de puberteit verstaan. Want de vage verschijnselen van deze jaren vormen het voorportaal van het latere huwelijk en kunnen pas van daaruit ten volle worden overzien. Zo staan daar eigenlijk alle groepen naast elkaar en praten maar, praten maar met het verstand, en dikwijls langs elkaar heen.

Laat ik daarom, zonder mijzelf verder in de rede te vallen, de weinig schokkende ontwikkeling van een doodgewoon dorpskind vertellen. Ik moet toegeven, ze is al heel weinig sensationeel.

Op een mooie lentemiddag, kort na mijn elfde verjaardag, ging ik met de kleintjes, die nog wel zo heetten, maar toch zo klein niet meer waren, naar de Paasberg: 't was een dier dagen, dat de berg mij het liefste was: de brem bloeide overvloedig en we kozen een plekje, zó dat we de molen en brem goed konden zien.

Plotseling riep mijn vriend de molenaar, dat hij ging malen: ik moest met de kinderen een beetje verderop gaan, we zaten daar te gevaarlijk. Vol schrik en haast stond ik op en plofte verderop neer! Maar o wee, de naastzak met mijn eeuwig haakwerk was verschoven en door de plotselinge beweging drong de naald diep in de dij. Huilend van de pijn moest ik achter een bosje de zelfoperatie volbrengen, het ding met de weerhaak uit het vlees te trekken.

Na deze schrik gingen we weer zitten, ik begon te haken en mijn gewone serie verhalen te vertellen, af en toe nog nasnikkend van het huilen: gekke verhaaltjes waren het, hoe ik eraan kwam, weet ik niet, maar mijn kleine broertje, die toen reeds zeemansneigingen vertoonde, kon er nooit genoeg van krijgen. „En toen zei die koning,

weet je wel, Ulysses heette hij: nu komen we voorbij een gevaarlijk eiland; daar zingen nymphen, sirenen heten ze, als je ze hoort, dan wil je er heen; maar de zeelui, die op het eiland komen, worden omgetoverd in varkens. En daarom zei Ulysses: alle zeelui was in de oren en bind mij aan de mast vast, dat ik niet los kan. En als ik zeg, daarheen varen, dan doe je het niet. De stuurman gehoorzaamde hem. De koning werd aan de mast vastgebonden, en toen hij de sirenen zo prachtig hoorde zingen, werd hij wild en hij wou erheen. Maar de zeelui hadden niets gehoord en zo stevenden ze verder.”

Ik had het laatste al niet meer gewoon kunnen vertellen: we hadden bezoek gekregen: een nieuwe ster in het dorp, de zoon van de pasbenoemde ontvanger: met een oudgediende van de kostschool die er nu in huis was; van Rika had ik alles vernomen, want haar zuster was daar in betrekking. „Een enige jongen zeg, zeventien is hij.” Dat was hij dus, Ulysses verbleekte: zo'n jonge schoonheid had ik nog nooit aanschouwd; glanzend krulhaar, een gebruid zelfbewust gezicht, geheel gekleed als een volwassene, lange broek met dophoed, net als zijn vriend. En dat kwam zo maar naast ons zitten, stel je even voor, behuild gezicht van die haakpen, een hoge witte schort, een korte kinderjurk, op de kinderen passen, en idiote verhaaltjes vertellen van mensen die in varkens veranderen. Voor het eerst zag ik mijzelf, en schaamde me over mijn kinderachtigheid.

Daar had je het al. De kennis stelde plechtig zijn nieuwe vriend voor — zo'n ceremonie had ik nog nooit meegemaakt — toen begonnen ze over het verhaaltje. „Wel wat flauw, dunkt me,” zei Eduard — zo heette mijn held, prachtnaam niet? „Lees je nooit gedichten?” Ja, daar kon ik toch niet aankomen met mijn liefde voor de Génestet, dat was al te mal; ik zweeg dus maar. „Ken je niets van Kloos of van Gorter of Perk?” Ik keek, of ik het in Keulen hoorde donderen, nooit van gehoord. „Kloos: De zee, de zee ruist voort in eindeloze deining?” „Hoe is het verder”, vroeg ik ademloos, zó prachtig vond ik die zin. „Weet ik niet, moet je zelf lezen, het is de mooiste zin uit onze letterkunde. En „een nieuwe lente en een nieuw geluid”, ken je dat niet?” Ik wilde wel in de grond kruipen om me te verstoppen. Enfin, ze gingen gelukkig weg, ze namen nog hun hoed af — nog nooit had een jongen voor me gedopt — en daar lieten ze me achter, met m'n korte jurk, m'n behuild gezicht, m'n schamele stommigheid, en een hartje, zo zwaar, zo zwaar. Alleen die flauwe kinderverhaaltjes, daar was toch een schim van twijfel ten opzichte van de alwetendheid van mijn Lohengrin. Dat moest ik toch eens zien te weten te komen, want was dat

niet uit de oudste Griekse poëzie van Homerus? Resoluut ging ik naar huis en ik zeurde net zo lang tot mijn uiterlijk gemetamorphoseerd werd: het haar in een opnemertje, niet meer zo'n kinderachtige ronde kam, langere jurk en geen schort meer op straat.

Moelijker was het met Perk, Kloos en Gorter, deze waren nog niet tot de Achterhoek doorgedrongen. Juffrouw Kielstra zei, dat dit veel te moeilijk was voor mij en de boekhandel had geen gedichten in voorraad, daar was geen vraag naar, buiten die van de Génestet.

De slaapkamer deelde ik met Rika, elk een groot gordijn voor het ledikant, vanwege de zedelijkheid. Maar drongen geen blikken door deze dubbele gordijnen heen, wel gefluisterde woorden; zo was ik op de hoogte van de hele moeilijkheid in de liefde van Rika, die al lang vaste verkering had met Hannes, een huttekerel.

Och, industrialisatie van een streek brengt welvaart, zo leert ons de economie. De Achterhoeker is een keuterboertje, hij werkt zo'n beetje op z'n landje, houdt z'n koetje, z'n varkentje, poot z'n blommetjes en is de gelukkigste mens ter wereld, want hij is tevreden. Maar zelfs voor dit simpele bestaan zijn er teveel: de „hutten" werden moderne grote ijzerfabrieken, op plaatsen, waar vroeger ijzeroer in de grond zat en het tevreden boertje werd een zwarte, mopperige fabrieksarbeider. Ik kende Hannes goed en ik mocht hem graag. Bij mooi weer gingen we op de thuisdag van Rika plechtig wandelen, met de kleintjes in het sportwagentje, en dan ontmoetten we altijd, bij toeval natuurlijk, Hannes in de Gaanderse bulten. Rika en Hannes hadden dan veel te bepraten verderop en ik paste op de kinderen. „Je houdt je mond hoor!" „Natuurlijk!" Hannes had met een mes gevochten op de kermis voor Rika, en met z'n drieën hadden we gezongen van „Drie jeune tambours". Maar nu kwam er een kaper op de kust, de klerk van een deurwaarder, met een wit gezicht. „Zo'n pennelikker," schold ik. Rika's bezwaren tegen Hannes waren wel moeilijk te overwinnen. „Alle avonden zo'n zwarte, vieze huttekerel in je huis, die zich dan helemaal moet wassen en alles weer vuil maakt!" Maar ik pleitte voor Hannes en voor de oudste rechten en voor de trouw en zijn papieren rezen: met prachtig glanzende appels trachtte hij op de veertiendaagse clandestiene réunies mijn gezindheid te versterken.

Rika was dus deskundige op het terrein der liefde en na mijn opgewonden verhaal over het avontuur op de Paasberg zei ze nuchter: „Och kind, je bent gewoon verkikkerd op die knul.

Dat is best te begrijpen, want 't is een knap manspersoon."

Ik verschrok zo hevig van deze profane woorden, dat mijn mond stijf dicht ging, om nooit weer iets hierover tot Rika los te laten. Net of deze edele, verheven gevoelens tegenover een dichter — ja natuurlijk, een dichter, waarom zou hij zelf geen dichter zijn? zijn bescheidenheid deed hem alleen hierover niet spreken — alsof deze verheven verering ook maar iets uitstaande had met al dat gedoe over Hannes en over de pennelikker.

Ik zag mijn Lohengrin dikwijls: steevast stonden hij en zijn vriend 's avonds voor de spoorbomen, als de trein binnenkwam en groetten met plechtig gebaar, wat mij altijd een kleur als een pioen bezorgde, maar het duurde wel een half jaar, voor ik ze weer sprak. Het was met de kermis. Mijn vriendin Aaltje en ik stonden in sprakeloze bewondering het geheel te aanschouwen, toen de vrienden ons uitnodigden een toertje te draaien. Naast elkaar gezeten op een fier stijgerend ros, duwde hij mij eensklaps een briefje in de hand, een rose briefje, dat betekende iets. „Thuis lezen," zei hij.

Daarna wilden de heren met ons naar de danszaal. Maar dat was streng verboden en het was bovendien knechten- en meidendag, dus dan kwam er geen van de burgers. Maar zij zetten door: we kwamen op de bovenzaal van de heer T. waar je de lucht wel snijden kon en waar de walm van slechte tabak en jenever onverdraaglijk was. Door de mist heen zag je alle paren netjes opgesteld: een mijnheer ging rond met een tinnen open geldschaal op voet en elke danser legde er een groschen op (algemeen werd er aan de grenzen met Duits geld betaald, want de fabrieksarbeiders ontvingen hun geld in vreemde munt, dat was voordeliger met de koers voor de fabrikanten). Voor die groschen mocht hij dan twee halve dansen maken, met dezelfde dame; maar beviel deze de danser niet, dan mocht hij halverwege een andere vragen; dan was hij in ieder geval niet zó erg bekocht.

Het was er te benauwd en we gingen vlug weer naar buiten. Thuis las ik het briefje in een hoekje van m'n kamertje met kloppend hart. „Zus, ik vind je toch zo'n lief meisje, Eduard." Niets meer en niets minder. 't Was me een teleurstelling en een opluchting tegelijk — enkel maar een getuigenis en geen verdere afspraak, er was dus geen antwoord bij nodig. Waar zou ik mijn geheim bergen? Ik had een eigen wandkastje voor mijn boeken en een doos prachtig postpapier: tussen de dubbele bodem van deze keurig opgemaakte doos verborg ik de rose brief, hij heeft

daar bijna vier jaar gelegen, van goed elf tot vijftien heb ik mijn Lohengrin bewonderd. Steeds kruiste hij mijn pad en groette, gesproken heb ik hem nooit. Tot er, op een allergekste manier een einde kwam aan de droom, maar daarover later. Aaltje zei, dat het een Don Juan was, dat hij in Doetinchem „liep” met een winkelmeisje, doch ik geloofde er niets van.

Maar nu een ander feit, dat omstreeks dezelfde jaren plaats vond. Bij de jongens uit Eibergen was een miezerig domineeszootje, met kapotte ruwe knieën, een korte broek, een gezicht vol vurige puisten, melkboerenhondehaar en een grote glimmende bril, een onhandig, links jog. Ik had hem eigenlijk nooit opgemerkt, tot hij mij 's morgens bij het naar school gaan, apart hield en een papier overreikte: hij had een gedicht voor me gemaakt. Stel je voor, de onzin, een gedicht, over nachtegalen en seringen en Dante en Beatrijs. Ik lachte hem zó uit — terwijl ik mijzelf een mispunt vond — dat hij zich bezeerd terugtrok en mij nooit weer aansprak.

Hij is een bekend dichter geworden. Toen we elkaar, beide met grijze haren, eens ontmoeten, zei hij theatraal: „Daar heb je het meisje mijner dromen, die voor mijn kalverliefde niets dan spot overhad.” „Nou,” zei ik eerlijk, „daar heb ik toch nooit iets van kunnen vermoeden dat het zó diep zat. Maar zulke bakvissen zijn nesten, dat is zeker.”

Och, ieder weet het. Er is verschil tussen erotiek en sexualiteit — pas in een later stadium worden die twee één. De erotiek hecht zich als een fladderende lianenplant aan een of ander wezen van hetzelfde, of van het andere geslacht, die niet met werkelijkheidsogen wordt beschouwd, maar gezien wordt als „het” ideaal. Het begin van de wereldsmart bij het opgroeiende kind komt hieruit voort, dat deze gevoelens zo goed als nooit wederkerig zijn. Maar voor opvoeders geldt: hands off. Als ge ze bemerkt bij Uw elfjarige dochter, bij Uw veertienjarige lelijke zoon vol puisten, houdt U er buiten, bespot het niet, maar ook, meen niet, dat ge met Uw eigenwijze sexuele voorlichting hier iets bereikt. Hebt eerbied en treedt terug. Hier groeit een van de waardevolste dingen in het mensenleven: de liefde voor het verhevene en het schone, het is de eerste phase van de menswording: daar heeft de natuur geen opvoeders bij nodig. Heb eerbied en treedt terug in alle opzichten. Verbiedt niet en moedig niet aan. Praat niet van „je vrindje” zoals dat tegenwoordig mode is en verwijl niet bij de mérites of de ondeugden van de uitverkorene. Houdt U er buiten want de grond waarop gij hier staat, is heilige grond.

J. R.

aan de orde is . . . of was

Een comité verzoekt ons, er op te wijzen, dat gesticht is het „Hermien van der Heide-Studiefonds”, dat tot doel heeft min- of onvermogene jonge vrouwen in staat te stellen cursussen te volgen aan een Volkshogeschool of aanverwante inrichting.

„Wij stellen ons voor op deze wijze de naam van haar, die onverbrekkelijk verbonden blijft aan het ontwikkelingswerk voor jonge vrouwen, te eren en levend te houden. Naar wij veronderstellen heeft dit plan ook Uw instemming en zo durven wij Uw organisatie, die het ontwikkelingswerk voorstaat, het verzoek te doen dit streven te steunen door een bijdrage ineens, of door een jaarlijkse donatie, over te doen schrijven op postrekening 4349 van Kingma's Bank te Leeuwarden ten behoeve van rekeningnummer 2217 van het Hermien van der Heide-Studiefonds, of wel door een bedrag te legateren.

Reeds is met deze fondsvorming een begin gemaakt, doordat wij de Uitgever van het boek „Een blij Geluid” bereid vonden 25¾ van de verkoop van het tweede duizendtal voor het fonds te bestemmen.” Van harte steunen wij deze oproep.

Aanvragen Mevr. A. C. Wiersma-Rissclada, Lekkumerweg 38, Leeuwarden.

Een onderwijscongres zal in Spanje plaats vinden in Juli 1949. Aanmelden Esteban Villarejo Santander, San Sebastian.

Tentoonstelling Jeugd van Nederland. Het verhaal van de jeugd in en buiten het gezin zal niet verteld maar te zien gegeven worden in het R.A.I.-gebouw te Amsterdam, waar men van 19 Augustus tot 18 September a.s. spes patriae in beeld zal brengen. Als daar alles bijeen is gebracht, wat zich in dit leven afspeelt om jeugdverzorging, kinderhygiëne, kinderbescherming, paedagogie, maatschappelijk jeugdwerk, in en buiten het gezin en in en buiten de school, dan zal er voor velen een wereld opengaan, waarvan men het bestaan nauwelijks vermoedde. Want ook op het gebied van de jeugdzorg, in de ruimste zin, is het specialisme zover gevorderd, dat ouders, ook met meer belangstelling en zorg dan alleen voor het eigen kroost, daar het bestaan zelfs niet van kennen. Natuurlijk, wij weten af van schooltandverzorging, jeugdclubs en uit de doorsnee particuliere opvoeding is de boeman reeds lang verdwenen. Maar wie zich wel eens in de lectuur heeft verdiept, al was het alleen maar over de psychologie van het kind, is zich leek gaan voelen en misschien is er in hem, als ouder en opvoeder, wel eens een besef van mateloze onmacht gerezen tegenover die moeilijk doordringbare wereld, die de jeugd is. Een tentoonstelling heeft altijd iets aantrekkelijks, spreekt gemakkelijk aan, dus de „Jeugd van Nederland” in beeld zal wel niet apelleren op onze tekorten als paedagoog maar ons inzicht en onze kennis nuttig en zonder gevaar voor ons zelfrespect als opvoeder kunnen verbreden. De tentoonstelling, waarvoor Paul Bromberg de artistieke opzet verzorgt, begint bij de wieg . . . en voor toeschouwers met jonge harten zou zij bij het graf moeten eindigen.

Zie vervolg pag. 26

DE CIRKEL SLUIT ZICH (XV)

L'AGE DES VALEURS

De leeftijd der waarden, zo noemde Prof. Raymond Bayer (Tijdschrift voor Wijsbegeerte en Psychologie, Dec. 1948) de overgangstijd uit het kinderleven, en Eduard Spranger sprak vóór de oorlog van de verovering der verschillende levensgebieden.

Begint de dageraad te lichten van het liefdeleven, dat zich eerst nog maar uit als een stil dwepen, ook het sociale en het religieuze gevoel ontwaakt, met daarnaast een begeerte naar het beroep. Maar vooral in het meisjesleven liggen deze strevingen als losse koorden naast elkaar. Ze zijn dikwijls als afzonderlijkheid begrijpelijk, maar lijken haast geen onderling verband te bezitten, wat eigenlijk lange tijd zo voortduurt. Blijft de jongen langer een blaag, vertoont het meisje eerder tekenen van volwassenheid, toch is meestal een jonge man van een jaar of vijftwintig een rustiger en volwaardiger persoonlijkheid dan een meisje van die leeftijd. Pas tegen de dertig, of zoals het oude geloof is, bij 4 x 7 jaar, treedt de gehele persoonlijkheid als een volwaardige eenheid naar buiten. Dan is er werkelijk een geestelijke overgang in het vrouwenleven, die een grote rijping betekent: het is, of zij eerst in het leven onderlangs, en nu plotseling bovenover loopt; veel wat haar duister was, — of wat zij gewoon niet zag — wordt haar nu klaar. Meerdere romans en levensbeschrijvingen gewagen hiervan. Ook bij de man is het zo, dat hij zich omstreeks dertig jaar duidelijk eigen roeping bewust wordt; velen, die b.v. onder suggestie van ouders een vak gekozen hebben, dat hun eigenlijk niet ligt, bemerken het dan en trachten te veranderen; zeer veel schrijvers en schrijfsters beginnen omstreeks de dertig jaar naar buiten te treden. Doch, meer dan de man, verenigde de jonge vrouw tot nu toe in zich enige geheel van elkaar verschillende persoonlijkheden, wat haar zwakte is, en haar kracht. Het is misschien wel hierop, dat de gehele mode gebaseerd is, gebaseerd is kunnen worden — want geen enkele instelling kan leven, als ze geen psychologische ondergrond heeft. Inderdaad kan een jonge vrouw U, in een ander kleedje, als een geheel andere persoonlijkheid tegemoet treden en kan een bepaalde hoed een zekere trek van haar karakter naar voren laten komen.

Meestal worden de puberteitsmoeilijkheden uiteengezet voor de ouders, om hun een dieper begrip

te geven over de ontwikkeling van deze belangrijke fase. Doch de oudere weet, ook al heeft hij geen psychologische scholing, toch wel iets van de menselijke ontwikkeling en ziet eerder de moeilijkheden van het kind als algemeen verschijnsel, terwijl dit pijnlijk telkens weer de fout bij zichzelf zoekt en daardoor dikwijls zo moedeloos wordt. Hoge bergen, en lage inzinkingen, himmelhochjauchzend, zum Tode betrübt, dat begint nu.

— — — — —
Uit die tijd, zo tussen elf en dertien jaar, herinner ik mij hoogtepunten uit de hechte vriendschap tussen mijn vader en mij — de laatste helaas. Pijnlijk voelde ik mijzelf afdrijven, mijn eigen inzichten groeiden en daarmee de kritiek, de strubbelingen waren niet van de lucht. Ik leed onder dit alles meer dan ik zeggen kon, en was toch niet bij machte het te veranderen, al was ik er diep van overtuigd, dat de fout bij mijzelf schoot, en dat mijn ouders met hun verwijten gelijk hadden.

Maar eerst dan die hoogtepunten, die op mijn vader zo'n indruk maakten, dat hij tot zijn dood toe, als hij bij ons was, zich hierin verdiepte, en ieder detail ervan naar voren bracht: „Weet je nog, Zus, toen wij naar Azewijn liepen en toen die vrouw zei . . .”

's Woensdags hing ik verlangend uit het raampje als de trein binnen kwam om drie uur, om te zien of mijn vader in uniform was of niet. Had hij alleen maar de rode pet op voor de dienstdoende trein, maar droeg hij verder zijn gewone kleren, dan was er iets heerlijks in 't zicht. Hij stond al bij de wagen, waar ik uitstapte: Gauw naar boven meisje, moeder goeden dag zeggen en je opknappen, ik moet naar Gendringen.

Een station heeft altijd een heel groot achterland, en daar zijn telkens belangrijke onderhandelingen over zendingen baksteen, of ijzeren pannen, of plaatijzer, die dikwijls mondeling moesten worden afgedaan, in de tijd, toen er nog geen telefoon bestond. Alhoewel, het zeggen van een vriendelijke boerin: „Maor chef, kom ie daar zelf veur, twee uur lopen, dat ha'j toch wel kunnen skrieven; maar ik begriep het wal, ie heb daor een aorig deerntje, en daor wil ie wal met uut" — leek me toch niet zover bezijden de waarheid. Zo herinner ik mij wandelingen naar het Montferland, naar verschillende steenfabrieken, naar de

oude molen van Zeddum, die omstreeks het jaar 1000 gebouwd was van toen oude stenen van een gesloopt kasteel in Gendringen; naar de ijzerfabrieken in Gaanderen en Ulft, naar houtzagerijen in Sillevolde. Overal zagen we het hele bedrijf, ik genoot van de veelwetendheid en het inzicht van mijn vader, alsook van de achting, die men overal voor hem had. Dat is voor een kind geweldig belangrijk, zijn vader geacht te zien, het geeft hem zekerheid en vertrouwen in de loop der dingen.

Hij vertelde mij vele legenden van de streek, wij bespraken het lot der fabrieksarbeiders en prezen de vooruitgang; vooral het bezoek aan de fabrieken maakte diepe indruk op mij. Ik zag de mannen met ontbloot hovenlijf, een ijzeren nap aan het eind van een stok, het vloeibare metaal opvangen, om in de houten vormen te gieten, zodat het er als pan uitkwam. Onuitwisbare indruk maakte de achtergrond van de donkere fabriek, bij tijden verlicht door lange vlammen uit de oven, en deze zwetende, ondervoede, oververmoeide, zwarte werklui met hun gevaarlijke arbeid. Later gingen ze schaften, als mussen op een rijtje in het zonnetje op de grond gezeten, en ze namen een slok uit het blikken kannetje koffie, dat ze bij zich hadden, zoals ze tussen de middag hun koude prak opaten uit hun blikken etensbakje. Goed geventileerde schaftlokalen, een warme versterkende drank, het was alles onbekend. En als ik in bed lag, dan huilde ik om de huttekerels, en ik luisterde naar hun klompepassen over de stenen, 's morgens tussen vijf en zes heen, en 's avonds tussen zes en zeven terug; ik stelde mij ze voor, hoe ze thuis kwamen, geheel vuil, en hun kinderen haast niet te zien kregen. 't Was belangwekkend te weten, hoe een pan gemaakt werd: aardig, dat ik als souvenir een klein ijzeren potje kreeg, dat nog onze asbak is; gezellig, dat wij overal onthaald werden, eerst op koffie met koek, en daarna — Vader een borreltje en ik een glaasje anisette, dat was zo de mode — maar de levensverrijking van deze vele tochten was veel belangrijker, al was ik nog niet in staat erover te spreken.

Toch was het mijn vader, die mij ook hiertoe de gelegenheid opende — opzettelijk, onopzettelijk, wie zal het zeggen? Wij hadden thuis een manier van spreken, die alleen maar de oppervlakte der dingen raakte, voor geen geld zouden wij ons tonen, zoals we waren. In deze tijd besprak mijn vader met een vriend, doopsgezind predikant, dat ik bij hem een uur per week godsdienstonderwijs zou hebben — alleen. Wat ik toch dankbaar was voor dat alléén. Daar zat ik dan, met m'n voeten op de sport van de biezen stoel in de kale studeerkamer en keek rechts door het hoge venster, dat uitzicht bood op het simpele schuifkerkje, gebouwd in een tijd, toen wel godsdienst-

vrijheid voor bepaalde secten werd toegestaan, maar de kerken niet van de weg af zichtbaar mochten zijn.

Met z'n rug naar het licht zat de oude predikant, ik kon zijn gelaat niet onderscheiden. Bij hem kon ik dan aankomen met alle moeilijkheden. Want minde ik de Schepper en de Messias, ik gruwde van de kruisiging, maar mijn wanhoop ging vooral uit naar Judas. Waarom loog en verried Judas, waarom waren er dieven en moordenaars, waarom was de één rijk en de ander arm, had de één talenten en was de ander dom, waarom lag de één goed geborgen in zijn bed en liepen buiten de zwarte huttekerels twee uur van de fabriek naar huis. De oude predikant leerde mij, dat het ons niet gegeven is, om alles te begrijpen, hij wees op de goddelijke liefde en maakte mij wegwijs in de Bijbel, waar wij op iedere les een gedeelte uit lazen. Het meest van alles was ik in die tijd gegrepen door de Spreuken, vooral door de manlijke, krachtige taal daarvan en nu ik dit kapittel overlees, begrijp ik het best. „Want het gebod is een lamp, en de wet is een licht, en de bestraffingen der tucht zijn de weg des levens”. „Mijn zoon, bewaar het gebod Uws Vaders, en verlaat de wet Uwer Moeder niet.” „Elke vrouw houdt haar huis, maar die zeer dwaas is, breekt het af met hare handen.” „Beter een geregt van groenmoes, waar ook liefde is, dan een gemeste os, en haat daarbij.” „Wie wijs is, zal horen en zal in kennis toenemen, en wie verstandig is, zal wijze raad bekomen.” „De vreze des Heren is het beginsel der wijsheid: de dwazen verachten wijsheid en tucht.” Natuurlijk heb ik dat alles als kind van twaalf, dertien jaar niet zo ondervonden, en toch... al was het niet naar buiten te merken, tóch naar binnen wel. Maar was het niet naar buiten te merken? In dat opzicht moet ik eens vertellen van een allergrappigste ervaring, veel jaren later. Toen de radio, nog maar aarzelend, zijn intrede deed in het leven, was ik aangezocht enige keren er voor te spreken: ik ging nog naar de halve villa van de heer Vogt, waar een kamer speciaal voor de uitzending was ingericht, met dikke gordijnen voor de ruiten en Mevrouw Vogt deed zelf open.

Welk een verschil met de luxueuse en doelmatige studio's van later. Veel brieven ontving ik toen uit mijn vroegere woonplaats: het waren vooral de eenvoudigen die in dit nieuwe ontspannings- en voorlichtingsmiddel vertrouwen hadden.

Er kwam eens een dame bij me, blijkbaar in goede doen: haar man bezat een grote zaak in grammofoons — toen nog met een hoorn — en in platen, tegelijk een sigarenwinkel. Zij was dienstbode bij ons geweest na Rika, ongeveer na mijn 12e jaar. Schandelijk genoeg herinnerde ik mij totaal niets meer van haar, niet haar naam,

niet haar gezicht — ook niet toen zij mij een portretje liet zien — helemaal niets; ik vond het bepaald onhartelijk, want zij wist alles van mij, vertelde mij tal van bijzonderheden die ik lang had vergeten. Ik schaamde mij er voor, maar toen zeide zij: „dat begrijp ik best, U zat altijd zo vol van de problemen der mensheid, dat U het gewone leven niet zag.” Dat is natuurlijk heel mooi gezegd en naar binnen toe was het ook zo; maar dat het naar buiten zichtbaar was, hegreep ik niet, want mijzelf zag ik niet anders dan als een driftig, voortvarend en vroegrijp, dus hinderlijk wijs kind.

Natuurlijk is niet te scheiden van elkaar, de grote invloed van mijn vader, van de Spreuken of van de oude predikant; laten we spreken over de manlijke invloed op een opgroeiend meisje in het algemeen.

De dieptepsychologie heeft veel goed gedaan, maar ook veel bedorven. Zij heeft de vinger gelegd op moedercomplexen en op Oedipusverhoudingen, en het oog is afgewend van het normale en het natuurlijke naar het gedifformeerde. Want de natuur wil de invloed van vader en moeder beiden, op zoons en op dochters, juist ook in de leeftijd die ik nu beschrijf.

Maar al te dikwijls hoort men zeggen: de jongens in de vlegeljaren hebben vaste hand van vader meer dan ooit nodig, want nietwaar, „de bestraffingen der tucht zijn de weg des levens.”

Maar ook de dochters. Al hebben zij niet zulke hevige puberteitsbuien als de jongens, de manlijke invloed op hun geest is, vooral in deze jaren, van overwegend belang.

De opvoeding is een voortdurende invloed, waarvan men de resultaten pas kan aanwijzen aan het eind van een leven en dan misschien nog niet eens.

Maar wel kan men zeggen, dat in deze jaren de dochter, die goede vrienden is met haar vader, leert door manlijke ogen te zien, en dat is van het grootste belang voor haar eigenlijke bestemming: het huwelijk.

Ontstellend veel huwelijken mislukken — ik meen, dat het cijfer thans is 1 op 8; al te dikwijls lijkt mij de fout hierin te liggen, dat de vrouw zichzelf niet ziet door manlijke ogen. De ketting-rookster, die, studentikoze taal uitslaat, de benen over elkaar, de rokken ver terug, slecht gekleed, met een glas sterke drank voor zich (dat ziet men tegenwoordig herhaaldelijk) weet niet, hoe onsmakelijk ze er uit ziet in het oog van een man. Maar ook de preutse, vergeestelijkte vrouw, die enkel over verheven dingen zeurt, als haar echtgenoot nu juist naar de kegelclub wil, heeft niet geleerd te zien door manlijke ogen. Misschien hebben onze mannen zich over het geheel te veel onttrokken aan de opvoeding: „dat laat ik geheel aan mijn vrouw over”, hoort men

dikwijls zeggen. En die mannen, die schrijven over opvoeding, zijn dikwijls van een zeer vrouwelijke inslag, of enkel theoretici. Ik zal nooit vergeten een hartroerende lezing over „opvoeding tot het huwelijk” van een hier zeer veel gelezen Duitse paedagoog en — zijn vrouw had zich verdrongen om hun ongelukkig huwelijk. Theorie, enkel theorie. Onze gehele cultuur heeft daardoor iets uitgesproken vrouwelijks — misschien zijn de vreselijke oorlogen, die men uit allerlei oogpunten beschouwen kan, wel ontzettende reacties van het mannelijke element in onze cultuur.

Gezegden als: de gehele oudere generatie heeft een grote schuld jegens de jongeren, de nood der jeugd, een ver doorgevoerde opvoeding zonder straf of zonder enige richtlijn of ingrijpen, kweken maar al te vaak stuurloze naturen.

De manlijke invloed ook op het meisje, is van heel grote betekenis, opdat zij later wordt een sterke, begrijpende vrouw, lees er de Spreuken maar op na. Maar ja: „wie verstandig is, zal wijze raad bekomen”. Hoe weinig verstandig zijn wij dikwijls, en hoe weinig ontvankelijk voor wijze raad; hoe versterkt de slappe houding van ouders en opvoeders soms de natuurlijke eigenwijsheid der jeugd, die steeds meer meent, het zonder „wijze raad” te kunnen stellen. J. R.

BELANGRIJK BERICHT

een tentoonstelling over nederland op een franse school

Op een lagere school te Parijs had men als centre d'étude genomen: la Hollande. Het werk der leerlingen van 5-14 jaar — diorama's, tekeningen, geïllustreerde gedichten, opstellen, verhalen — leek den directeur zo geslaagd, dat hij op de tentoonstelling er van allerlei autoriteiten uitnodigde: de Nederlandse ambassadeur, de voorzitter en de secretaris van France-Hollande en de heer G. Madiot, Secrétaire Général du „Centre d'échanges internationaux” (Cité-club, 33 Boulevard de Courcelles, Paris Ville). Allen vonden de tentoonstelling zo kunstzinnig, dat de gedachte opkwam ze in Mei in Nederland te tonen en het volgend jaar een aantal leerlingen in de gelegenheid te stellen ons land te bezoeken.

Zij zal waarschijnlijk te zien zijn in Hilversum op 25 Mei, tijdens de algemene vergadering van de Vereniging voor Paedagogiek, en daarna in een school te Amsterdam.

Wie hierover nadere bijzonderheden wenst of de tentoonstelling elders zou willen tonen, kan zich voor inlichtingen wenden tot een der twee vertegenwoordigers van bovengenoemd Centrum in ons land: Dr. K. J. Riemens, Rooseveltlaan 191, Amsterdam, L. Modderman, Groenelaan 9, Beverwijk.

Nederlandse jongeren, die Frankrijk willen bezoeken, vinden aan bovenstaand adres te Parijs steeds een goede ontvangst en gelegenheid met anderen in aanraking te komen.

DE CIRKEL SLUIT ZICH (XVI)

MISUNDERSTOOD — EN IDEALEN

Op school lazen we het beroemde boekje van Montgomery en slikten onze tranen in: over de tere Miles, door ieder verwend, omdat zijn Moeder gestorven was, en de branieachtige Humphrey, die dit verlies niet te boven kan komen, maar door ieder voor ongevoelig wordt aangezien. Totdat — was het niet zo? — Humphrey valt, sterft, en het uitkomt, hoe hij naar zijn moeder heeft verlangd. Misunderstood. O, en dan was daar die hele Engelse literatuur, die je in je vrije tijd las, allemaal miskende, dikwijls mishandelde kinderen: daar was Olivier Twist, en kleine Dora; daar was de Franse Remy uit Alleen op de wereld, daar was het gestichtskind uit Vadertje Langbeen, en ja ook het kind Jane uit Jane Eyre. Laatst heb ik het boek nog eens gelezen — het is zeker geen kinderkost. Wat ik er mij van herinnerde, was de ijzige behandeling van de kleine Jane door de tante, en later de telepathische stemmen in de nacht, als de heldin op honderd mijlen afstand te hulp wordt geroepen door Mr. Edward, en antwoordt: Ik kom. Beurt om beurt verbeelde je je een van die miskende kinderen te zijn: en daar kwam dan bij je eigen, door anderen niet geweten strijd. Misschien heeft wel elk zo'n strijd: de ene is lelijk, de ander kan niet meekomen op school, een derde heeft een gebrek.

Ik had mijn hoofdpijn. Het was geen continu-bedrijf, gelukkig: als de bui over was, vergat ik het weer.

Ook herinner ik mij niet eens zoveel keren, maar veel van de oude lantaarnplaatjes houden er toch een of ander verband mee. Ik had mijzelf opgelegd, nooit over mijn hoofdpijn te spreken, wilde er dapper tegenin zijn, en mijn „vijand“ bekampen, zoals Sint Joris deed met de draak. (Dit was het wapen van Terborg.) Soms lukte het mij, door mij heel stil te houden, mijn vijand te verschalken. Maar vaker overwon hij: ik voelde mijn komende nederlaag het eerst in de toppen van mijn vingers, die vreemd tintelden: dan kwam er soms een raar geflikker voor mijn ogen, of stotterde ik bij het geven der antwoorden: en dan kwam de vijand: hij zette mij een helm op en haakte die vast, de helm was net iets te klein, en drukte zachtjes op bepaalde plaatsen: rondom

de neus en de ogen, bij de slapen, op het achterhoofd en in de nek. Het was geen kloppen, het was een zachte, nooit aflatende, zwerende, rottende pijn met een gestadige druk: dan werd ik onpasselijk, ik moest telkens met grote moeite overgeven — werd helemaal slap. Volgens anderen zag ik dan groen.

Konden mijn ogen geen helder licht verdragen, ook het gehoor en nog meer de reuk, werkten dubbel intensief. Ik kon ruiken, als er iemand in de kamer was geweest, en wie de trap op op kwam, leek wel te lopen op mijn hoofd.

Was mijn doorzetting minder groot, gaf ik mij eerder gewonnen, zeker zou alles niet zo erg geworden zijn. Maar het is juist het eigenaardige van dit soort hoofdpijn — later vernam ik van een behandelende professor, dat deze vorm migraine heette en dat ik zelfs een typisch migraine-gezicht had — dat een kind er zich voor schaamt, het niet weten wil. Ook behoren migraine en verhoogde energie bij elkaar.

Eigenlijk beschouwde ik dit weke, overal pijn-doende hoofd als een soort straf, een natuurlijke tegenstelling: want de voornaamste verwijten, die tegen mij gericht waren, gingen over mijn harde hoofd.

Dat was als kind al zo geweest, ik herinner mij een grappige droom, toen ik zeven jaar was. Mijn ouders zouden hun 12½-jarig huwelijksfeest vieren: ter gelegenheid daarvan werd het gehele huis met papieren rozen versierd, waarvoor mijn Moeder prachtige vellen crêpepapier, wit, geel rose en rood uit den Haag had meegebracht; tevens met groen omwonden laiton voor de stelen en natuurlijke groene bladen. Dit rozen maken ging veel mooier, dan dat van gewoon vloeit, in Doetinchem verkrijgbaar: ik kreeg er een ware passie voor, krulde met een breinaald de rozenblaadjes en vormde ze tot heerlijke rozen, net echt. Reeds hing er een fris boeketje onder iedere petroleumlamp, waren de jardinière en de coupes in de binnenkamer met prachtige theerozen gevuld, en hingen er vrolijke slingers van de ene hoek naar de andere, ik wist van geen ophouden, holde om vier uur naar huis en toverde rozen. Zeker is mij toen mijn

te grote doorzetting verweten, en mijn harde kop, in ieder geval: ik had een angstige droom. Mijn Moeder had, namens de kinderen, een gladder ring gekocht voor mijn Vader, die zijn trouwring verloren had: onze voorletters stonden er in gegrift: ik moest hem overreiken op de ochtend van de grote dag, in een zakje (een mooi doosje zou zonde zijn) met een gedichtje. Maar 's avonds riep mijn Vader mij: hij had een prachtige ring gekocht voor mijn Moeder, met een parel, in een aandoenlijk lief fluwelen doosje, en die moest ik geven — gelukkig zonder begeleidend gedicht. Zeker drukte mij de dubbele verantwoording: badende in mijn zweet werd ik 's nachts wakker; door mijn harde kop waren de twee ringen onder het hoofdkussen tot mosterd geworden: welk een geruststelling toen alles intact bleek, zelfs het fluwelen étui. Twijfel in de hardheid van mijn hoofd werd van toen af alleszins gerechtvaardigd; en met de hoofdpijn buien vroeg ik me in pijnlijke verbazing af, hoe hardheid en weekheid zó samen konden gaan.

Eens liet juffrouw Kielstra mij naar het station brengen, opdat ik met de trein van drie uur naar huis kon, ondanks mijn protesten. Doodziek kwam ik thuis aan.

Had ik nu maar in de koele binnenkamer mogen liggen, waar veel planten stonden — ik had met deze kwaal een honger naar groen — desnoods op de grond, maar dat ging niet met die loze brakingen. Zieke kinderen moeten naar bed: en zo lag ik in dat gloeiende zolderkamertje, waar de zon door het vierkante dakraam mij juist in het gezicht scheen — en zon kon ik helemaal niet verdragen.

Misunderstood: mijn Moeder „wist niet, wat hoofdpijn was”: ook mijn Vader, hoewel niet sterk, had het nooit: ik zou er nog eens aan doodgaan, zeker. Dan zou ik begraven worden en ze zouden achter de haar lopen, en zouden zeggen: Daar brengen we onze lieve zusje weg: we hebben nooit geweten, dat het zo erg was met die hoofdpijn.

O, ik begreep het allemaal best: ik was immers niet *echt* van hen: ik was maar met de trein van elf gekomen, een ondergeschoven kind. Ik wist alles vooruit, vooral als ik hoofdpijn had, dat was de Kassandravloek (we leerden op school uitdrukkingen aan de Griekse mythologie ontleend), dat was, omdat ik met de helm was geboren: geen kind was zo ongelukkig als ik. Maar ik ging er vandoor, doodgewoon, ik zou mijn laken in repen scheuren, die aan elkaar binden, en 's nachts ontsnappen door het zolder-raam: dan werd ik ganzehoedster bij een hoer of melkmeid en ik leefde van wilde vruchten en af en toe een bord pap. — En toen mijn goede Vader boven kwam, om naar mij te kijken, toen gooide ik er dat alles uit: en hij liep boos weg.

Toen had ik dan mijn hart gelucht — zoals zoveel kinderen op die leeftijd hun hart luchten. Niets anders was er bereikt, dan verwijdering. Ik bleef achter in de diepste ellende: mijn hoofd leek me monsterachtig groot door de pijn, en mijn lichaampje bungelde er misvormd bij, ik voelde mij eenzaam, voor het eerst eenzaam en verlaten. Och, de natuur heeft deze eenzaamheid nodig. Hoe zou een kind gereed worden voor een zelfstandig leven, of dat met een wederhelpt, als het steeds bleef in de innige saamhorigheid van het gezin? Ook hier kan men zeggen: Es ist die alte Geschichte — doch bleibt sie immer neu — und wem sie just passieret, dem bricht sie das Herz entzwei.

Toch is dit eigenlijk mijn enige negatieve herinnering. Op een mooie zomerdag lag ik op mijn rug op een schaduwrijk plekje van de Paasberg: door het groen heen zag ik de wolken, die ik allerlei gestalten gaf. Toen kwam ineens een gedachte in mij op: ik wilde toch niet altijd in de Achterhoek blijven, ook niet thuis: ik wilde iets, en dat noemde ik het Leven, met een grote L. Ik wilde mede doen, mede arbeiden, de vreugde van het gewone leven kennen, en ook het leed: de juiste vorm kon ik er niet voor vinden. Later sprak ik hier over met mijn oudere neef in den Haag: we zaten bij de muziek in het Bosch in de Tent van de Witte.

„Ja ja,” zei hij lachend, en wees naar de aandachtig luisterende mensen buiten het hek, „je wilt geen kantpubliek zijn; lijkt me ook niets voor jou.” Maar dat bedoelde ik niet; wat dan wel? Wist ik niet. Veel, veel later heb ik het geweten, toen het mij gegeven was, mij te spoeden naar mijn werk, fietsende tussen een jachtende menigte, toen ik de harteklop van de arbeid voelde in mijn aderen en tegelijk in iedere vezel kende de heerlijkheid van het gezin, toen vond ik in de ijle najaarszon van Amsterdam deze stemming van de Paasberg terug.

Doch al spoedig begonnen deze vage verlangens naar vormgeving te zoeken.

Op een mooie lentedag, kort na mijn twaalfde verjaardag, zat ik met mijn Moeder te haken, na de avondboterham. Het was zeker Woensdag, want ik had mijn warme eten genuttigd, tegelijk dat de anderen brood aten: het raam stond open, voor het eerst dit jaar.

Mijn hart klopte, ik was helemaal van streek, want ik had iets te vragen en vreesde moeilijkheden. Eindelijk begon ik. Ik was nu twaalf, kwam al gauw in de vierde klasse van de meisjesschool, waar ging ik dan heen? „Dan kom je thuis. We doen de diensthode weg, en 's morgens

help je. Je mag veel pianoles nemen, zangles misschien, en fraaie handwerken"

Men moet wel bedenken, dit alles gebeurde een halve eeuw terug: meisjesstudie was toen nog een uitzondering.

„Maar dat wil ik niet.” „Wat wil jij dan?” Toen moest het grote woord er uit: „Ik wil naar het gymnasium.” Mijn Vader was intussen boven gekomen: „Wat is hier te doen?” Hij had gelijk, mijn tranen zaten hoog, ik huilde weer eens. „Maar waarvoor wil je naar het gymnasium gaan? Daar komen geen meisjes.” Toen moest het grote woord er uit. „Ik wil dominé worden.” „Ben je helemaal mal, dat wordt geen meisje.” „Jawel, één is er, die er in Amsterdam voor studeert (Mevrouw Maukes-Zernicke) en daarvoor moet je naar het gymnasium”.

Of het kwam door de cathechisatie, door de reis iedere Woensdagmiddag met Dr. Knuttel, die in Gelderland zijn tachtig pupillen van Pro Juventute verzorgde, ik weet het niet. Er staat me voor, dat ik eens ergens gelezen had, dat in de Griekse oudheid eigenlijk reeds alle problemen gesteld waren: om die te kunnen begrijpen moet je Grieks en Latijn kennen. Ook lijkt het me niet onwaarschijnlijk, dat mijn lijden om de misdeelden mij dit beroep deed kiezen; maar ik weet het allemaal niet: alleen wist ik heel zeker, dat nu de tijd gekomen was: met twaalf jaar moest je vóór de grote vacantie toelatingsexamen doen. Mijn ouders keken mij aan, of ik een eendje was, dat nu te water ging. Ik had de gewoonte aangenomen, dikwijls mijzelf te zien in de derde persoon — een veel voorkomend puberteitsverschijnsel. „Ze keken verbaasd naar hun kind, alsof zij in een riest kuikens een eendenei hadden uitgebreed, en alsof het dier nu plotseling te water ging.”

„Onzin,” zei mijn Moeder. Toen zei ik letterlijk: „Evatje kan niet leren en zij moet, en ze zeggen allemaal, dat ik zo goed kan leren, en ik zou niet mogen.”

Resoluut legde mijn Moeder haar haakwerk neer, zodat het fijne intrekbare haaknaaldje, waarmee zulke kunststukken gewrocht waren met garen no. 100, rinkelend op tafel viel: ik schrok er van, want dat haaknaaldje met zijn bewerkte vergulde schede was een kostbaarheid. „Dat zullen ze van mij niet zeggen: je zult je zin hebben.”

Ik had dus het pleit gewonnen, maar dank zij een bijzondere omstandigheid. Mijn Moeder, als zoveel vrouwen in die tijd, leidde een apart leven naast dat in haar gezin. Ze was voorzitter van de Bond voor Vrouwenkiesrecht, maar mijn Vader, die anders al haar wensen voorkwam, wilde hier nooit iets over horen: het werd thuis genegeerd: als mijn Moeder naar een vergadering ging, werden haar allerlei moeilijkheden in de weg gelegd. Ikzelf was het ook in deze helemaal niet

met haar eens; misschien komt het daarvan, dat ik mij steeds van het feminisme en van alle politiek afzijdig heb gehouden. Maar nu herkende zij zichzelf als moderne vrouw, en was plotseling op mijn hand. Mijn Vader zou naar Doetinchem gaan, om naar een en ander te informeren: mijn Moeder naar den Haag, om precies te weten, wat alle nichten en neven deden. Ook haalde zij mij eens van school en had een lang onderhoud met juffrouw Kielstra.

Veertien dagen later werd mij de uitslag medegedeeld. Ik zou niet naar het gymnasium — de rector nam liever zijn emeritaat, dan dat hij een meisje inschreef: vrouwenstudie was toch niets gedaan, en dominé was een manlijk beroep.

Ook ging er geen der neven en nichten naar het gymnasium. Maar er was iets anders. Een paar jaar geleden was er in Apeldoorn een Rijkskweekschool geopend: het was direct een beroemde school geworden, maar het toelatingsexamen was nu al zwaar vergelijkend. Al spoedig zou ik op school alleen in de klasse zijn: juffr. Kielstra zou mij zoveel mogelijk les geven, zij zou de eisen vragen van Apeldoorn en ik mocht, als ik de leeftijd had — dat was drie jaar later door die paar onvoordelige dagen in April — het examen doen.

Ik betreurde het gymnasium, heb het mijn leven lang betreurd, maar kon mij toch wel goedsmoeds schikken in het onvermijdelijke.

Na de aanvankelijke tegenkanting schenen mijn ouders mijn plannen wel aardig te vinden: mijn Moeder nam mij mee naar de tentoonstelling voor Vrouwenarbeid in 1898, die ik geheel anders interpreteerde dan de bedoeling was, want in plaats van het beroemde beeld van de stenenkruister te zien als een vrouw, die werken mag, en zo ook de mijnwerkster, zag ik het zo: willen ze dat de vrouwen nu ook al laten doen? Ik herinner me goed de onnozele briefjes, gestoken op een tennisracket, en verder een beeld van een kottamissie, die levend bleek en mij een doodschrik bezorgde. Ook gaf mijn Moeder mij Hilda van Suylenburgh te lezen, en debatteerde over vrouwenkiesrecht, waar ik tegen was. Eens zeide zij: „Zus, jij kunt nu allerlei bereiken: wil je later geen tweedekamerlid worden?” Maar ik wist zeker, dat de politiek mij in genen dele aanlokte, het was mij te doen om het eenvoudige werk, meer niet.

Nog eens kwam het plan in gevaar: ik kwam thuis met een brief van school, en pijnigde mijn hersens, wat ik wel uitgevoerd kon hebben. Er stond in, dat ik niet weer op school mocht komen, alear ik naar een dokter geweest was voor die abnormale hoofdpijn. Zo trokken wij dus naar onze oude dorpsgeneesheer; ik vond het machtig

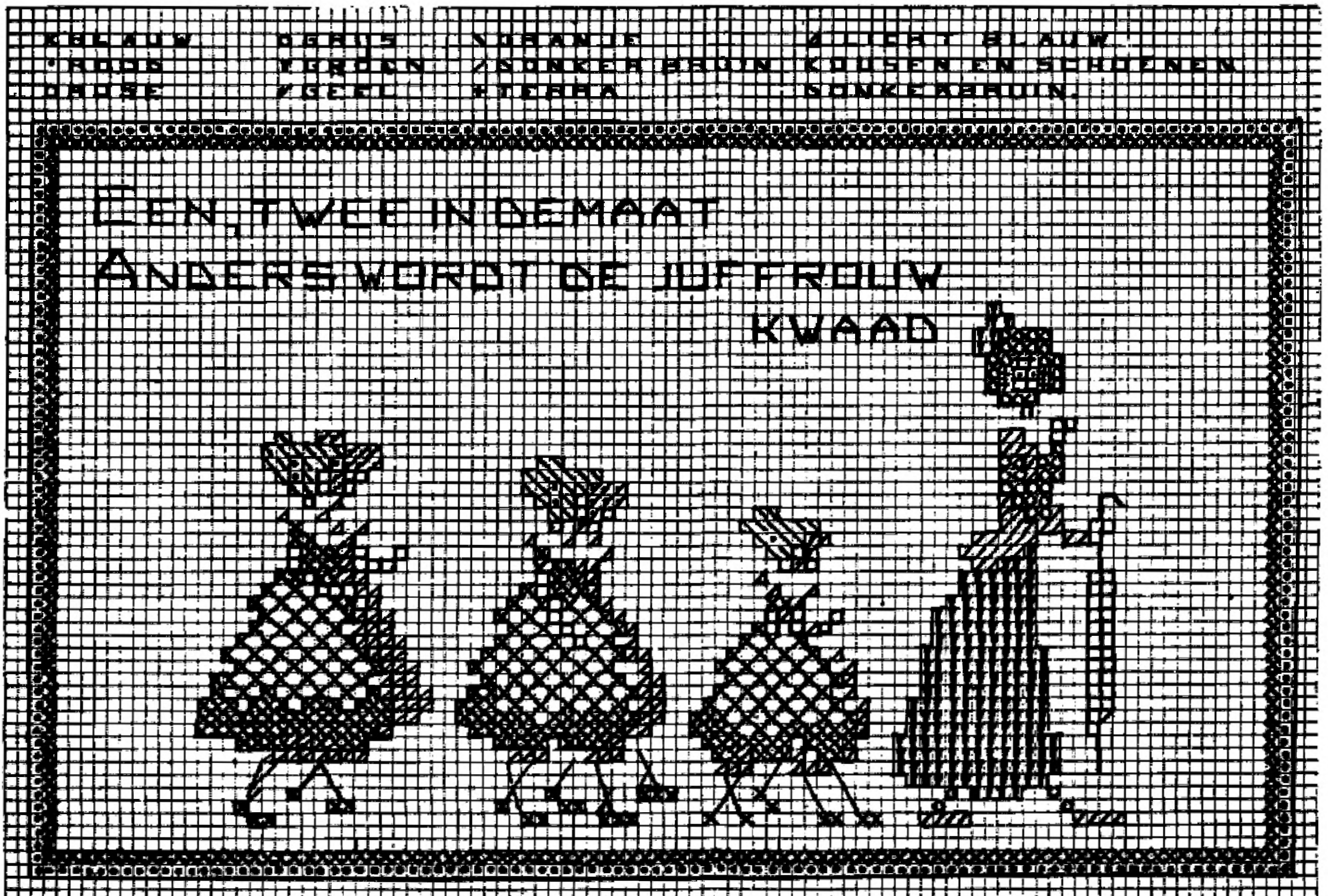
interessant en moest vertellen van mijn werkdag; hij verklaarde, dat die langer was dan die van een arbeider, en dat er veel te veel van mijn krachten werd gevegd, mijn hart was niet sterk, en ik moest direct van school „wat in de wei lopen”. Mijn Moeder vertelde van mijn plannen. „Onzin,” zei de zoon van Aesculaap, „al die meisjesstudie, niets waard. Dat kind trouwt toch.” „Ja,” zei mijn Moeder, „dan kent U haar harde hoofd niet. Als zij iets wil, is er niets aan te veranderen.”

Ik kreeg een staaldrank, moest extra rusten, en thuis zei mijn Vader: „Je hebt gehoord, wat de dokter gezegd heeft. Zou je nu maar niet ophouden?” Maar ik dacht er niet aan. „Dan wil ik het woord hoofdpijn hier in huis niet meer horen, begrepen?” „Ja Pa”.

Veel later had ik de eer, een van de eerste Soroptimisten te zijn in Amsterdam, toen in Nederland een club werd opgericht: ieder vertelt daar de geschiedenis van haar leven. Zij, die ouder waren dan ik, hadden dikwijls jaren moeten strijden, om te mogen studeren. Ik had er slechts één uur voor behoeven te vechten, en bij de jongeren ging het gemakkelijk, al te gemakkelijk soms. Beseffen onze jonge meisjes van nu wel, wat de eerste voorvechtsters hebben moeten doorzetten? Als ik zoveel leerlingen van het gymnasium hoor klagen over het vele huiswerk, dan denk ik dikwijls: wat hadden velen van onze tijd er voor gegeven, om dit alles te *mogen* leren. In dit opzicht is de publieke mening in een halve eeuw tijds wel geheel en al veranderd.

J. R.

P R E N T E N B O E K

De Cirkel sluit zich (XVII)

DE OOIEVAAR EN WAT ER BIJ HOOPT

Terwijl ik mij allerlei gebeurtenissen, sinds mijn prille jeugd precies herinner, altijd met de omgeving er bij, waarin ze plaats vonden, en met de woorden, die gesproken werden, weet ik niets meer van de geboorte van mijn zusje en mijn broertje, toen ik 4½ en 7 jaar oud was.

Uit jeugdherinneringen van leerlingen heb ik evenwel dikwijls vernomen, dat de geboorte van een zusje of broertje de eerste inderuk is, die een kind in het leven meeneemt. Ook de kwestie van de ooievaar, heeft mij, voor zover ik weet, nooit verontrust. Eens had ik, bij een tante in den Haag, op een verjaarsbezoek veel geheimzinnigheid bemerkt en kleine kleertjes; toen ik later thuis op een stoel stond, en mijn Moeder mij waste, zei ik in eens: Tante Anna krijgt een kindje, waarop mijn Moeder antwoordde, naar de gewoonte van die tijd: Dat zijn dingen, waar een kind niet over spreekt. Toen ik later in de trein eens een dame zag, die kennelijk in blijde verwachting was, trok ik daaruit deze conclusie: dames lieten haar kindje groeien in een „keudepri” (queue de Paris), die meestal op de rug werd gedragen, maar voor die gelegenheid van voren. Mijn nicht, Nannie van Wehl, heeft de geboorte van dit broertje later tot felle verwijten gebracht aan een oudere generatie, die de kinderen afscheepten met de ooievaar; doch het heeft mij niets gedaan.

— — — — —
Toen ik ruim tien was, bijna elf, maakte ik voor mijn Moeder mijn eerste grote handwerk, een gazen theetafelkleed voor het pas gekochte, moderne meubel, met een brede rand van bronskleurige en terra splijtzijde. Juffrouw Kielstra en haar zuster hadden mij met het handwerk geholpen, zoals volwassenen een kind kunnen helpen, dat eigenlijk een tē grote taak op zich heeft genomen. Was er eens een fout, die uitgehaald moest worden, dan deden zij dat voor mij, en brachten het geheel dan weer, met haar prachtige gelijke manier van borduren, op gang: ik voelde er mij eigenlijk een beetje door bezwaard, zóveel tijd en zorg zij eraan hadden besteed. Nu kwam in deze tijd in burgergezinnen juist het gebruik in zwang van vingerdoekjes te gebruiken bij de broodmaaltijd. Bij de vriendin, bij wie ik geregeld twee maal per week koffiedronk, had ik beeldige vingerdoekringetjes gezien, gehaakt

en dan stijf gemaakt in Arabische gom. Hoewel de familie Kielstra niet aan Sint-Nicolaas „deed”, wel aan Kerstmis — voor ’t eerst dat ik dat hoorde, het oude Sinterklaasfeest werd uitbundig gevierd in die tijd — besloot ik toch maar, voor elk van de dames zo’n mooi vingerdoekringetje te fabriceren: een beetje grof haakgaren had ik nog over van mijn wekelijkse taak; toen ik naar mijn vriend ging, de oude apotheker, om Arabische gom, bood hij aan, dit werkje op zich te nemen, want het was helemaal niet eenvoudig. De volgende dag ging ik de ringetjes halen: het leek wel gehaakt ijzer, zo stijf waren ze. Verlegen vroeg ik, wat dit moest kosten en vreesde een veel te hoge prijs voor mijn beurs. Maar hij wilde er lachend niets voor hebben, en dat was nu ook niet wat ik bedoelde, want het verminderde het cadeau in mijn ogen zeer. Ook de twee halve ellen blauw en rose lint kreeg ik met reductie, ik reeg ze er met zorg door en maakte prachtige strikken, maar kon toch de hinderlijke gedachte niet wegwerken, dat ik nu iets gaf, dat me weinig moeite, en goed geteld vier centen had gekost. Na schooltijd ging een meisje mee met de juffrouw, die haar blijkbaar privaates gaf. Dora was geen hoogvliegster, maar een leuk en geestig kind: ze heeft verreweg het aardigste versje in mijn poëzie-album geschreven. De trap opgaande, achter de juffrouw aan, liet ik Dora stilletjes mijn in krantenpapier verpakte schatten zien. Meteen draaide juffrouw Kielstra zich hoos om: „Wat heb je daar?” Boven op de overloop liet ze Dora naar het leskamertje gaan, en, terwijl ze met een scherp schaaftje de dorre geraniumbladeren uit een bloemenbak wegnipte, zei ze streng: „Je zult me vertellen, wat je daar aan Dora liet zien.” Alles vond ik even scherp en bits, het vinnige schaaftje, haar woorden en haar nens. Naar mijn gewoonte was ik al weer aan ’t huilen, en ik bracht verband tussen al die bitsigheid en mijn ongelukkige goedkope cadeautjes. „Als ik straks naar de trein ga, zal ik het U laten zien.”

„En . . . ?” zeide ze, na de les streng, toen ze me uitliet. Ik duwde haar het vieze pakje in de hand. „Voor U en juffrouw Bertha, voor het helpen aan het borduren en omdat U niets aan Sinterklaas doet, maar ik kan niet helpen, dat ze zo goedkoop zijn.” En meteen holde ik weg.

De volgende dag wachtten mij allerlei verrassingen. Allereerst vroeg juffrouw Kielstra met een ernstig gezicht, of ik bij haar thuis kwam koffie drinken. Dat was nooit gebeurd, want zij aten warm tussen de middag.

Verder hield Dora mij apart: „Weet je, wat ze natuurlijk dacht? Dat je een briefje had van een jongen. Och kind, doe niet zo uilig, er gaan er toch zo veel met jongens, en ze geven mekaar heel rare versjes door.”

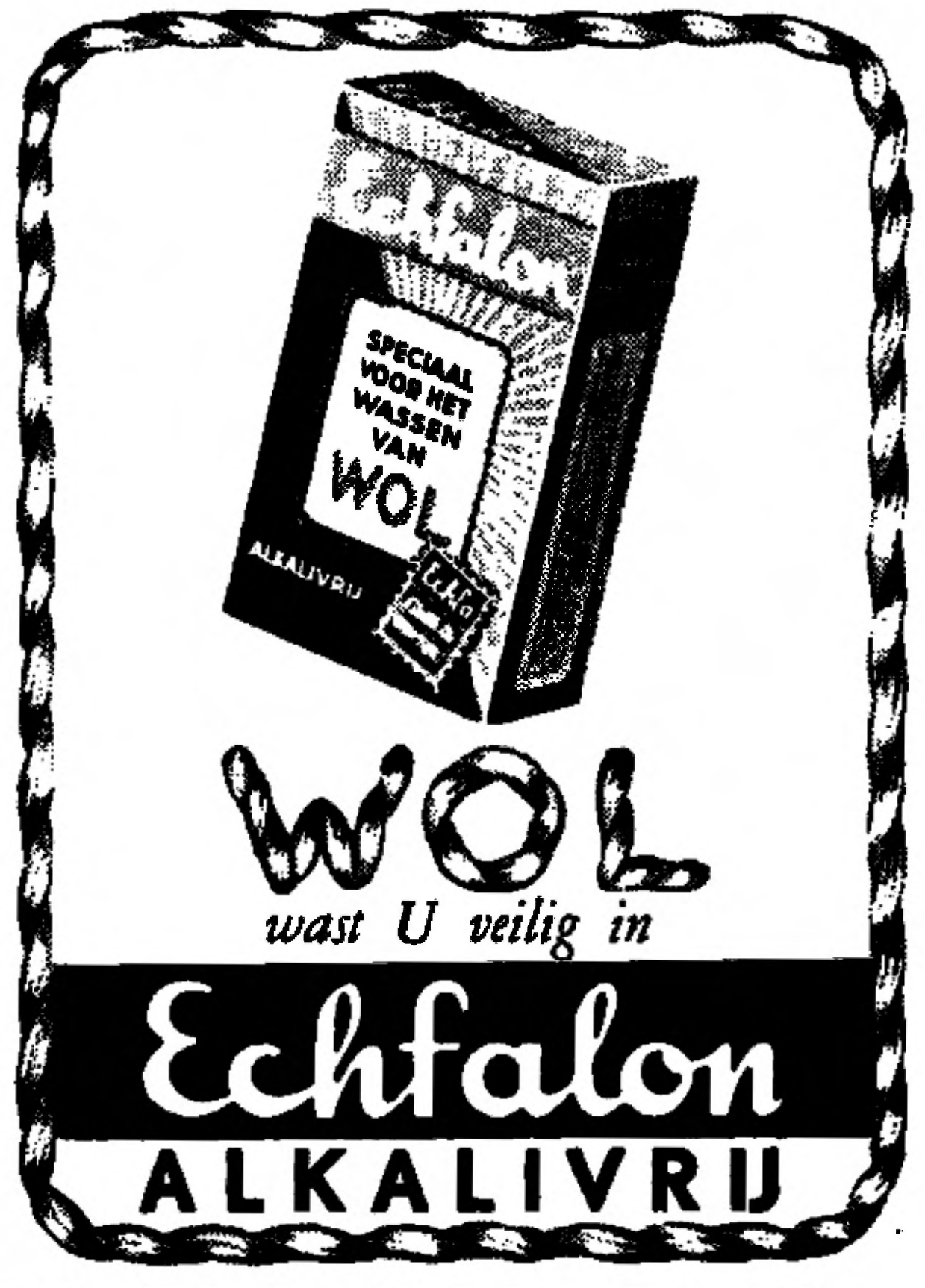
's Middags kende mijn verbazing geen grenzen. Er was een keurige St. Nicolaastafel gedekt: op mijn bord lag een taai-pop, en juffrouw Bertha zeide, en nog zie ik het gebaar, waarmee ze haar vingerdoekje in ring ophief: „Kijk toch eens, wat wij een heeldige ringetjes van Sinterklaas hebben gekregen.” Ik voelde mij werkelijk meer dan uilig — dus waren die dingen toch mooi?

De volgende dag was het weer feest: ditmaal had ik een uitnodiging bij een familie uit Indië, die een jaar in Nederland was, en nu echt onderwets Sinterklaas wilde vieren. Voor elk lid stond een bord met allerlei heerlijkheden en daaronder een nieuwe gulden, om de Sinterklaastafels te zien. Ik had één gebod mee van huis: nooit van iemand geld aannemen, en hoe Mevrouw ook praatte, ik wilde die gulden niet hebben. Toen ik het thuis vertelde, lachte mijn Moeder mij uit: „Och kind, dat heb ik niet daarom gezegd.” „Waarvoor dan wel?” „Je mag van vreemden nooit geld aannemen, b.v. van heren in de trein.” Zodoende kreeg ik, door deze inleidende feiten heen, een vaag gevoel, dat er een heel terrein was, waarop ik zeer „uilig” was, en ik begon beter op te letten.

De volgende zomer was er een heerlijk verjaarsfeest op een boerderij in de buurt van Ruurlo, een bezitting van de gastvrouw. We gingen er heen met de trein; en twee open boerenwagens stonden aan het station op de jeugd te wachten. Op de boerderij was al een heel gezelschap jongens en meisjes, die van elders voor het feest waren overgekomen. We deden eerst wanspringen, d.i. springen over een zaadwanne heen, waar achterop een hlikje water staat: raakt men de rand, dan krijgt men het water over zich heen.

Maar al gauw werd alles een beetje vervelend, er scheidde zich een groep jongens en meisjes af, die verstoppertje speelden achter in de hooischelven, waarbij veel gegicheld werd.

Toen begon het gewone „rovertje”: de meisjes gingen ver de bossen in, de jongens de „dienders”, zouden een half uur later komen zoeken. We kwamen bij een idyllische beek en besloten pootje te gaan baden, meestal het toppunt van pret op een verjaarpertij. Het groepje, waarvan de meisjes uit de stad het middelpunt waren, deed geheimzinnig. „Komen jullie toch,” zei ik ongeduldig, waarop ze gichelden: „Kom jij maar hier.

Marie kan niet pootje baden”; ik begreep er allemaal niets van. Toen werd ik verschrikkelijk uitgelachen en voor groen en uil uitgescholden. Daarna kwam dan, fluisterend en gichelend, de platte voorlichting van de straat, die ik maar half begreep, maar die ik zó vies vond, dat ik behoefte gevoelde, een heel bad te nemen, in plaats van pootje te baden. Enige weken was ik geheel en al van streek, toen plotseling en onverwacht de grote verandering zich aan mij voltrok, die ik toch weer niet in verband bracht met de vreemde voorlichting. De zeer zakelijke uitleg van mijn Moeder, die mijn dodelijke schrik waarnam, opende evenwel een wereld voor mij. Ik combineerde het een met het ander, en met sommige duistere passages uit boeken, en wat er ten slotte overbleef, was een jubelend gevoel van gezondheid: ik was net als een ander, en ik zou een gewone vrouw worden — mijn dromen — mijn afschuw verminderden, alleen kon ik er niet goed tegen, als mijn Vader een grapje maakte tegen mijn Moeder — dat is voor een kind het allermoeilijkste te verwerken.

Maar het ergste moest ik nog ervaren. J. R.

De Cirkel sluit zich (XVIII).

DE OOIEVAAR EN WAT ER BIJ HOORT

Romans, waarin een vrouwenleven behandeld wordt, gaan meestal over uitzonderlijke, gepassioneerde figuren, en, wat het diepst verborgen ligt in het onderbewustzijn, wordt als normaal beschreven: Daphne de Maurier, Anna Blaman, Jo Boer, en zoveel anderen. Ook de psychologie belicht maar al te dikwijls het meer afwijkende, dan het normale.

Zo lijkt de gewone meisjesontwikkeling haast kleurloos en saai. Toch is niet van belang, wát men ervaart, maar hoe men het verwerkt. En daar een kind over al deze ervaringen zo goed als nooit spreekt, al is ze er nog zo vol van, is het misschien uit een oogpunt van kinderkennis belangrijk, op kleine gebeurtenissen en hevige bewogenheden het licht te laten vallen, die men zichzelf wel herinnert, maar waar men zover vanaf is komen te staan, dat men ze objectief kan bezien. Eigenlijk is het natuurlijk niet juist plaatjes van een soort bijeen te voegen: daardoor lijkt een bepaalde serie te praedomineren: om een totaal beeld te krijgen, moet men eigenlijk elke film in stukjes knippen en de plaatjes van meerdere in chronologische volgorde aan elkaar plakken.

Maar daar deze methode toch veel minder overzichtelijk kan worden, voegen wij nog twee kleine voorvallen toe aan die van het vorige nummer. Eens ging ik met mijn nieuwe boek, de Pickwickclub, in de binnenste coupé, om niet door medereizigers gehinderd te worden. Meestal zat ik in het achterste hoekje, waar je zo mooi uit kon kijken. Ik was al in mijn boek verdiept, toen er een reiziger binnenkwam, een zeer deftige oude heer met een knap, vriendelijk gezicht en een mooi verzorgde grijze baard. Hij kwam naast mij zitten, wat ik heel vervelend vond, want ik wilde lezen. Maar hij wist zoveel van Dickens, en van de Pickwickpapers in 't bijzonder, dat wij na korte tijd hartelijk samen lachten. Plotse-ling sloeg hij de arm om mij heen en trachtte mij te kussen. Ik schrok zo ontzettend, dat ik hem met mijn sterke jonge handen van mij af duwde, mijn tas opnam en naar het balkon vluchtte, gereed om uit de rijdende trein te springen, als hij het wagen mocht, mij te naderen. Gelukkig kwam na enige tijd de conducteur. „Wat doe je hier?” vroeg hij, „je weet dat dat streng verboden is en heel gevaarlijk” (want er waren toen nog geen hekken voor de balkons). Ik had nog steeds hevige hartkloppingen, was

ook niet van plan een woord over dit vreselijke te zeggen: maar de man begreep het zeker, liet mij zitten in de achterste coupé en bleef er bij. In het volgende station vluchtte ik naar de derde klasse, waar altijd meerdere reizigers zaten.

En toen begreep ik alles, en ik zag mijn uiligheid. Toen voor 't eerst maakte ik mijn Moeder in gedachten een hevig verwijt, dat ze me hierover niet had ingelicht. Ik begreep nu, dat dat geen geld aannemen, hierop doelde, maar een normaal kind is op zulke perversies niet bedacht.

En hier zit de moeilijkheid van alle voorlichting. Er zijn kinderen, wier gedachten steeds cirkelen om het sexuele: misschien zijn ze met voorlichting te genezen. Het is ook natuurlijk, dat de zaken van geboorte enz. met minder geheimzinnigheid worden behandeld, al moet men er nu ook weer geen tafelgesprek van maken. Maar het toekomstige normale liefdeleven zal een gewoon kind niet afschrikken: integendeel, als in het sprookje is een huwelijk een begeerlijk eind: „en ze leefden lang en gelukkig en kregen vele kinderen.”

Maar wat een kind uit zichzelf niet weet, dat is, dat het in het leven maar zo weinig om deze liefde gaat: dat de natuur zó is ingesteld op het voortbestaan van de soort, dat er eigenlijk een voortdurend gevaar dreigt voor een meisje. Je zegt tegen een kind, met de dauw op de wangen, van acht jaar: „Denk er om, nooit met een vreemde mijnheer meegaan, al is hij nog zo deftig gekleed, nooit snoepgoed aannemen of geld,” en ze weet niet, wat er eigenlijk wordt bedoeld, en het is ook niet duidelijk te maken. In dat opzicht gaat de oude volkswijsheid véél dieper, dan alle moderne voorlichting, want zij legt het accent, waar het wezen moet. Roodkapje ziet de jager als de bevrijder, maar de wolf is het gevaar. Perrault zegt het zo aardig in de moralité, die hij aan dit eerste sprookje voor kinderen toevoegt:

On voit icy que de jeunes enfants
Sur tout de jeunes filles,
Belles, bien faites et gentilles,
Font très mal d'écouter toute sorte de gens,
Et que ce n'est pas chose étrange
S'il en est tant que le loup mange.
Je dis le loup, car tous les loups
Ne sont pas de la même sorte:
Il en est d'une humeur accorte:
Sans bruit, sans fiel et sans couroux

Qui, privez, complaisans et doux,
 Suivent les jeunes demoiselles
 Jusque dans les maisons, jusque dans les ruelles,
 Mais hélas ! qui ne sait que ces loups doucereux
 De tous les loups sont les plus dangereux !
 (Men ziet hier, dat jonge kinderen en vooral
 jonge meisjes, schoon, welgemaakt en lief, heel
 verkeerd doen, allerlei lieden aan te horen ; en
 dat het helemaal niet vreemd is, als de wolf ze
 opeet. Ik zeg de wolf, want alle wolven zijn niet
 van dezelfde soort. Er zijn erg vriendelijke bij,
 die heel stil, zonder bitterheid of toorn, be-
 scheiden, voorkomend en zacht, de meisjes volgen
 tot in huis en in de slaapkamer. Maar wie weet
 niet dat deze liefdoende wolven de gevaarlijkste
 zijn !)
 Niet de kennis van het normale in het geslachts-
 leven is de grote moeilijkheid : dit is ten slotte
 een natuurlijke ontwikkeling - maar de wolf,
 daarvoor waarschuwt het kind geen enkel zintuig.

Tenslotte nog een herinnering van wat later, maar
 nog uit dezelfde periode. Toen ik twaalf jaar was,
 had Oom Frederik, die zeer muzikaal was en in
 het bestuur zat mij meegevraagd naar een uit-
 voering van de Nederlandse Opera. Er werd
 gegeven de Herodiade en meester Maander uit
 Terborg, die door een maecenas in de gelegenheid
 was gesteld, zijn muzikale talenten te ontwikkelen,
 had de hoofdrol met de bekende zangeres :
 Mevrouw Engelen-Sewing. Ik had nog nooit
 anders meegemaakt dan twee kinderoperettes in
 Terborg, waarin ik zelf meespeelde, en daarvan
 kon ik vooruit en achterna al niet slapen. Dus een
 opera ! En de beroemdste coloratuurzangeres van
 Europa ! En meester Maander, die je pianoles
 gegeven had, als jeune premier ! En de Haagse
 beau-monde ! En de zijden japon, die je lieve
 tante pasklaar voor je maakte uit haar garderobe.
 Ik kon het allemaal niet meer verwerken : als een
 egel zat ik in elkaar en liet de zee van klanken
 over mij heengaan ; bij de ouverture dacht ik al,
 dat ik flauw zou vallen van alle emoties. De
 meester uit Terborg herkende ik niet in zijn
 schitterend kostuum, ook niet zijn nu zeer ge-
 schoolde stem. Mijn Oom hood mij in de pauze
 aan, hem achter het toneel op te zoeken : maar
 ik wilde niet, was bang hem uit zijn hogere
 sferen weg te halen, door het bezoek van iemand
 uit zijn tijd van meester Maander, de slaander.
 Want ik meende te speuren, dat de critiek hem
 niet geheel en al gunstig was : aarzelend werd er
 gezegd, hij liep stijf over het toneel en zijn stem
 droeg niet ver genoeg. Toen mijn oom hem
 vertelde, dat ik er was, had hij gezegd : Zus in
 de zaal ? Wat zou ik haar graag willen zien. —
 De volgende dag waren de couranten vernietigend
 in hun oordeel, dat nu door mijn oom en zijn
 vrienden luidkeels werd uitgesproken : de jeune

premier was gevallen als opera-figuur. En ik had
 voor 't eerst een kijk op de macht van de critiek.
 Een poos daarop gebeurde het volgende. Op een
 sombere najaarsdag hadden wij twee uur tekenen
 van draadfiguren en blokken : ik kon er wel van
 overgeven, zo'n hekel had ik daaraan. Een draad-
 figuur-pyramide leunde in bevallige houding
 tegen een dito grijs blok, en dat moesten wij
 vereeuwigen middels houtskool, zwart krijt, een
 doezelaar en een veer. Ik maakte de opmerking,
 dat het wel een juffrouwetje leek, die tegen een
 mijnheertje aanleunde : wat nooit gebeurde :
 juffr. Kielstra werd razend op mij, buiten mot-
 regende het en het werd donker, ik kon de scha-
 duwen van die ellendige modellen niet zien,
 werkte hevig met doezelaar en veer, tē hevig,
 enfin het werd een hokus pokus, een standje,
 een slecht cijfer, en een huilbui. In deze stemming
 wilde ik persé geen gebruik maken van de gewone
 gastvrijheid om vier uur van juffr. Kielstra en
 ik zocht naar een gelegenheid ongemerkt langs
 haar heen te sluipen, om rechtstreeks naar het
 station te gaan. En daar, vlak voor de schooldeur
 stond een heer, een echte heer, met een grote
 flambard, en een jekker met, zoals de Amster-
 dammer zegt, een konijn achter de oren, en gele
 handschoenen, patte de canard. Dus een deftige,
 artistieke mijnheer ; hij beweerde iets tegen juffr.
 Kielstra, die haar troepje kuikens uitliet, en hem
 aanhoorde met een gezicht, dat droop van de
 argwaan. Juist wilde ik stilletjes langs haar weg-
 sluipen, daar herkende hij mij : 't was meester
 Maander, en 't ging over mij. Ik mocht met hem
 mee in een restaurant een kopje thee drinken :
 hij moest 's avonds in de buurt ergens solo
 zingen ; mijn gezicht, opgezet van het huilen
 en zwart van houtskoolvegen, trachtte ik gauw
 een beetje schoon te poetsen. Hij ging een eindje
 mee met de trein, beleefd liet ik hem eerst plaats
 nemen en verschanste mij op de andere bank
 achter mijn tas, handschoenen enz., want ik was
 niet uilig meer.

En daar kwam het : ik zou nu examen doen voor
 Apeldoorn, zeker zou ik daarvoor slagen — hevig
 knikte ik van nee — als ik er af kwam dan was ik
 achttien. Negentien, verbeterde ik. Nog mooier :
 hij wilde me wat vragen. En dat was ? Of ik mij
 niet verbinden wilde, vóór ik van school was,
 want hij wilde later met mij trouwen. Ziezo, pang,
 niets meer of minder : daar kon ik niet met een
 gewoon vinnig grapje van onderuit. Ik moest er
 goed over denken, zei hij, en niet te vlug ant-
 woorden. Toen zei ik heel langzaam : „Als ik
 negentien ben, bent U een oude man, en ik zou
 nooit met een oude man willen trouwen. En dan.”
 „En dan ?” En dan : „U bent getrouwd met
 mademoiselle Idà”. „Verleden maand zijn we
 gescheiden,” zei hij stil.

zie vervolg op pag. 46

en jonge kinderen. Wie deze voedingstheorie consequent weet vol te houden, zal in ieder geval het genoegen smaken, eetgrage kinderen te hebben, die er gezond en fris uitzien.

Met zes maanden komt er weer iets nieuws in de voeding, nl. een theelepeltje hardgekookte, fijn-gewreven eidooier. Dit klinkt voor vele Hollandse moeders ook vreemd, maar een kuiken in het ei leeft uitsluitend van de dooier, dus moeten er toch wel belangrijke voedingsstoffen in zitten (wat ook inderdaad het geval is), die ook een jong kind ten goede kunnen komen.

Tenslotte mag het kind dan wel een klein stukje brood gaan eten, maar alleen bruin brood of volkorenbrood, maar een volledige broodmaaltijd, zoals onze koffietafel of avondboterham kennen ze natuurlijk daar niet. Tegen het jaar krijgt het drie maaltijden, die veel op de onlangs besproken Franse lijken en dan wordt eindelijk de fles met melk vervangen door een kopje melk.

Wat verder de dagelijkse verzorging van het kindje betreft, die komt wel ongeveer met de onze overeen. Of alle moeders in Amerika werkelijk in staat zijn, haar kindje minstens drie uur per dag buiten te brengen, zoals in het boekje wordt geëist, lijkt mij twijfelachtig. Aan te bevelen is het zeker, dus laten we er naar streven.

Op verwarmingsgebied schijnt men er erg verwend te zijn, want in de eerste plaats moet het kindje 's winters in een verwarmde kamer staan, maar daar wordt aan toegevoegd: maak die kamer niet zo warm als ge voor U zelf behaaglijk vindt; de kinderkamer moet in de regel niet warmer zijn dan 68 graden (Fahrenheit). Afgezien van het feit, dat we hier een onverwarmde kamer zolang het niet hard vriest, voor het wiegekind eigenlijk beter vinden, wie verwarmt er hier zijn huiskamer tot 68 graden en hoger?

Veel aandacht wordt besteed aan het welbevinden van het kindje. Een gezonde baby is fleurig, als hij wakker is en slaapt rustig. Is een kindje huilerig of humeurig, dan is er iets, meestal een kleinigheid, die opgespoord moet worden.

Vroeg of laat tanden krijgen heeft niets met de gezondheid te maken; dikwijls is het een familiale eigenschap, b.v. alle kinderen uit een gezin krijgen pas tegen het jaar hun eerste tandje, terwijl ze overigens geheel normaal en voorspoedig opgroeien. Dat kinderen, die aan het tanden krijgen bezig zijn, daar wat last van kunnen hebben, wordt waarschijnlijk geacht. De ontwikkeling van de zuigeling gaat daar natuurlijk net als hier. De aandacht wordt er op gevestigd, dat al in de wieg blijkt, of het kind rechts- of linkshandig zal worden en dat het beter is, het in dat opzicht zijn eigen aanleg te laten volgen en niet te proberen om in te grijpen. Ook het gedrag tegenover vreemden wordt besproken: de eerste maanden trekt het kind zich van vreemden niets aan;

het is vriendelijk tegen bekenden, onverschillig tegen vreemden. Dan komen er enige maanden (van 8 tot 11), waarin het kind vriendelijk is tegen vreemden en probeert, kennis te maken, maar daarna trekt het zich weer terug: een kind van een jaar verweert zich, als een vreemde hem tracht aan te halen; doet men niets, dan gaat het uit de verte de onbekende bestuderen en komt pas, als hij voldaan is over zijn studie, voorzichtig naderbij.

Voordat het kind een jaar is, behoort het tegen allerlei dingen, in het algemeen pokken, difterie en kinkhoest te worden ingeënt, in bepaalde streken komen daar nog allerlei andere entingen bij. Tenslotte het zindelijk maken. Daar hoeft men zich geen zorg over te maken: ieder normaal kind zou uit zichzelf ook zindelijk worden. Er is natuurlijk geen bezwaar tegen, het kind zo nu en dan op een potje te zetten, in de hoop, daarmee het proces te bespoedigen, maar het is uit den boze, er dreigementen of bestraffingen aan te verbinden, in het algemeen om scènes te maken, want daarmee wekt men de tegenstand van het kind op en raakt men dus steeds verder van huis. Tot zover de zuigelingen. Een volgende keer komen de kleuters aan de beurt.

A. M. E. BEERNINK-TRIP.

De cirkel sluit zich

vervolg van pag. 38

U kunt het geloven of niet, ik had nog nooit iemand ontmoet, die dat zo maar zei. Natuurlijk had ik er wel over gelezen, maar het behoorde voor vijftig jaar, ten minste in een dorp, niet tot de gewone dingen des levens. — Al gauw stopte de trein, meester Maander stapte uit en ik zag hem over het slecht verlichte perron weggaan met hangende schouders — en voor 't eerst voelde ik de tragiek van een mislukt leven.

Maar hoe de tijden veranderen in vijf en twintig jaar. Laat ik toen ongeveer dertien jaar geweest zijn, misschien iets ouder, in ieder geval, ik had nooit wezenlijk van een scheiding gehoord.

Een kwarteeuw later speelde mijn jongste, die een hartstochtelijk poppenliefebster was, met alle zes à zevenjarigen uit de buurt bruiloftje. Piet ging trouwen met Marietje; wat de bruid betrof, een lang stuk vitrage bleek prachtig voor haar toilet, maar ik was niet zo goed, of ik moest voor pop Piet een hoge hoed fabriceren; werkelijk trots was ik op het resultaat. 's Zondags had de plechtigheid plaats: het bruidspaar reed in een sportwagentje om een perk in het Vondelpark, alle andere poppenwagens met de gasten er tegenin, en dan maar wuiven en lachen, zoals men

dat Donderdags geregeld in het park van echte bruidsparen zag.

Helaas, 's avonds was onze jonge hond met hartstocht aan het kluiven en hij bleek Piet's hoge zijden, die met karton was gevoerd, geheel tot pap te hebben gemalen. Enfin, zo'n hoed draag je maar ééns, hij had seine Schuldigkeit getan. Maar 's Zaterdag solliciteerde de poppenmoeder wéér om zo'n deftig hoofddeksel voor Piet, want hij ging trouwen. Ik had er werkelijk niet veel zin in en zei: Maar dat kan toch niet, Piet is toch al getrouwd, waarop het moderne kind antwoordde: Hij is al lang weer geschejen.

Vijf en twintig jaar verschil — zegt dit niet meer dan alle statistieken?

— — — — —
Toch lag het voornaamste deel van mijn leven en van mijn gedachten nog altijd op school. We lazen Maria Stuart en Daudet en zoveel andere boeken, en leerden veel gedichten uit het hoofd, Between the dark and the daylight, Festgemauert in der Erde, C'était en Thermidor à la Conciergerie en zoveel, zoveel andere, niet oppervlakkig, maar met steeds repeteren, zodat ik ze nog ken. We leerden uitdrukkingen aan de Bijbel ontleend, aan de Griekse mythologie, aan de letterkunde — en we leerden het degelijk, voor een heel leven. O, wat heb ik daar allemaal veel aan gehad, wat ben ik daar steeds dankbaar voor geweest. Doordat ik op m'n eentje zo'n beetje Dalton-onderwijs had — het begrip bestond al lang vóór het woord — leerde ik zoveel van vreemde talen, dat ik later al dicht bij de acte Frans was, met mijn kennis van de meisjesschool. En nog herdenk ik in dankbaarheid één onderwijzeres, die al die kennis bij haar pupillen aanbracht. — Maar langzamerhand was ik uitgestudeerd. Voor de tweede maal las ik met een lagere klasse L'ami Fritz, ruim drie duizend keer had ik de reis gemaakt Terborg-Winterswijk vice-versa, ik had de zon zien opkomen bij sneeuw en regen, en ondergaan in voor- en najaar, ik wist waar een boom gekapt was, en op welke boerderij grote schoonmaak werd gehouden, ik vergeleek me met een van onze sikken, die het stukje grasland dat in haar bereik is, volkomen heeft afgegraasd, en verlangde naar iets anders. Maar daar stond voor me een hemelhoge schutting, waarover niemand heen kon zien, en die schutting heette: examen.

J. R.

Vervolg: Vraagbaak

Mevr. U. te R. vraagt: Als abonné op Uw blad zou ik gaarne inlichtingen hebben over kindertehuizen, Kinderkolonies e.d. aan zee (aan de hoge zee-kant, dus niet in Walcheren!) Mijn jongste zoontje van 20 maanden heeft n.l. in 't najaar last van 'n soort eczeem (de dokter noemde 't dauw-worm, de huidarts betitelt 't met 'n speciaal soort eczeem). Dit is 'n gevolg van 'n tekort aan vitaminen in de huid, wat zich in 't najaar doet gelden. Reeds tweemaal heeft hij 't gehad, openbaarde zich voor St. Nicolaas, dus begin December, tot half Januari' Hij moest deze winter steeds de chocolade vitaminetabletjes „Dohyfral

KLEIN WARNSBORN

ARNHEM

Directeur: P. VAN AALTEN

Instituut voor moeilijk opvoedbare kinderen. Speciale opleiding van leerlingen met gebrekkige aandachtconcentratie en geringe energie. Opleiding voor examens en praktijk.

OPNAME 'T GEHEELE JAAR. PROSPECTUS OP AANVRAAG

Moeti" Innemen, kreeg vorig jaar enige maanden zemelenbaden, dit jaar stijfseibaden, en mag absoluut de volgende dingen niet hebben: ei en/of eispilzen, geen blikspilzen, geen chocolade of gebak. Het is 'n kerngezonde jongen, die dientengevolge in 'n normaal kindertehuis kan geplaatst worden, daar hij nu geen speciale verzorging meer vereist.

De huidarts adviseerde 'n verblijf aan zee voor 4-6 weken, om dan de huid van de nodige vitaminen te voorzien, dat 't zich dit najaar niet weer herhaalt.

In één van Uw bladen van '47 opperde U het plan tot het aanleggen van 'n lijst van soortgelijke tehulzen, doch nadien mocht ik in Uw blad hierover niets meer vernemen.

Een tweede vraag over deze kwestie is deze, n.l. de financiële kwestie. Mijn man is ambtenaar, we hebben 'n behoorlijk salaris, maar zo'n verblijf aan zee schat ik toch minstens op / 100.—, wat begrijpelijkerwijze niet van 'n maandsalaris af kan. Tot wie zou ik me voor deze kwestie moeten wenden?

Gaarne zou ik zo spoedig mogelijk antwoord van U hebben, daar ik hem 't liefst in Juni of Juli-begin Augustus zou willen laten profiteren van de zee, zon enz.

Antwoord van onze medische redactrice: Naar mijn mening is het niet mogelijk, in een tijdschrift bepaalde kindertehuizen aan te raden, tenzij in de vorm van een lijst met vele adressen, zoals Mevrouw Riemens indertijd voorstelde. Maar ook dat stuit op grote bezwaren, omdat men voor alle genoemde tehulzen dan moet kunnen instaan, wat natuurlijk tot de onmogelijkheden behoort. Mijns inziens zult U eerst de plaats moeten uitkiezen, waar U Uw zoontje wilt onderbrengen, dan ter plaatse moeten informeren naar de bestaande mogelijkheden en dan persoonlijk gaan kijken bij de adressen, die U het meest geschikt lijken.

Waar echter zo'n kind, zelfs als het geheel gezond is, nog veel verzorging nodig heeft, zou ik in Uw geval liever de mogelijkheid overwegen om zelf met het kind (en eventueel het gehele gezin) naar zee te gaan en een optrekje of enkele kamers te huren. Het voordeligst bent U waarschijnlijk uit in een plaats aan de binnenkant van de duinen met goede verbinding naar zee. Bovendien heeft dat het voordeel, dat het er ook bij minder stralend en wonderig weer nog wel zo is, dat kleine kinderen er steeds buiten kunnen zijn.

Wat de financiering betreft, het volgende: Er zijn ambtenarenverenigingen, die voor hun leden en gezinsleden de mogelijkheid bieden tot opname in een rusthuis of iets dergelijks, waarvoor dan natuurlijk een verzoek van de behandelende dokter nodig is. In enkele grote steden bestaat ook kleuteruitzending in een of andere vorm, in Den Haag b.v. als „dagverpleging" (de kinderen gaan onder geleide 's ochtends heen, 's avonds terug) in de duinen. Voor vacantiekolonies komen in de regel pas de schoolgaande kinderen in aanmerking. De verzorging van jongere kinderen ver van huis brengt te veel kosten en ook gevaren mee, dan dat zulks voor betrekkelijk gezonde kinderen op enigszins ruime schaal kan worden aangepakt.

Mevr. B. te D. vraagt: Als abonnee van Uw blad wilde ik U gaarne een vraag stellen: Mijn zoon van elf jaar komt de laatste tijd met verschillende vragen op sexueel gebied b.v. „Hoe kan ik nu op pappie lijken, kinderen groeien toch bij de moeder?" „Waarom heb ik eigenlijk een „plassertje", waar dient die anders nog voor?"

Nu heeft hij duiven gekregen en vraagt over de paring; dit woord haalde hij uit een boek over duiven. Het lijkt mij toe, dat hij aan een eenvoudige voorlichting toe is. Hoe geef ik die het beste? Kunt 'U me misschien een boek als leidraad in die richting aanbevelen?

Antwoord: We raden haar — en anderen — aan het boekje van Margaretha Gerlagh: De sexuelle opvoeding (uitg. Breughel) met aparte boekjes voor iedere leeftijd.

KINDERFOTO'S in eigen opvoeding • vanaf f 12,50
ook buiten Amsterdam **HERMAN BOONSTRA**
PRINSEGRACHT 1123 • AMSTERDAM • TELEF. 37573

Op het oude Vreeburg te Utrecht stond een laag, voor die tijd ouderwets hôtel „De liggende Os”, met een gevelsteen, die de naam waarmaakte. Het was mijn ouders aangeraden als een degelijk familie-logement — de stap in duister, van met een jong kind in een hôtel te gaan logeren, deed je niet dan na degelijke navraag — en zo zaten we dan, mijn Moeder en ik, aan een table d'hôtes met een 50 mensen. Maar aangezien het leven nu eenmaal meer teleurstellingen in zich sluit dan vreugden, viel dit, met de meeste emotie tegemoetgeziene evenement, smadelijk tegen, want wij aten geen onbekende verfijnde spijsen, geen exotische gerechten, „die de tong streelden”, maar snijbonen met worst. En ik moest nog mijn verbazende minachting verbergen jegens een heer naast ons, die een praatje begon, en een dergelijk gerecht huizenhoog prees. „Dat eten we thuis iedere week”, zei ik spits.

Er was, zo luidden de inlichtingen aan mijn ouders, bij het hôtel een gezellige „conversatiekamer”, maar ook die viel tegen: geen blinkend verguldsel, geen Louis XVI- of Empire-stoelen, geen geslepen spiegels, maar een doodgewone, Hollandse salon, met vervelende, een beetje stoffige crapauds.

Langzamerhand vulde de kamer zich met overeenkomstige stellen als wij: moeders met dochters van 14 of 15 jaar. De dochters vonden elkaar spoedig en spreidden wonderen van geleerdheid ten toon — groot-Terwey, de hele Duyser, alle plantenfamilies met hun kenmerken, er waren er, die konden de hele grammatica achter elkaar opzeggen. Mijn Moeder vond een dierbare jeugd vriendin terug en begon juist aardigheid in het geval te krijgen, toen ik voorstelde, om maar met de laatste trein naar huis te gaan — dat examen was niets voor mij.

De volgende dag zakte de stemming, zo mogelijk nog meer. De kandidaten dromden voor de ingang van het oude Tivoli en daar kregen we een blik in de traditionele examen-zaal van Nederland, waar zoveel zuchten zijn geslaakt. Twaalf rijen stonden er van tien tafeltjes, elk op een behoorlijke afstand van elkaar en daarop een vloei-map, witte vellen en schrijfgereedschap, alles in rij en gelid. „Ziezo” zei een lief meisje naast me, „als je

nu nagaat, dat in Leeuwarden net zo'n zaal vol is, dan behoef je niet te denken, dat je dat lotje uit de loterij trekt.” Inderdaad waren er in Leeuwarden, onder leiding van Juffrouw Kooistra zelf honderd kandidaten, en dat alle tweehonderd twintig voor twintig plaatsen.

De vriendelijke onderdirectrice, mejuffrouw Lieftinck, had in Utrecht de leiding en het allermooiste en het gewichtigste van het hele examen vond ik, dat je niet dan met geleide naar de W.C. mocht.

De opgave voor Nederlands waren al erg „gek”. Eerst met eigen woorden vertellen van een paar leuke gedichtjes: „De vlekken op eens anders mantel, kan nimmer zeep zijn voor uw kleed”, maar toen: „Leg het verschil uit tussen een speld en een naald, een schop en een spade.”

Plotseling werd het me duidelijk, dat het hier om heel andere dingen ging dan om wat men voor het examen geleerd had — het woord parate kennis kende ik niet, het begrip test evenmin, maar ik begreep toch toen al, dat hier heel andere waarderungen golden, dan in die tijd helemaal, en nu nog dikwijls. Voor juffrouw Kooistra was de taak, die zij op haar schouders had genomen fysiek te zwaar: vóór haar ideeën tot volle rijpheid waren gekomen, moest ze ontslag nemen: ook had ze geen gelegenheid naar buiten op te treden in artikelen of lezingen. Toch aarzel ik niet, haar de grootste didactica te noemen, die Nederland heeft gehad. Als later twee oud-leerlingen van de Apeldoornse kweek-school elkaar ontmoetten op een vergadering over Vernieuwing van het Onderwijs, dan was altijd de opmerking: „Dat hebben we veertig jaar geleden al in Apeldoorn geleerd.”

Dit alles begon vaag tot me door te dringen naar aanleiding van die speld en die naald, maar vooral door de reactie van de verschillende kandidaten. „Bespottelijk”, zei het meisje, dat het hele groot-Terwey uit het hoofd kende, „wat kun je daar nu van zeggen, een speld heeft een knop en een naald heeft een oog, uit.”

Vaag schemerde er iets voor mijn geest van het uitelkaar houden van hoofd- en bijzaken, van verklaringen, die van binnenuit komen, van logisch redeneren, meer dan ooit

wenste ik op die school te mogen komen, maar het leek me onbereikbaar.

Nog een ander feit op die examendag heeft grote invloed op mijn leven gehad, achterna beschouwd. 's Middags vonden de Mama's het noodzakelijk, haar opgewonden dochters wat te luchten: op een hek om Tivoli zaten op een muur drie studenten met papieren en riepen luid enkele nummers van meisjes, die de zaal verlieten met duidelijk zichtbaar het examenummer opgespeld: het leek wel een keuring op knechten- en meidendag voor de kerk te Winterswijk, als de jongens een meisje zochten om 's avonds mee uit te gaan. Mijn nummer, 109, scheen veel gerade te vinden in hun ogen: ze vervolgden ons op de wandeling en één trachtte mij aldoor aan te spreken, tot mijn Moeder met haar vriendin ons voor zich uit liet gaan, waarop de lastige jongelui afdropen.

Drie weken later had, voor veertig candidaten, het mondeling examen plaats te Apeldoorn. Diep was ik onder de indruk van de statige villa, waarin de kweekschool gevestigd was, van het hoge gebouw in Duitse stijl van de leerschool met de moderne lokalen voor natuurkunde, daarboven muziek — met twee prachtige vleugels — en daarboven tekenen. Opzij was een groot gymnastieklokaal, dat tevens tot feestzaal diende; het geheel met de villa, waarin de klasselokalen lagen, verbonden door een overdekte gang. Maar het meest was ik overtuigd van de moderne opzet van het geheel door een schitterende toiletgelegenheid met een pot van Delfts blauw: dat was dus zeker zo'n nieuwerwetse Dubbeljoecie (zo zei je vroeger). Het ding bezorgde me een doodschrik. „Na gebruik trekken” stond er op een kaart, en ik trok. Zeker te hard, want een Niagarawaterval ontsprong met suizend geweld boven in de Delftse pot en bleef maar klateren met overdaad van water. Zuinigheid was ons met de paplepel ingeprent, want alle water moest in Terborg uit het dorp gehaald worden en waterleiding was onbekend. Vol wanhoop dacht ik aan het verhaal van de leerlingtovenaer van Goethe — ik zag het water al in gedachten de pot overstromen en voortgolven onder de deur, door het kraakheldere gebouw — en dat was mijn schuld. Ik kon meteen wel weggaan, vóór ik smadelijk werd weggezonden.

Maar plotseling stopte de Niagara, trots als een pauw verliet ik deze moderniteit — dat wist ik alweer.

's Middags hadden we lezen en taal, met drie candidaten tegelijk. Juffrouw Kooistra zat

hier zelf bij en maakte veel aantekeningen. Op een gegeven ogenblik zag ze zeker aan mijn gezicht, dat ik een vraag, die de twee anderen niet beantwoordden, wel wist, maar niet dorst zeggen. „Je weet het wel”, zei ze aanmoedigend. „Ja, maar in het Duits”, zei ik verlegen. „Nu?” „daar heet het indirecte Rede.” Juffrouw Kooistra zag de andere dames aan, schreef iets op en even had ik het gevoel, dat ik geslaagd was; maar deze overwinning leek mij al te gemakkelijk, en ik sprak tegen mijn Moeder er maar helemaal niet over, zei alleen, dat ik niets geweten had en dat we Apeldoorn nooit weer zouden zien.

Om vier uur riep juffrouw Kooistra mij apart: Of ik de brief ontvangen had. Ik wist nergens van. Ja, er was een brief voor No. 109; misschien was er haast bij, zij had hem doorgezonden, of ik na kon gaan, van wie die was. Ja, dat kon ik wel, van die student, maar ik kon er echt niets aan doen. Mijn Moeder dorst ik er niet naar vragen, van de dienstbode vernam ik, dat de brief een verzoek behelsde om nadere kennismaking. Of het nu een studentenmop was of ernst, de jongen heeft me een hoop last bezorgd, want ik begreep wel, dat deze brief mij zeer kwalijk genomen werd en niet opwoog tegen de Indirecte Rede.

— — — — —
Ondertussen kwam de Paasvacantie: weer logeerde ik in Den Haag, ditmaal bij oom Frederik, die steeds vriendelijker werd. Ik mocht — of moest — uitgaan met de twee kostbare rashonden aan de lijn, en liet ze uit medelijden los, zodat ze, onbekend met kroos op water, bijna in de vaart verdronken: maar dit — en andere eigenwijzigheden werden steeds meer als mop opgevat: ik gold bij oom Frederik nu eenmaal als „een origineel kind”: (hij zei het bij alle gelegenheden). Daar prijzen bij ons thuis als hoogst onpaedagogisch gold, hoorde ik er altijd in gedachte de nuchtere opmerking van mijn Moeder achter: „Voel eens bij je hoofd: een grote pluim!” En ik kon geen kwaad meer bij hem doen. — Op bezoek bij oom Herman hoorde ik vreemde dingen. Een vriend werkte op het departement van onderwijs en had verteld, dat ik tot de eerste geslaagden behoorde. Oom wilde al naar huis schrijven, maar ik bezwoer hem, dat toch niet te doen en geen verwachtingen te wekken: er hebben zoveel vergissingen plaats met zulke dingen, en hoe wist die vriend mijn naam? Maar de volgende dag kwam er een telegram — meet even de betekenis van het slaan af aan het feit, dat ik een telegram kreeg, zelfs van meer dan tien woorden: „Geslaagd,

wel gefeliciteerd, kom zo spoedig mogelijk thuis." Dat kostte veel meer dan een kwartje! 't Was werkelijk een opschudding in mijn Haagse familie. Tante Amélie zei spijtig (die van de stoomketel, wat ik haar nooit had vergeven, en haar eigen nichtje was gezakt): „Hoe is 't mogelijk, dat ze daar in die Achterhoek zulke goede scholen hebben!”, waarop ik vinnig mijn onderwijs in toepassing bracht: uitdrukkingen aan de Bijbel ontleend: „U denkt ook: hoe kan er uit Nazareth iets goeds komen." Toen oom Frederik dit hoorde, moest hij zò verschrikkelijk lachen, dat hij mij prompt te logeren vroeg voor de hele grote vakantie op zijn villa te Warmond, waar hij een eigen zeilboot had. Maar ik was zò wereldwjs, dat ik niet eens hierop enthousiast inging; ik wilde niet met oom Frederik alleen in een boot.

„Als dreigende spoken komen nu alle beloften, die u mij gedaan heeft, als ik slaagde" had ik aan mijn Moeder geschreven, niet zonder hoogdravendheid. „Wat zijn dat voor beloften?" vroeg mijn broer jaloers en mijn Moeder had kleinerend gezegd: „Och jongen, niets dan een witte jurk en groene schoenen." Ik kwam thuis, waar ieder bijna aan het nieuws gewend was geraakt en het nu heel gewoon vond: alleen vertelde mijn Moeder, dat Pa iedere avond na de trein van zessen naar het postkantoor was gegaan en met zijn vriend, de postdirecteur, de laatste zakken uit Holland doorzocht: hij was zo gelukkig geweest, de officieële benoeming van het ministerie te vinden en was bijna schreiende thuisgekomen van emotie — én om het slagen, én omdat ik nu uit huis ging.

Ik verdacht er mijn Vader van, die in het bestuur zat, de uitvoering van de mannenzangvereniging Arti Sacrum zó laat in het jaar gesteld te hebben: 't zou een reuze feest worden, met bal na, en ik mocht er heen, zonder dat ik er om gezeurd had. De witte jurk lag klaar — eerlijk gezegd viel die mij tegen, 't was een stijf geval van wit piqué, niet zoiets van gaas en mousseline uit mijn boeken „als een wolk, die haar slanke gestalte op zijn voordeligst deed uitkomen". Maar de groene schoenen vergoedden veel: tot nu toe had ik alleen harde molières gedragen van de schoenmaker uit het dorp, met zwarte eigenbreide kriebelkousen — brrr, als ik er nog aan denk — maar nu had de éne schoenmaker zich een moderne winkel aangemeten en in de etalage stonden de hele winter al roodbruine en groene riempjesschoenen: aan de laatste had ik mijn hart verloren en ik had vreselijk gehoopt te slagen, om deze in het

voorzicht gestelde beloning. Ga dus eens na, hoe ik naar het bal ging: een witte jurk, nu ja, een beetje stijf, maar dan toch een bolero — laatste mode uit Parijs; een witte vlinderstrik in het haar, witte geweven kousen, en dan de groene schoenen! En een overvol balboekje.

Sinds in de Graafschapbode had gestaan: We vernemen, dat onze jeugdige plaatsgenote enz., sprak iedereen mij aan; en ik merkte op, dat het nooit een of ander feit op zichzelf is, dat de mensen belang inboezemt, maar dat het belangrijkste is hun houding er tegenover. Sommige mensen zeiden: „Dat heb ik altijd wel gezegd," maar de meesten: „Eerlijk gezegd, dat valt me van je mee, dat had ik niet gedacht."

Van de burgemeester van Winterswijk kreeg ik een brief op gemeente papier, dat het een eer was voor de gemeente, dat ik daar op school was geweest. — Och, wat vind ik dat, een mensenleeftijd later, toch roerend lief van zo'n magistraat tegenover een wel bijdehand, maar in werkelijkheid schuw en links kind.

De verplichte uitzet voor de kweekschool kwam piekum in orde — en bij al deze vriendelijkheid en goede zorg vond ik mij toch zo'n ondankbaar spook, want ik was nog niet tevreden en behield nog één wens — de wens van zoveel jaren, mijn held, mijn Lohengrin, wie ik tot in 't diepst van mijn gedachten trouw was gebleven, nog eens te spreken. Zou hij op het bal komen? Wel had ik hem geregeld ontmoet; als ik 's Zondagsmiddags naar pianoles ging, kruiste hij mijn weg; gesproken had ik hem nooit. Zijn naam prijkte niet in mijn balboekje, maar wie weet, er waren veel extradansen.

Hij was er, zat stil in een hoekje. Leek het zo, of kwam hij mij wat vadsig voor? Ik dwong, vol schrik, die gedachte weg. 't Ging allemaal mooi, de pas de quatre, de pas des patineurs, na de Washington Post gingen alle heren naar de gang om hun flauwgevallen boordje door een schoon te vervangen. Ze wilden allemaal ansichten sturen, maar ik had de hele collectie van de Trompeter von Säckingen al vol, wilde niets geen gezeur en ze zeiden allemaal: „Terborg wird öde" — zeker zo afgesproken.

Maar ik hoopte: en daar, voor een extra-mazurka — een rustige dans, waar je bij praten kunt, daar kwam hij, en boog ernstig. Ook hij begon: Je gaat naar Apeldoorn, hè? Reuzestom, 't is er net een klooster, je mag er niets. En daarbij: ik houd niet van blauwkousen." J. R.

De cirkel sluit zich (XX)

EXAMEN (VERVOLG)

Erg aanmoedigend klonk dat alles nu niet bepaald, ik besloot maar het gesprek op zijn terrein te brengen. „Wat doe je tegenwoordig?” „Ik werk op secretarie in Azewijn en studeer voor burgemeester.” ’t Was maar goed, dat ik het oordeel van mijn Vader over een neef, die ook op die manier studeerde, inslikte.

„Lees je nog veel gedichten?” „Gedichten, hoe kom je erbij? Kloos met zijn gezeur over Nieuwe lente en nieuw geluid.” „Maar dat is toch van Gorter,” zei ik verschrikt. „Doet er niet toe, allemaal vervelende oude pruiken.” Ontdaan liet ik hem los, midden in de balzaal, midden in een figuur van de mazurka. Zijn hand lag nog op de bolero van mijn witte jurk — een dikke, vadsige, domme hand, met vingers als worstjes. Ineens merkte ik, dat ik op hem neerzag zo was ik gegroeid; hij had fletse, een beetje uitpuilende ogen en echte kapperskrulletjes. „Met een fijn bijgeluid vielen haar de schellen van de ogen: het was of ze tinkelden op de grond. Hij was kleiner dan zij, en hij was dommer dan zij. ’t Was, of er plotseling een ban werd verbroken.”

„Ik ga naar huis,” zei ik snibbig en liet mijn verbouwereerde cavalier midden in de zaal alleen. „Kom Pa, ik heb er genoeg van, laten we gaan.”

Had mijn Vader de kleine scène gezien?, vermoedden mijn ouders iets van wat vier jaar lang de bodem was geweest van mijn gedachten?

In ieder geval, er werd niet over gesproken. Stijf gearmd liepen we naar huis en praatten over de mooie koffer, die ik kreeg als speciaal geschenk van Pa: we waren die dag nog bij de zadelmaker wezen kijken: lichtgrijs geschilderd, met linnen bekleed, mijn initialen erin met koperen nagels, alles echte leren riemen en echt koperbeslag. ’t werd prachtig. Opgelucht liep ik naast mijn Vader: heerlijk vond ik het naar een school te gaan, waar ik zóveel leren zou; van die domme jonkertjes van de kostschool in Terborg had ik allemaal genoeg, ik wilde er niets meer mee te maken hebben; mijn idole was van zijn voetstuk gevallen en ik voelde het als een bevrijding, enkel wilde ik nog maar leven voor de boeken en de studie. Toen mijn Vader, vlak bij huis, mijn arm drukte en zei: „’t Zal stil zijn,

meisje, als je weg bent”, bood ik gul aan: „Zal ik niet gaan Pa, zal ik Moeder helpen in de huishouding?” Maar nee, dat was de bedoeling niet. En ik vond het naar van mezelf, dat ik zó hunkerde naar een ruimere horizon, of naar dat, wat ik noemde het Leven (met een grote L) wat ik hoopte in Apeldoorn te vinden, dat ik de bezwaren van het weggaan haast niet voelde.

Zo eindigde dus deze tweede levensfase weer met een examen, dat toegang gaf tot een nieuw levensgebied.

De vraag is gewettigd, in hoeverre waren nu al deze ervaringen uit kindertijd en praepubere jaren in Winterswijk juist — want men weet: de werkelijke, of met een lelijk woord zielse puberteit kan optreden vóór maar ook zelfs een paar jaar ná de lichamelijke: dat was hier zeker het geval.

Misschien vindt men antwoord op de boven opgeworpen vraag in de volgende herinnering.

Dit stond vast, juffrouw Kielstra moest een prachtig aandenken aan ons hebben — en zo toog mijn Moeder met mij naar Arnhem, om een echte caméebroche te kopen. Nooit had ik zoiets moois gezien — de gewerkte gouden rand, het fijne kopje gebeiteld van rose-gaderde lavasteen, ik wist niet, wat ik het meest bewonderen moest. Juffrouw Kielstra was er heel blij mee, vroeg of we geen vriendinnen zouden worden, en of ik haar bij haar naam wilde noemen. (Lighthart begon toen juist school te maken). Daar schrok ik zo geweldig van, de afstand was naar mijn idee zó groot, dat ik mij haast helemaal in mijzelf terugtrok. Volwassenen moeten dat niet aan kinderen vragen, dat trekt alle verhoudingen scheef.

Op den duur heb ik een middenweg gevonden: tante Anna, en zo is het gebleven. Vóór haar dood gaf ze mij de camée terug, zoals zij verzekerde, haar dierbaarste sieraad. Sinds had ik er zelf een; wat vond ik nu die van tante Anna klein, wel fijn, maar nietig in verhouding tot de grote, die men doorgaans ziet.

Zo gaat het met de jeugdherinneringen, denk ik. Juist zijn ze wel — maar misschien hebben ze niet het formaat, dat de volwassene ze na zoveel jaren toedicht, net als bij de camée.

Zie vervolg pag. 19

De cirkel sluit zich (XX)

DE RIJKSKWEEKSCHOOL VOOR ONDERWIJZERESSEN
TE APELDOORN

(zie eerst bladz. 14)

Toen, na de Franse tijd, het Koninkrijk der Nederlanden werd gegrondvest, ging de eerste zorg uit naar een gezonde volksontwikkeling, en achtereenvolgens werden in de 19e eeuw vijf jongenskweekscholen gesticht, waarvan de invloed op het Nederlandse volksonderwijs niet te onderschatten is. Deze kweekscholen, waarvoor al spoedig zoveel kandidaten zich aanmeldden, dat een vergelijkend toelatingsexamen noodzakelijk werd, werkten als zuigpompen op het intellect van het platteland, jongens, meestal uit eenvoudige milieus, waar de bovenmeester van de dorpsschool iets in zag, werden door hem klaargemaakt voor de kweekschool, en kregen dan daar de vorming, die hun bestaan in hun dorpje naar het leven in groter omgeving overbrugde. Geheel gratis, wat betreft schoolgeld, boeken en onderdak, kon zo ook de allereenvoudigste zich omhoog werken, indien zijn intelligentiequotiënt voldoende was. Voor het volksonderwijs in de 19e, en ook in het begin van de twintigste eeuw zijn deze kweekscholen, die zeer bekwame directeuren hadden, doorslaggevend geweest. Soms wordt wel eens als bezwaar aangevoerd, dat geen der kwekelingen bij het Lager Onderwijs bleef: de meesten studeerden door voor Middeldbare akten, die zij dan later, toen de mogelijkheden open waren, aanvulden met een universitaire studie. Zo kwam er een bekwaam corps van leraren, directeuren en rectoren, soms zelfs professoren, die het leven kenden in al zijn geledingen en die wilskracht paarden aan een helder verstand en een solide gezondheid, welke zij uit hun dorp hadden meegebracht.

Misschien zal later blijken, hoezeer ons onderwijs geleden heeft door het feit, dat de beurzen van de kweekscholen werden opgeheven, zodat dit gewone buurtscholen werden, en tevens door de omstandigheid, dat de vele, ten plattelande opgerichte middelbare scholen de jongens, die goed konden leren, tot zich trokken en overhevelde naar andere betrekkingen dan naar het onderwijs.

Het spreekt vanzelf, dat de opkomende vrouwenbeweging vroeg om een Rijkskweekschool voor meisjes. Eerst onder het liberale ministerie van Houten werd het wetsontwerp hier toe aangenomen en de school werd in 1896 geopend.

Het was te verwachten, dat een opkomende,

merkwaardige figuur uit het onderwijs, Ietje Kooistra, directrice werd: zij toch was de schrijfster van een der eerste paedagogische boeken in ons land: *Zedelijke Opvoeding*, en ze kende dit soort onderwijs als leerling en lerares van de Groninger gemeentelijke meisjeskweekschool.

Toen juffrouw Kooistra de jongenskweekschool in Haarlem bezocht, om zich van het onderwijs op de hoogte te stellen, zeide de directeur tot de leerlingen: „Jullie hebt een van de merkwaardigste vrouwen gezien van deze tijd.” En dat was zo. Zelf van zeer eenvoudige afkomst — schippersdochter uit Drachten — was zij door de predikant opgemerkt om haar scherp verstand en hij had gezorgd dat zij in Groningen haar opleiding ontving.

De kweekschool, waar zij de leiding kreeg, werd ingesteld naar de nieuwste ideeën van onderwijs en hygiëne; maar, voor toen in alles hypermodern, komt ons thans reeds het gehele opvoedkundige régime ouderwets voor. Want ook de groten en de intelligenten kunnen verstrikt zijn in de geest van een tijd: het zijn slechts de genialen, die over de tijd heen zien. Juffrouw Kooistra was zeer scherpzinnig, maar niet geniaal: want in één ding paste haar gedrag, haar leefregel, haar werk, geheel in de moderne opvattingen der feministen aan het begin van deze eeuw: ze was fel gekant tegen al wat man was. In de kloosterlijke afzondering der internaten, zo meende zij, zouden de meisjes opgaan in haar studie: een andere bestemming dan haar beroep werd voor onmogelijk gehouden. Vaders hadden natuurlijk toegang — ééns in de twee vacaties — broers alleen voor zusterlijk bezoek, maar neven waren taboe.

Er was een strenge dagorde, die aan eigen mijmeringen, noch aan enig ander privéleven, ruimte liet: met ongeveer veertien, van verschillende klassen, waren de meisjes in één internaat, en daar ging alles op de klok: om zeven uur opstaan, aankleden, bedden afhaken, ontbijten, bedden opmaken, naar school. Koffiedrinken van 12—1, wandelen van 1—2, slechts éénmaal per week met dezelfde vriendin. Z.g. vrij uur (maar binnenshuis) van vier tot vijf, boeken bij elkaar zoeken, middagmaal, en dan stil werken, onder surveillance tot half acht; handen wassen, een half uur thee, onder een hevig gesnater en handwerken voor de acte, en dan de vreselijke twee uren geheel stil werken van 8—10: „wel te rusten meisjes”, de kaarsen werden gehaald, al weer een dag afgelopen.

De eerlijkheid, de opofferingsgezindheid van de meisjes was roerend, de bewondering voor de leraressen, voor juffr. Kooistra in het bijzonder, was de basis van het leven: de ongeschreven wetten werden doorgegeven van de een op de ander — geloof maar niet, dat één het in zijn hoofd haalde, 's Woensdags langer dan 1½ uur te wandelen, of bij een kennis aan te wippen. Ordnung musz sein, en er was Ordnung.

Laat ik zeggen, dat de meesten zich voortreffelijk voelden en gedroegen bij dit régime, van een stralende opgewektheid waren, en iedere verzwaring van het programma niet alleen met begrip, maar zelfs met gejuich begroetten.

Wat mijzelf betreft, och, doet het er eigenlijk iets toe? Misschien viel dat dan samen met de zo dikwijls beschreven negatieve periode van de puberteit, maar ik zie de eerste twee jaar, — wát ik me er nog van herinner — als één zee van troosteloosheid, een gevoel van nostalgie, een uitzien naar het vlugge voortgaan van de tijd.

Ik weet van geen enkele driftbui, van geen hevig conflict, maar ook van geen daverende lach, geen enkele humoristische grap.

Veel later heb ik, op doktersvoorschrift, voor mijn hevige migrainebuien eens luminal in moeten nemen; de stemming die hierdoor te weeg gebracht werd, herinnerde aan de eerste jaren van Apeldoorn: een downe, gelijkmatige onbewogenheid, die geheel en al tegen mijn emotionele natuur inging. De luminal kon ik laten staan: toen was ik dertig en gaf mij rekenschap van mijn stemmingen; maar Apeldoorn moest ik doormaken, moest er blij om zijn, en ik was mij nog niet bewust, dát ik fets miste en wát. Een paar feiten herinner ik mij, die hiervan getuigenis afleggen.

Op een Zondagmorgen toen we een paar weken op de kweek waren, zaten we in de leerkamer brieven te schrijven — twee Zondagen moesten we naar de kerk en de derde was vrij — toen ik plotseling, door de ruiten van de voorkamer heen, mijn ouders, die het huis niet terugkonden vinden, door de Regentesselaan zag gaan. Zonder toestemming te vragen vloog ik naar de voordeur — waardoor wij alleen maar passeerden bij de plechtige gebeurtenissen van inkomste en vertrek, net als bij de vroegere boeren — maar deze was niet alleen met drie grendels gesloten, maar ook met twee dwarsbalken gebarricadeerd: voor ik, in alie zenuwachtigheid, de poort ontsloten had, bloedden mijn vingers reeds: ik holde, roepende, mijn ouders achterna, en barstte toen uit in een huilbui, zó

hevig, als ik nooit gehad heb, zó in-droevig, dat het mijn ouders aanstak — en zo gaven we daar met z'n drieën een nummertje Welt-schmerz weg, dat op de omstanders een rare indruk gemaakt zal hebben. Eén van onze „damesverzorgsters" loodste ons haastig binnen, en in de „salon" die wij beurt om beurt in de week een kwartier betraden, om piano te studeren, maar die verder verboden terrein was, overtuigde zij mijn ouders en mij, dat ik het juist heel erg prettig vond in Apeldoorn, maar dat de onverwachte inbreuk op het gewone leven deze tranenstroom had opgewekt. „We zullen er maar niet meer over praten", zei ze goedig. Suggestie was altijd een machtig opvoedingsmiddel.

Toen ik 's middags mijn ouders naar de trein bracht, was ik zover, dat ik om het hele geval lachen kon en, met overdreven gebaren, nog eens naspeelde, hoe ik zenuwachtig, de deur ontsloot. Mijn ouders vertrokken in de vaste veronderstelling, dat ik het best had in Apeldoorn, en dat mijn gevoel voor humor mij wel verder over de moeilijkheden heen zou helpen.

Och, wat is dat eigenlijk een zegen; een parapluutje voor de regen, om een al té grote gevoeligheid te beschermen. „Je ris, pour m'empêcher de pleurer", zegt Figaro — welk een waar woord.

Maar deze stemming van onpeilbare ellende, zeer zeker een puberteitsverschijnsel, kwam terug als wij 's Zondags bij de thee schemerden, zongen.

Het zangonderwijs was een van de hoogtepunten in Apeldoorn: we kregen prachtige koorlessen. Maar wanneer die liederen gezongen werden in de schemering, aan het eind van een Zondag, die zo weinig verheffing geboden had, dan sprongen de de sluisen der hete tranen weer open en — de slaapkamer bezoeken overdag was streng verboden — op de W.C. hilde ik mijn heimwee uit.

Waar ik mij ook niet van bewust was, maar wat ik achterna opmerkte, dat was, dat het onderwijs mij eigenlijk tegenviel.

Allereerst miste ik het literatuuronderwijs in de vreemde talen — op de meisjesschool had ik al genoten van Maria Stuart, Don Carlos en zoveel meer — nu kwamen we niet verder dan de allereerste beginselen van de taal.

Veel later, in 1914, hoorde ik eens van Professor Kernkamp, toen hoofdredacteur van de Groene, een lezing over de aanleidingen van de oorlog: hij begon met een grote kaart van Europa op te hangen. Het was mij letterlijk, of er een gordijn vaneen reet, en of

Zie vervolg pag. 23

Zo even sprak ik over de grenzen die door de portemonnaie gesteld worden. Ik zou daar eigenlijk nog iets aan toe willen voegen. Ik heb hier namelijk niet zo zeer op het oog de absolute dan wel de relatieve grenzen, dus de plaats die de post kleding op het budget inneemt. Al vroeg kan men namelijk een kind laten voelen dat kleren geld kosten en dat door met overleg te werk te gaan en niet meer te besteden dan nodig is er geld overblijft voor andere meer blijvende dingen, zoals piano- of zwemlessen of boeken. Dit sluit dan tevens in dat ze leren zuinig te zijn met wat ze hebben. Voor de babykleertjes geldt dit natuurlijk ook al slaat het hier dan alleen op de moeder. Ook hier moet het devies zijn: goed en smaakvol, maar zo zuinig mogelijk ook als de noodzaak daartoe niet dringend aanwezig is, omdat wat hier kan worden bespaard zonder afbreuk te doen aan de bovengenoemde eisen zoveel nuttiger kan worden aangewend.

MATER.

De Cirkel sluit zich (vervolg van pag. 20)

ik verdere perspectieven zag, dan ik ooit had vermoed. Van toen af begreep ik, dat het onderwijs in Apeldoorn té veel gericht was op het examen, het was té technisch. Zelfs de lessen van juffrouw Kooistra bleven meestal binnen de perken van het onderwijs, zelden liet zij zich gaan: het waren haar voorleesvijfminuutjes des Dinsdags twaalf uur, waar ik geregeld naar hunkerde: en toen ze voorlas Ibsens Brand, begreep ik, dat ze zichzelf met deze harde figuur identificeerde: „Agnes gabst du Alles? Nein, so hast du nichts gegeben.”

Zij vroeg alles, niet alleen van anderen, maar ook van zichzelf, ze gaf alles, en was daarom lang vóór haar tijd geheel en al overwerkt. Een lerares was er, die buiten het gewone kader viel, dat was juffrouw Prak. Och, ze nam het er wel eens van in de les, liet ons stilletjes sommetjes maken en zat wat te soezen met haar dikke handjes over elkaar, daardoor was ze bij de andere docenten geen persona grata. Maar zij was het, die 's Zondags soms uitstapjes met ons maakte, naar Soeren, naar Loenen, naar het Koninklijk Park; zij liet ons toneelstukjes opvoeren, liet ons zingen en dansen en hartelijk lachen, o, kleine juffrouw Prakkie, soms wilde ik je dikke handjes wel kussen, als je daar druk gesticulerende voor ons uitliep naast je innige vriendin Mejuffrouw Burgersdijk, de dochter van de Shakespearevertaler zeiden wij er altijd vol eerbied bij.

J. R.

Boekbespreking (vervolg van pag. 6)

Dux, Katholiek Maandblad voor de Vrije Jeugd-
vorming in Nederland en België. (red. Dr. H. M. M.
Fortmann, e.a.).

Het verzamelnummer 5-6-7 van dit maandblad bevat beschouwingen over „Sexualiteit en Opvoeding”. Hetgeen hier over dit netelige probleem wordt gezegd, is zonder uitzondering verstandig en zuiver en wij bevelen dit nummer dan ook van harte in de belangstelling van iedere opvoeder, ook niet-Katholieken, aan.

Paedagogische Encyclopaedie. (Red. Prof. Casimir
en Prof. Verheyen.)

Paedagogisch Nederland mag de vlag uitsteken. Na heel wat stagnatie is eindelijk de Paedagogische Encyclopaedie gereedgekomen. Het is nu maar te hopen, dat het werk geregeld bijgehouden wordt met behulp van supplementen, die op gezette tijden verschijnen; anders is dit waardevolle woordenboek spoedig verouderd, gezien de snelle ontplooiing van onderwijs en opvoeding in onze tijd.

A. A. Lamberts, Spel-interessen en het vrije kinderspel. (Uitg. J. B. Wolters, Groningen). Ing. f 2,50,
geb. f 2,90.

De heer A. A. Lamberts heeft opvoedend Nederland aan zich verplicht door het schrijven van dit genoeglijke en toch ook degelijke boekje over het kinderspel. Eerst behandelt hij in zijn inleiding de verhouding van het vrije en het geleide kinderspel, en gaat dan na welke „Interessen” zich in het spel openbaren, b.v. interesse voor het beheersen van bewegende dingen, interesse voor kampen en strijden, enz., en hij besluit zijn werkje met een opsomming van de paedagogische waarden, die in het kinderspel hun verwerkelijking vinden. Corrie van der Baan heeft de aardige illustraties geleverd. Warm aanbevolen.

Reeder-Renner, Home Geography. (Amer. Book
Cy., New-York).

Dit prachtige werk met zijn keur van foto's doet ons zien, hoe het aardrijkskunde-onderwijs kan worden, als men afziet van de dode namenleerderij en de kaartjes en boeken, en begint bij het begin, n.l. de naaste omgeving van het kind. Het boek is bestemd om de leerlingen in handen te geven. Het bevat vruchtbare vingerwijzingen voor het Nederlandse Onderwijs, vooral in deze tijd van vernieuwing.

A. Gordon Melvin, Teaching (The John Day Cy.,
New-York).

Melvin verstaat de kunst van beginselen van het nieuwe onderwijs op duidelijke en overtuigende wijze uiteen te zetten. Het boekje is met enthousiasme en tegelijk nuchter en zakelijk geschreven. Het geeft vooral de algemene beginselen, waarop het moderne onderwijs berust.

A. H. T. Glover, New Teaching for a New Age. (Thomas
Nelson and Sons, London).

De Engelse onderwijsliteratuur is met dit werkje van Glover stellig verrijkt. Het boekje bevat hoofdzakelijk proeven van praktische onderwijsvernieuwing, in het bijzonder op het gebied van aardrijkskunde en geschiedenis, die zich hiervoor dan ook stellig het best lenen. Bijzondere vermelding verdienen de fraaie illustraties van het werkje.

Podium, red. G. Borgers, e.a.

Het April-Mei-nummer van Podium is geheel gewijd aan Israël, men zou bijna zeggen: het wonder Israël. Men vindt er vertalingen van gedichten, prozastukken en beschouwingen. Het is een uitstekend nummer, dat ons de geest van het Oude Volk beter doet kennen, en ons meer begrip doet krijgen van hetgeen er in het Midden-Oosten groeit.

B. Velthuis, Levend Onderwijs (uitg. J. B. Wolters,
Groningen).

De Heer Velthuis heeft het eerste drietal geschreven van een serie onderwerpen, die in het middelpunt kunnen staan van het z.g. „werkelijkheidsonderwijs”, dat aan de scholen voor LO (hoogste klassen), VGLO en AVO (algemeen vormend onderwijs) kan worden gegeven. Wij hopen van harte, dat deze boekjes meewerken tot vernieuwing en verfrissing van het onderwijs aan onze oudere kinderen, en dat ze gebruikt zullen worden, zoals de Heer Velthuis het zich voorstelt, n.l. niet als leerboekjes, die men slaafs volgt, maar als indicaties, hoe men zulke onderwerpen zou kunnen behandelen. (De drie eerste onderwerpen zijn in 1 deeltje verenigd).

C. WILKESHUIS.

De cirkel sluit zich (XXI)

(VERVOLG)

Och, 't is niet goed gegaan met de twee vriendinnen. Veel later, op een reunie, zochten enkelen haar op — enkelen maar, want juffrouw Prak was nu helemaal in ongenade en niet uitgenodigd op het feest. Ze schreide, die vrolijke tante, toen ze ons zag. „Je schrijft”, zei ze tegen mij, „zeg toch vooral tegen alle meisjes die studeren, dat ze het huishouden leren. We hadden ons zó verheugd op onze pensioentijd, juffrouw Burgersdijk en ik: van het samenwonen is niets terecht gekomen, want geen van ons beiden wist ook maar iets van huishouden af.” Waarmee ik dus afscheid neem van haar en haar boodschap doorgeef.

Als de nieuwelingen kwamen, was de gymnastiekzaal geheel als aula ingericht: vooraan zaten de groenen met de moeders, terzijde de leraressen en de „dames verzorgsters”, achter stonden de leerlingen, die een welkomstlied aanhieven, en dan stond plotseling, als uit de grond opgekomen, juffrouw Kooistra met haar gelaat naar die hele menigte, als een vrouwelijke kleine veidheer. En dan kwam haar toespraak. O, wat kon deze vrouw spreken. Nog herinner ik mij haar woorden bij onze inkomst, al was er eerst een allervervelendst incident. Om precies om twee uur aanwezig te zijn, moesten wij al om zeven uur van huis; mijn Moeder oordeelde, dat het met de trein van elf best kon — hoe ik ook aandrang, het hielp niet. Ik vermoedde, dat telaar komen in Apeldoorn gewoon niet voor kon komen, en ik wist mij niet te bergen, toen wij binnenkwamen en juffrouw Kooistra juist met haar toespraak zou beginnen.

Jonge mensen zoeken het geluk, maar dat is verkeerd, dat mag niet. Er is maar één ding in de wereld, dat telt: dat is het vervullen van zijn plicht: en wie dat doet, eerlijk en zonder morren, zal misschien eens een enkel korreltje geluk op zijn pad vinden, als een kostbare edelsteen.

Ik moet zeggen, dat mijn hart stilstond van ontzetting. Was dit nu het grote Leven (met een hoofdletter) waar ik zo hartstochtelijk naar verlangde, niets dan een paar korreltjes geluk op ons pad?

En wat moesten die dames verzorgsters, die naar ons toekwamen? We gingen toch naar

kosthuizen, net als de jongens in Deventer, en ik zou toch een eigen kamer krijgen?

Vriendelijk kwamen de tweede en de vierde jaars uit ons huis naar ons toe en namen ons mee, met de Dames Kisjes: in de eetkamer dronken wij thee aan een enorme glanzende notenhouten tafel, een waar pronkstuk en toen....

Toen deed een leerling van de tweede klasse met plechtig gebaar de tussendeuren open en zei: „En dit is ons terrein”.

Mijn hart zonk me in mijn schoenen. Een lelijke kamer, drie vervelozе kasten, een grote leertafel met veertien stoelen — vaarwel dromen, eigen kamer, boeken lezen, idealen, vaarwel.

De stemming werd er niet beter op, toen ik mijn Moeder nog even alleen sprak: ik begreep, dat zij een paar harde noten te kraken had gekregen, en over ons te laat komen, en over de brief aan no. 109. Hoe zou dat met haar dochter: meisjes, die jongens in het hoofd hadden, hoorden daar op school niet thuis; een meisje had óf boeken, óf jongens in het hoofd. Maar mijn moeder kon naar waarheid verzekeren, dat ik aan de brief geen schuld had, ze was er zelf immers bij geweest, en dat ik alles op haren en snaren had gezet om te leren.

Die ongelukkige brief heeft me nog een hoop kwaad gedaan: wanneer er een ansicht kwam van een onbekende — zoals vroeger gewoonte was — werd ik ter verantwoording geroepen. Eens werd er op een avond nougat bezorgd van de kermis; inplaats van die nu maar eens lekker op te eten met elkaar, moest ze terug aan een stille maar hardnekkige aanbieder: een bom kon niet meer effect hebben, dan dit pak snoeperij. Maar langzamerhand wende ik aan de kweekschool en werd ik au sérieux genomen, ik kreeg lieve vriendinnen, en minder last van dat hinderlijke gevoel, als was ik eigenlijk nooit een kind geweest, en veel wijzer of eigenwijzer dan de anderen.

Zeer zeker heeft een internaatsopvoeding iets voor; zij drukt op velen een stempel, en er zijn er, die zich geheel en al gelukkig gevoelen in de gelijkmatige sfeer. Misschien zouden zo'n paar jaar wel nuttig zijn voor ieder

kind; ook bittere medicijnen kunnen heel goed werken — daarom zijn ze nog niet aangenaam om in te nemen.

Maar zoals gezegd, de meeste leerlingen waren in deze omgeving gelukkig en houden er de heerlijkste herinnering van haar leven door. Het zal wel aan mij liggen, dat dit niet het geval is. In ieder geval ben ik steeds dankbaar geweest voor wat we daar bovenal leerden: plichtsbetrachting en liefde voor het werk.

Daar herinner ik mij ook veel meer van. Het is misschien wel een van de grootste gaven, die wij stervelingen kunnen ontvangen, dat onaangename gewaarwordingen op de achtergrond treden en met elkaar onthouden worden als één grauwe stemming.

Maar tegen de achtergrond van een zonnig aanvaardend geluksgevoel staan vele feiten als gebeiteld.

Na de negatieve komt de positieve periode, zo omstreeks de zeventien jaar. Maar daarover later.

J. R.

Een kraag en manchetten in frivolité

(vervolg van pag. 24)

binden aan het 3e oogje van het vorige rondje; 1 boogje van 10 dubbele knoopjes, door de draad niet helemaal dicht te trekken krijgt men een boogje in plaats van een rondje; vanaf " nog 2 keer herhalen; 1 rondje, het 1e oogje verbinden aan het 3e oogje van het vorige rondje; de draad verbinden aan het 3e oogje van het laatste rondje; 1 rondje; de draad verbinden aan het beginpunt van het voorlaatste rondje, men zorgt hierbij dat de draden aan de achterkant van het werk liggen; 1 rondje, het 1e oogje verbinden aan het 3e oogje van het voorlaatste rondje; "" 1 boogje van 10 dubbele knoopjes, waarbij men de draad niet helemaal dicht trekt; 1 rondje, het 1e oogje verbinden aan het 3e oogje van het vorige rondje; vanaf "" nog 2 keer herhalen; de draad verbinden aan het 3e oogje van het 1e grote rondje; 1 rondje, het 1e oogje verbinden aan het 3e oogje van het vorige rondje; de draad verbinden aan het 2e oogje van het 1e grote rondje; 1 rondje, het 1e oogje verbinden aan het 3e oogje van het vorige rondje; de draad verbinden aan het 2e oogje van het 1e grote rondje; 1 rondje, het 1e

oogje verbinden aan het 3e oogje van het vorige rondje; de draad verbinden aan het 1e oogje van het 1e grote rondje; 1 rondje, daarvan het 1e oogje verbinden aan het 3e oogje van het vorige rondje, het 2e oogje verbinden aan het 2e oogje van het 2e rondje van de boogjestoer, en het 3e oogje verbinden aan het 1e oogje van het 1e kleine rondje van het blaadje; afknopen.

De volgende blaadjes maakt men evenzo, alleen verbindt men daarbij het middelste oogje van het 3e kleine rondje aan het middelste oogje van op twee na het laatste kleine rondje van het vorige blaadje.

De binnenste toer maakt men als volgt: "" 15 dubbele knoopjes, verbinden aan het 2e oogje van het boogje van de boogjestoer; 5 dubbele knoopjes, verbinden aan het 3e oogje van het boogje; 5 dubbele knoopjes, verbinden aan het 4e oogje van het boogje; vanaf "" herhalen.

Kindermondjes

DE STRENGE SCHOOL.

Janna krijgt een prentkaart van Oma.

Ze leest de naam van de tekenaar:

I. M. Links.

„He, die meneer schrijft zeker met z'n linkerhand, net als Pletje Dirks.”

„Die zit bij je in de klas, hè?”

„Nee, hij is nu naar een eetschool.”

„Wat voor een school?”

„Ja, zo'n eetschool, waar je altijd je mond dicht moet houden.”

„Dat lijkt me moeilijk,” zegt Vader, maar Moeke herinnert zich iets.

„Kostschool, bedoel je zeker.”

„Ja, kost is toch eten, maar je moet natuurlijk niet altijd je mond dicht houden, anders kun je niet eten. Je mag er nooit praten, dat is het.”

TER NAGEDACHTENIS

Wat misschien reeds jarenlang dreigde, maar wat niemand verwachtte, die Mevrouw Riemens kende, altijd actief, altijd vol nieuwe plannen, is de vorige maand geschied: na een korte, ernstige ziekte is Mevrouw Riemens overleden. Niet alleen voor haar achterblijvende familie, ook voor Het Kind is dit een zeer groot verlies. Wij, de vaste medewerkers aan Het Kind, zullen haar vooral missen. Door het geregelde contact, dat wij met haar hadden, schriftelijk en mondeling en door de grote belangstelling, die zij daarbij steeds toonde voor onze particuliere omstandigheden, was er naast de zakelijke een zeer gewaardeerde vriendschappelijke verhouding ontstaan, die dikwijls een grote steun voor ons was. Ik weet zeker, dat er ook onder de kring van lezeressen velen waren, die door de Vraagbaak schriftelijk of persoonlijk contact met haar hadden gekregen, die zij door haar welwillende belangstelling de moeilijkheden met hun gezin heeft helpen verlichten.

Mevrouw Riemens bezat reeds jarenlang een wankele gezondheid, die haar zo nu en dan noopte, enige tijd rust te nemen. Maar zij was zo energiek, had zo'n behoefte aan bezigheid, dat haar werk nooit onder die rustperioden geleden heeft. Ik geloof, dat wij dan ook dankbaar moeten zijn, dat haar een lang ziekbed met gedwongen rust, zoals bij het begin van haar ziekte dreigde, bespaard is gebleven.

Ik meen, dat Mevrouw Riemens zelf haar levens-taak volbracht heeft geacht, ondanks de vele plannen, die zij nog had, met de voltooiing en de uitgave van haar studie over het kinderboek, die in de laatste winter is verschenen en die allerwege een zeer gunstige beoordeling heeft gevonden. Daarna heeft zij nog een tentoonstelling mogen organiseren over hetzelfde onderwerp in

de universiteitsbibliotheek te Amsterdam. Het was een grote eer voor haar en een erkenning van haar verdiensten op dit gebied. Die tentoonstelling trok zeer veel belangstelling, waarvoor ze zeer dankbaar was, maar ik geloof toch, dat zijzelf voelde, ook alweer: ondanks de werklust, die zij daarna nog vertoonde, dat het te veel van haar krachten had gevegd.

Moge Mevrouw Riemens nog zeer lang in onze herinnering blijven voortleven als een vrouw, die niet alleen een uitstekende gezinsmoeder en grootmoeder is geweest, maar die daarenboven haar grote gaven heeft gebruikt ten bate van een veel grotere kring van moeders en van anderen, die kinderen te verzorgen en op te voeden hebben.

A. M. E. BEERNINK-TRIP.

In Memoriam

„De cirkel sluit zich...” Zo noemde ze haar feuilleton, waarin ze haar jeugd beschreef. Nu is de cirkel dan gesloten, er is geen begin en geen einde meer aan, hij is af, volmaakt rust: Mevrouw Riemens is gestorven.

Haar gezondheid liet de laatste jaren veel te wensen over, maar men kan van haar toch niet goed zeggen, dat ze sukkelde. Sukkelen was een woord, dat zij niet kende. Met een ongebroken energie en ondoofbaar enthousiasme heeft ze tot het laatst toe gewerkt, en plannen gemaakt. Op haar portret kan men zien, hoe wit van haren zij was. Maar men moet zich niet vergissen: oud is ze nooit geworden, ze is altijd jong gebleven.

Wie nog eens met weemoed en eerbied de laatste jaargangen van „Het Kind” doorbladert en haar artikelen herleest, zal weer

beseffen, wat een groot paedagoge ze was. Aan „geleerdigheid" had ze een hekel, citaten en boekenlijsten zal men er tevergeefs in zoeken. Nu moet men haar theoretische kennis niet onderschatten, maar alles, wat ze zei, moest eerst door haar hart zijn gegaan, en aan haar rijpe en rijke levenservaring zijn getoetst. En in dezelfde jaargangen zal men wederom kunnen ontdekken, hoeveel ze hield van mooie en eenvoudige dingen, van volkskunst, van merklappen, kratten van boerenwagens, vormen voor Sinterklaaspoppen. En deze liefde voor het simpel-schone vindt men ook in de uitstekende opzet en de vlotte stijl van haar artikels. Zij wist van de paedagogiek, — die vaak maar al te spoedig verloopt in langdradigheid en het uitspinnen van onbelangrijke gegevens, — steeds iets moois te maken: ze toonde zich hierin een kleinkunstenaars van de beste soort.

Zij hield van de krant, en ze beschouwde, geloof-ik, de abonné's als één groot gezin. Het waren voor haar geen mensen, die ergens in Groningen of Maastricht of Rotterdam woonden en toevallig „Het Kind" lazen. Neen, ze lagen haar alle na aan het hart, en ze trad graag met ieder in een persoonlijk contact.

Haar werkzaamheid sterkte zich verder uit. Ze heeft romans geschreven, boeken voor kinderen, ze heeft een encyclopaedie het licht doen zien, ze heeft een voortreffelijk werk over het jeugdboek aan ons volk geschonken, en nog dit voorjaar organiseerde ze een tentoonstelling in Amsterdam. Steeds was ze bezig, en steeds was ze vol plannen.

Ik heb het genoegen gehad een jaar of tien met haar te mogen samenwerken. De vriendschap en hartelijkheid, die ze mij in die tijd heeft geschonken, zal ik niet vergeten.

Maar de cirkel heeft zich gesloten, en wij willen van deze plaats haar de dank brengen van de opvoeders van Nederland, en van de kinderen, die ze zo heeft liefgehad, en aan wie ze heel veel heeft geschonken.

En, mocht er ooit iemand onzer, oud of jong, tobben met de vraag, die de titel van een boek heeft gevormd: „Wat maakt gij van uw leven?", laat hij naar háár portret zien en zich verdiepen in háár leven en werken, zich spiegelen aan haar energie, haar dapperheid, haar liefde. En zo gezien blijft zij onder ons leven als een groot opvoedster, een voorbeeld, dat men slechts kan zijn, wanneer de cirkel van het leven zich in volle gaafheid gesloten heeft.

C. WILKESHUIS.

Het redactie-secretariaat zal voortaan gevestigd zijn aan ons kantoor: Herengracht 170 Amsterdam-C., waar mevrouw J. A. de Herder-Scherpenhuysen iedere morgen bereikbaar zal zijn.

Correspondentie, copie, abonnementsopgaven, adresveranderingen, boeken ter recensie enz. gelieve men aan bovengenoemd adres te zenden.

Dir. Uitg. C. A. SPIN & Zn.